فقه المبتدي

معاملات

(د بیع ، اجارې ، شراکت ، کفالت ، وکالت او داسې نور احکام)

دریم ټوک

(۳)

مؤلف :

مولوي محمد عمر (خطابي)

www.taleemulislam.net

خپرونکې اداره :

خطابي دارالاشاعة

سبحانه وتعالى

معاملات

فقه المبتدي

دريم (۳) ټوک

مؤلف :

مولوي محمد عمر خطابي

خپرونکی اداره :

خطابي دارالاشاعة

کندهار افغانستان

اړیکه :

۰۷۰۳۰۵۰۷۰۰

دکتاب پېژندنه

د کتاب نوم : فقه‌المبتدي

مؤلف : مولوي محمد عمر خطابي

خپرونکی اداره : خطابي دارالاشاعة کندهار افغانستان

د چاپ کال : ۱۳۹۰

د چاپ وار : لومړی چاپ

د چاپ شمېره : ۱۱۰۰ ټوکه

د تعلیم الاسلام ویب پاڼي لخوا پر لیکه کیږي:

www.taleemulislam.net

بسم الله الرحمن الرحيم

د نصاب په اړه څرګندوني

که څه هم عربي ژبه د ديني زده کړو د پاره تر ټولو مهمه او هم په علمي ژبه ډيره بډايه ژبه ده ځکه قرآن او نبوي احاديث په عربي دي او همدا راز د څوارلسو پيړيو څخه د ديني علومو په هر فن او هر اړخ کي بې شمېره او ډېر ارزښتناکه کتابونه په عربي ژبه ليکل سوي او چاپ سوي دي .

خو د علم زده کړه تدريجي ده ، د عجمو هر ماشوم لکه پښتانه او داسي نور دې ته اړتيا لري چي د زده کړي په ابتدايي مرحله کي په خپله مورنۍ ژبه ديني عقايد ، احکام او مسايل ، اسلامي اخلاق او آداب ور وښوول سي ، څه مهال چي عربي ژبه هم څه ناڅه ولولي او ديني احکام او مسايل هم تر يو حده په خپله مورنۍ ژبه ورته وښوول سي وروسته بيا د عربي ژبي ارزښتناکه کتابونه ورته تدريس سي .

زما په آند د ديني مدارسو د پاره لازمه ده چي د عربيه درجو څخه مخته شپږ کلنه ابتدائيه دوره ولري ، په ابتدائيه دوره کي لاندي مضمونونه زما په آند ډېر حتمي او لازمي دي :

۱ – د قرآن کريم تلاوت ، قرائت او تجويد .

۲ – په مورنۍ ژبه عقايد ، اسلامي اخلاق او آداب ،

۳ – په مورنۍ ژبه اسلامي احکام او مسايل .

۴ – عربي ژبه په دونه اندازه چي هم ورځنۍ مکالمه په وکړای سي او هم د عربيه درجو د لوست وړتيا په پيدا کړي ، د العربية بين يديک نړيواله سلسله که پر څو متوازينو برخو ووېشل سي او د ابتدايې دورې په وروستيو دوو يا درو کلنو کي تدريس سي دا به ان شاء الله په عربي ژبه د ورځنۍ مکالمې د زده کړي د پاره پوره کفايت وکړي

۵ – د پښتو ليک ، لوست ، املاء او انشاء .

٦ – رياضي يعني حساب او هندسه .

۷ – د دې تر څنګ په ضمني ډول ځيني عربي فقهي او ادبي کتابونه د عربيه درجو د پاره د استعداد مندلو د پاره ور سره تدريس سي .

۸ – همدا راز د انګريزي ليک ، لوست او د مکالمې ښوونه هم د پام څخه و نه غورځل سي ځکه د عالمي دعوت ، د کمپوټر د زده کړي او هم د نورو هيوادونو د وګړو سره د تجارتي ، سياسي او علمي افهام او تفهيم د پاره انګريزي ژبه زښت زيات اهميت لري .

۹ – دغه ډول دري ژبي ته ، تاريخ او جغرافيې ته هم د ابتدائيه دورې په نصاب کي څه ناڅه ځای ورکول سي .

ځکه دا يو ښکاره حقيقت دی چي په ابتدائيه دوره کي موږ دوې طبقې طلباء لرو ، يوه طبقه يې هغه طلباء دي چي هغوی عربي درجې هم پسي لولي آن تر دې چي يو شمېر يې تر دورة الحديث او تخصص پوري خپل علمي سير ته ادامه ورکوي ، د دغي طبقې شمېر د فيصدۍ له مخي ډېر لږ دی خو دا لږ يې هم ډېر دي .

دوهمه طبقه هغه طلباء دي چي پر ابتدائيه دوره زده کړه پای ته رسوي د دنيا په کاروبار مشغوليږي ، د دغي طبقې شمېر د فيصدۍ له مخي ډېر زيات دی .

نو د همدې کبله د ابتدائيه دورې تعليمي نصاب بايد دا ډول ترتيب او وټاکل سي چي دواړي طبقې ځني مستفيد سي يعني و عربي درجو ته د ارتقاء کونکو طلباؤ د استعداد بنسټ او اساس هم په مضبوط سي او کوم طلباء چي په ابتدائيه دوره کي د مدرسې څخه رخصت اخلي د ژوندانه په چارو کي لګيا کيږي هغوی هم دومره څه پکښي زده کړي چي د دين او دنيا د پاره ورته اړين او ضروري وي .

په ابتدائيه دوره کي د اول صنف څخه نيولې بيا تر شپږم صنف پوري يو مهم مضمون د فقهي دی ، د فقهي د مضمون څخه يوازي د عباداتو اړخ لکه د لمانځه ، زکات ، روژې او د حج احکام مراد نه دي بلکي بشپړه فقه مو مراد ده ځکه لکه څه ډول چي د عباداتو زده کړه د هر مسلمان د پاره ضروري ده دغه ډول هر مسلمان د نکاح ، معاملاتو او داسي نورو مسايلو و زده کړي ته هم اړتيا لري ځکه د نکاح او معاملاتو څخه يو لا هم چاره نه لري .

د ابتدائيه دورې د فقهې د مضمون د پاره موږ د لومړي صنف د پاره اسلاميات د دوهم صنف د پاره هداية الاطفال ترتيب کړی دی او د دريم صنف څخه بيا تر شپږم صنف پوري مو فقه المبتدي ورته ټاکلی دی ، د فقه المبتدي لومړی ټوک چي لا مخته تصنيف او چاپ سوی دی په دريم صنف کي تدريسيږي په لومړي ټوک کي د لمانځه ، زکات ، روژې او حج احکام بيان سوي دي .

د فقه المبتدي دوهم ټوک د څلورم صنف د پاره په نظر کي نيول سوی دی ، پدې ټوک کي د نکاح اړوند تقريبا هر اړخيزه معلومات په لنډ ډول بيان سوی دی او د نکاح څخه علاوه پر نورو اړينو موضوع ګانو هم بحث سوی دی .

د فقه المبتدي دريم ټوک معاملات چي همدا اوس ستاسو په لاس کي دی د پنځم صنف د پاره په پام کي نيول سوی دی ، الله دي توفيق راکړي چي د فقه المبتدي څلورم ټوک يعني آخري ټوک يې قضاء او ميراث د شپږم صنف د پاره هم تصحيح او چاپ کړو .

د فقه المبتدي څلور واړه ټوکه د ابتدائيه دورې د فقهې د مضمون داسي بنسټيز کتابونه دي چي د طلباؤ دواړي طبقې نهايي زياته استفاده ترې کولای سي .

څکه کوم کسان چي پر ابتدائيه دوره زده کړه پای ته رسوي هغوی به پخپله مورنۍ ژبه بشپړه فقه لوستې وي هم به د لمانځه زکات ، روژې او د حج د احکامو څخه خبر وي او هم به د نکاح ، معاملاتو ، د قضاء او ميراث په مسايلو تر ډېره حده خبر سوي وي .

کوم طلباء چي عربيه درجې پسي لولي نو هغوی ته به هم د فقه المبتدي په لوستلو سره د فقهې د بنسټيزو عربي تدريسي کتابونو لوستل لکه مکمله قدوري ، مکمل کنزالدقايق ، د مکملي هدايې لوستل ډېر اسانه کيږي .

الله دي وکړي چي د ابتدائيه دورې د نورو مضامينو د پاره هم د فقه المبتدي په شان کتابونه ومندل سي څو د ابتدائيه دورې د پاره داسي يو نصاب ولرو چي د مسلمان ولس د هغو غوښتونو او هيلو د پوره کولو د پاره چي د خپلو ماشومانو د راتلونکي په

هکله یې لري پوره متکفل او ضمانت کونکی وي او د طلباؤ د هر اړخیزي پوهي جواهرات پکښي نغښتي وي .

د دا ډول نصاب ځانګړ تیاوي په لنډ داسي بیان کولای سو ، چي د ابتداییه دورې د پاره باید دا ډول نصاب ترتیب سي چي هم و عربیه درجو ته د ارتقاء او پورته کېدلو د پاره د متوازینو زینو کار ورکړي ، طالب العلم د علم و چت ته په ډېره اسانتیا ځان پر پورته کړای سي او هم هغه طلباء چي درې ، څلور یا نهایي شپږ کاله درس وایي او بیا درس څني پاتیږي د دنیا په کاروبار اخته کیږي هغوی هم د دین او دنیا د پاره اړین او ضروري معلومات پکښي حاصل کړای سي .

داسي نصاب چي په هغه کي یوازي لیک ، لوست ، پښتو ، حساب ، انګریزي ژبه ، تاریخ ، جغرافیه او مسلکي زده کړو ته اهمیت ورکول سوی وي او دیني اړخ یې فلج وي ، دیني مضامینو ته یا خو بیخي ځای پکښي ورکول سوی نه وي ، یا تش په نامه د مسلمانانو د تېر ایستني د پاره په اونۍ کي یو تعلیمي ساعت ځای ورکول سوی وي زموږ په اسلامي ټولنه کي نه د خلکو علمي تنده ماتولای سي او نه د زده کړي په ډګر کي د خلکو حقه غوښتونو ته جواب ویلای سي

دغه ډول هغه نصاب هم ډېر ناقص او نیمګړی دی چي لیک ، لوست ، پښتو ، حساب او د عربي او انګریزي ژبو د خبرو اترو زده کړه هیڅ ځای نه پکښي لري او د ضرب ضربا ضربوا څخه یې تعلیم پیل کیږي ، اسلامي آداب او اخلاق په دري ژبه ، عقاید او احکام په عربي ورته تدریسیږي ، پداسي حال کي چي طالب العلم یې د ما اسمک ؟ او اسم شما چیست ؟ په معنا لا هم نه پوهیږي .

دا ډول نصاب نه تنها د دنیوي اړخ څخه ناقص او فلج دی بلکي د دیني اړخ څخه هم پدې لحاظ ناقص دی چي که د طالب العلم څخه زده کړه پر نیمه لار پاته سي نو دا کس بېله د ضرب ضربا ضربوا شفاهي ګردان څخه بل هیڅ شی د ځان سره نه وړي ځکه اسلامي آداب او اخلاق په دري ژبه ورته تدریس سوي دي او احکام او مسایل په عربي ژبه ورته تدریس سوي دي ، دا مضامین که څه هم مهم ، ښکلي او زړه وړونکي دي خو خبره دا ده چي وایي : یار من ترکی است من ترکی نمي دانم .

د ناقص نصاب ځيني نيمګړ تياوي د نمونې په ډول لاندي ذکرو کوو څو و اصلاح ته يې متوجه سو ، اصلاح يې دا ده چي طالبانو ته د هغوی په ژبه او د هغوی د استعداد برابر وړغيږو ، د تدرسي کتابونو هغه فصل او باب چي طالب العلم ته يې د هغه د سن او سال لکبله بيانول مناسب نه وي يا يې فهمولای نسي او ياد طلباؤ د پاره تر هغه نور څه مهم وي هغه برخه يې هم تدريس نسي البته د کتاب نوري برخي يې تدريس سي .

تر هغه مهاله چي طالب العلم دري کتاب په لفظ ويلای نسي نو تدريس يې بې معنا دی .

د بوستان او ګلستان په پيل کي د اتابک د مدح او ستاينې د کيسو لوستلو ته طلباء اړتيا نه لري د مقصودي ځای څخه بايد کتاب پيل سي

په قدوري او کنز کي ماشومانو ته د حيض او نفاس برخه تدريس نه سي همدا ډول د کتاب الاعتاق څخه هم ګام واړول سي ځکه دا ټول د غټانو طالبانو خبري دي .

په کتاب کي نغښتي د دا ډول عبارتونو :

إِنْزَالُ الْمَنِيِّ عَلَى وَجْهِ الدَّفْقِ وَالشَّهْوَةِ مِنْ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَة معنا بيانول ډېره ادبي او محتاطانه ژبه غواړي ، بربنډ او عميق بيانول يې د ماشوم د پاره وړ کار نه دی .

د مروجو منل سو کتابونو په تدريس کي پورتني اصلاحات ځکه اړين دي چي طالب العلم چي کريما بخشای بر حال ما که هستم اسير کمند هوا په لفظ لا هم صحيح تلفظ کولای نسي نو پدې صدف کي د نغښتي ملغري په معنا بيا کله پوهېدلای سي .

طالب العلم چي د خپل رسول سپېڅلی نسب ، سپېڅلې کورنۍ او سپيڅلي ملګري لا هم نه پيژني د اتابک د کيسې څخه به څه زده کړي؟ او دا پداسي حال کي چي د اتابک په کېسه د کتاب مقصودي برخه هم نيمګړي ځني پاتيږي .

طالب العلم چي هم يې عمر د لسو کلنونو په شاوخوا کي وي او هم يې تر اوسه د بيت الخلاء آداب او اخلاق لا هم زده نه وي ، مخ پر قبله قضای حاجت پوره کوي ، په ولاړي ، په عامو لارو کي ، آند تردې د خلکو د بندو دروازو مخ ته تش رګ وهي دا ډول طالب العلم د حيض او نفاس و مسايلو ته څه اړتيا لري ؟ کله يې په مقصد

پوهیږي ؟ څه ډول اخلاق به ځني زده کړي ؟ نابالغه ماشوم ته د إِنْزَالُ الْمَنِيِّ عَلَى وَجْهِ الدَّفْقِ وَالشَّهْوَةِ معنا په صراحت او تفصیل سره بیانول د بد اخلاقی د پیغام څخه پرته بل څه د ماشوم و ذهن ته انتقالوي ؟ الله جل جلاله دي د استادانو په ځانګړي ډول د مدارسو د مسؤلینو په زړونو کي د وړ ، بنسټیز او مفید تعلیمي نصاب تلوسه او احساس پیدا کړي او پدې ډګر کي چي څه ډول اصلاحاتو ته اړتیا سته د هغه ډول اصلاح را وستلو توفیق دي الله ورته ورکړي .

موږ ته دي هم الله توفیق راکړي چي خپلي هڅي په دې د ویاړ وړ علمي ډګر کي ګړندۍ کړو ، د ابتدائیه دورې د پاره ښه په زړه پوري مفید او ګټور کتابونه خپلي اسلامي پښتني ټولني ته وړاندي کړو څو د خپلو اولادونو د علمي بڼ د هیلو غټي یې په ګل سي او د علمي تندي د پاره یې د کوثر د جام په شان لذیذ او تنده ماتونکي وګرځي .

و من التوفیق و به نستعین .

فهرست

شماره	سرلیک	مخ	شماره	سرلیک	مخ
۱	د پیل خبري	۳	٢٤	د ایجاب لغوه کېدل	۳۱
٢	ځیني عام اصطلاحات	۴	٢٥	وکالت او وصیت	۳۲
٣	رکن	۵	٢٦	د عاقد اهلیت	۳۳
٤	شرط	٦	٢٧	اهلیت نه لرونکي	۳۴
٥	ایجاب او قبول	۸	٢٨	غیر مُمَیِّز کوچنی	۳۵
٦	ایجاب	۸	٢٩	نیمګړی اهلیت والا	۳٦
٧	قبول	۸	٣٠	د ښکاره ګټې تړون	۳۷
٨	د ایجاب او قبول صیغې	۹	٣١	د ښکاره تاوان تړون	۳۸
٩	زمانې	۹	٣٢	د ګټې او تاوان ناڅرګند تړون	۳۹
١٠	مُضَارِع	۱۰	٣٣	راشد	۳۹
١١	ماضي	۱۱	٣٤	ولي	۴۰
١٢	مُضَارِع	۱۳	٣٥	د ځاني ولي مسؤلیت	۴۲
١٣	ځانګړي نښې	۱٦	٣٦	تړون کونکي	۴۳
١٤	امر	۱۹	٣٧	اصیل	۴۳

۱۵	د نکاح تړون	۲۰	۳۸	وکیل	۴۴
۱۶	ضمني ایجاب او قبول	۲۱	۳۹	ولي	۴۴
۱۷	اشاره او نوشته	۲۲	٤٠	فضولي	۴۵
۱۸	تَعَاطِي	۲۳	٤١	بیع	۴۶
۱۹	د ایجاب او قبول شرطونه	۲۵	٤١	خرڅول او رانیول	۴۶
۲۰	د مراد وضاحت	۲۶	٤٢	د بیع رکن	۴۶
۲۱	مطَابَقَت	۲۷	٤٣	ایجاب او قبول	۴۷
۲۲	د مجلس یووالي	۲۸	٤٤	خیار قبول	۴۸
۲۳	د مجلس بدلون	۳۰	٤٥	د سودا لزوم	۴۸
شماره	سرلیک	**مخ**	**شماره**	سرلیک	**مخ**
٤٦	بَیعُ التَعَاطِي	۴۹	۶۹	د مشفري د لاس عیب	۸۵
۴۷	لیک او قاصد	۵۰	۷۰	په مَبِیعَه کي زیاتوب	۸۶
۴۸	اصطلاحات	۵۱	۷۱	مَبِیعَه له منځه تلل	۸۶
۴۹	د بیع شرطونه	۵۲	۷۲	مَبِیعَه لاس پر لاس کېدل	۸۷
۵۰	د بیع د انعقاد شرطونه	۵۳	۷۳	اقاله	۸۸
۵۱	د بیع د صحت شرطونه	۵۷	۷۴	د اقالې ثواب	۹۰

۵۲	د مَبِيعِي او ثمن معلومول	۵۹	٧٥	سود	۹۱
۵۳	عمومي قاعده	٦٠	٧٦	قَدْر	۹۱
۵۴	مَبِيعَه او ثمن څنګه معلوميږي ؟	٦٠	٧٧	مَكِيل او مَوزُون	۹۱
۵۵	اصل او وصف	٦۳	٧٨	تفَاضُل	۹۳
۵٦	د اصل او وصف پيژندل	٦۴	٧٩	تَقَابُض	۹۳
۵٧	د بيع د نفاذ شرطونه	٦٦	٨٠	علت	۹۴
۵٨	د بيع د لازميدلو شرطونه	٧١	٨١	د سود حکم	۹۵
۵۹	خِيَارات ثلاثه	٧٢	٨٢	د ربَا پيژندنه	۹۵
٦٠	خيار شرط	٧۳	٨۳	سودي مالونه	۹٦
٦١	د خيار مده	٧۳	٨٤	د سود علت	۹۹
٦٢	د خيار حکم	٧۴	٨٥	د بيع ډولونه	١٠٢
۳	خيار رويت	٧٦	٨٦	باطله بيع	١٠۵
٦۴	د خيار رويت حق	٧٧	٨٧	د باطلي بيع حکم	١٠۵
٦۵	د خيار رويت ساقطيدل	٧٧	٨٨	فاسده بيع	١٠٦
٦٦	د راندہ خيار رويت	٨٠	٨٩	د فاسدي بيع حکم	١١١
٦٧	خيار عيب	٨٢	٩٠	ممنوعه سوداوي	١١٢

شماره	سرليک	مخ	شماره	سرليک	مخ
٦٨	دعيب پېژندنه	٨٢	٩١	اِحتِکار	١١٥
شماره	سرليک	مخ	شماره	سرليک	مخ
٩٢	د اِحتِکار موده	١١٦	١١٦	مالي کفالت	١۴٦
٩٤	د مُحتَکِر د مال پلورل	١١٧	١١٧	د مالي کفالت پای	١۴٩
٩٥	تسعير	١١٨	١١٧	ځاني کفالت	١۵٠
٩٦	د ګټې او تاوان سودا	١١٩	١١٩	د ځاني کفالت پای	١۵١
٩٧	مُسَاومة	١١٩	١٢٠	حواله	١۵٣
٩٨	وَضِيعَة	١١٩	١٢١	د حوالې رکنونه	١۵۴
٩٩	تَولِية	١١٩	١٢٢	د حوالې شرطونه	١۵٦
١٠٠	مُرَابَحة	١٢٠	١٢٣	د حوالې حکم	١۵٧
١٠١	د مُرَابَحې تفصيل	١٢٠	١٢٤	د حوالې ردېدل	١۵٨
١٠٢	تَولِيَة	١٢٢	١٢٥	د حوالې او کفالت فرق	١۵٩
١٠٣	مثلي او قِيَمِيّ	١٢۴	١٢٦	سَفتَجَة	١٦٠
١٠٤	بيع د مبيعې په اعتبار	١٢٦	١٢٧	اصطلاحات:	١٦١
١٠٥	صرف	١٢٧	١٢٨	وکالت	١٦۴
١٠٦	د سيکې کوټه کېدل	١٣٠	١٢٩	د وکالت رکن	١٦۵

١٠٧	سلم	۱۳۱	١٣٠	د اجورې وکالت	۱۶۷
١٠٨	مِثلِيّات	۱۳۱	١٣١	د مُوکّلِ شرطونه	۱۶۷
١٠٩	د سلم شرطونه	۱۳۳	١٣٢	مُمَيِّز کوچنی	۱۶۹
١١٠	عمومي قاعده	۱۳۶	١٣٣	د وکيل شرطونه	۱۷۰
١١١	تر قبض وړاندې تصرف	۱۳۷	١٣٤	د مُوکّل بِهِ شرطونه	۱۷۱
١١٢	استصناع	۱۳۸	١٣٥	د وکالت ډولونه	۱۷۴
١١٣	د استصناع شرطونه	۱۳۹	١٣٦	عام وکالت	۱۷۴
١١٤	کفالت	۱۴۳	١٣٧	خاص وکالت	۱۷۵
١١٥	د کفالت ډولونه	۱۴۶	١٣٨	د وکيل تَخَلّف	۱۷۷
شماره	سرليک	مخ	شماره	سرليک	مخ
١٣٩	د خرڅولو وکيل	۱۷۸	١٦٣	مضاربت	۲۱۰
١٤٠	د رانيولو وکيل	۱۸۰	١٦٤	اصطلاحات:	۲۱۱
١٤١	ګټور تَخَلّف	۱۸۱	١٦٥	د مُضَارَبَت ډولونه	۲۱۲
١٤٢	د وکيل تړونونه	۱۸۲	١٦٦	د تړون کونکو شرطونه	۲۱۳
١٤٣	د تړون مسؤليتونه	۱۸۳	١٦٧	د راس المال شرطونه	۲۱۳
١٤٤	د وکيل وکيل	۱۸۴	١٦٨	د ګټې شرطونه	۲۱۵

١٤٥	د وکالت پای ته رسېدل	۱۸۶	١٦٩	د فاسد مُضَارَبَت حکمونه	۲۱۷
١٤٦	د وکیل معزولول	۱۸۷	١٧٠	د صحیح مُضَارَبَت احکام	۲۱۸
١٤٧	شَرِکَةُ	۱۸۹	١٧١	د مُضَارِب د لاس حالت	۲۱۸
١٤٨	شَرِکَةُ الاملاک	۱۹۰	١٧٢	د مُضَارِب تصرفات	۲۲۰
١٤٩	اصطلاحات :	۱۹۱	١٧٣	اجازه غوښتونکي تصرفات	۲۲۳
١٥٠	د املاکي شراکت حکم	۱۹۲	١٧٤	مُقَید مُضَارَبَت	۲۲۸
١٥١	شَرِکَةُ العُقُود	۱۹۳	١٧٥	د مُضَارِب حقوق	۲۳۰
١٥٢	د شَرِکَةُ العُقُودِ ډولونه	۱۹۵	١٧٦	د نفقې خرڅ	۲۳۰
١٥٣	شَرِکَةُ المُفَاوَضَة	۱۹۶	١٧٧	د ګټې حق	۲۳۲
١٥٤	د مفاوضې حکم	۱۹۷	١٨٧	رهن	۲۳۴
١٥٥	شَرِکَةُ العِنَان	۱۹۸	١٧٩	د رهن تړون	۲۳۷
١٥٦	تاوان	۱۹۹	١٨٠	د رهن حکمونه	۲۳۹
١٥٧	ګټه	۱۹۹	١٨١	د رهن ضمان	۲۳۹
١٥٨	تصرفات	۲۰۰	١٨٢	رهن امانت غوندې دی	۲۴۱
١٥٩	تحفه او قرض	۲۰۵	١٨٣	د رهن ساتنه	۲۴۲
١٦٠	د تړون حقوق	۲۰۵	١٨٤	د رهن پالنه	۲۴۳
١٦١	شَرِکَةُ الوُجُوهِ	۲۰۶	١٨٥	د رهن پیدا وار	۲۴۴

شماره	سرلیک	مخ	شماره	سرلیک	مخ
۱٦۲	شَرِكَةُ الْاَعمَالِ	۲۰۸	۱۸٦	دریم ګړی	۲۴۵
شماره	سرلیک	مخ	شماره	سرلیک	مخ
۱۸۷	د رهن تاوان	۲۴٦	۲۱۰	د شفعي حق له منځه تلل	۲٦۹
۱۸۸	د رهن خرڅول	۲۴۷	۲۱۱	تر شفعي تېرېدل	۲۷۰
۱۸۹	د رهن د پاره وکيل ټاکل	۲۴۷	۲۱۲	اجاره	۲۷۰
۱۹۰	د رَاهِنِ مړينه	۲۴۸	۲۱۳	اصطلاحات:	۲۷۲
۱۹۱	بيع الوفاء	۲۴۹	۲۱٤	منفعت او اجوره	۲۷۳
۱۹۲	د علماوو اختلاف	۲۵۰	۲۱۵	د منفعت معلومېدل	۲۷۴
۱۹۳	بيع الوفاء څه ته وايي؟	۲۵۱	۲۱٦	په کار د منفعت معلومول	۲۷۴
۱۹٤	د بيع الوفاء نه صحيح کېدل	۲۵۱	۲۱۷	په مده د منفعت معلومول	۲۷۵
۱۹۵	د بيع الوفاء احکام	۲۵۳	۲۱۸	کرايه کښې	۲۷۷
۱۹٦	شُفْعَه	۲۵۵	۲۱۹	د مُسْتَأْجَر استعمالونکی	۲۷۷
۱۹۷	د شُفْعَې حق	۲۵٦	۲۲۰	د اجارې پر ځمکه آبادي	۲۷۹
۱۹۷	اول مستحق	۲۵٦	۲۲۱	بار او سپرلۍ	۲۸۰
۱۹۸	دوهم مستحق	۲۵۷	۲۲۲	د ترون مخالفت	۲۸۲
۱۹۹	دريم مستحق	۲۵۹	۲۲۳	اجير	۲۸۴
۲۰۰	د شفعي وېش	۲۵۹	۲۲۴	اجير خاص	۲۸۴

۲۰۱	د شفعې طلب	۲۶۱	۲۲۵	د اجير خاص ضمان	۲۸۵
۲۰۲	طلب مُوَاثَبَه	۲۶۲	۲۲۶	اجير مشترک	۲۸۶
۲۰۳	طلبِ اشهَاد	۲۶۳	۲۲۷	د اجير مشترک ضمان	۲۸۷
۲۰۴	طلب خصومت	۲۶۵	۲۲۸	د خاص او مشترک اجير فرق	۲۸۹
۲۰۵	د قضا مجلس	۲۶۶	۲۲۹	د اجورې استحقاق	۲۹۰
۲۰۶	په نرخ کې اختلاف	۲۶۷	۲۳۰	تفريعات	۲۹۲
۲۰۷	مالچه او تخفيف	۲۶۸	۲۳۱	پر گناه اجوره اخيستل	۲۹۳
۲۰۸	خيار	۲۶۹	۲۳۲	پر طاعت اجوره اخيستل	۲۹۴
۲۰۹	د شفعې حق خرڅول	۲۶۹	۲۳۳	د اجير د کار ځخه مزد	۲۹۵
شماره	سرليک	مخ	شماره	سرليک	مخ
۲۳۴	کرايې د ځاى ترميم	۲۹۶	۲۵۱	د وليانو ترتيب	۳۱۱
۲۳۵	د ايجارې وپاى ته رسيدل	۲۹۷	۲۵۲	د ولي تصرف	۳۱۲
۲۳۶	د فسخ عذرونه	۲۹۸	۲۵۳	د ولي سودا	۳۱۳
۲۳۷	د مُستَأجِر عذر	۲۹۹	۲۵۴	د ولي اجاره	۳۱۴
۲۳۸	د مُؤجِر عذر	۳۰۰	۲۵۵	د ولي نفقه	۳۱۴
۲۳۹	مُزَارَعَة	۳۰۱	۲۵۶	د ولي اجازه	۳۱۵
۲۴۰	د مزارعې رکن	۳۰۲	۲۵۷	د کوچني طلاق	۳۱۵

۲۴۱	د کښت حاصلات	۳۰۲	۲۵۸	د کوچني اقرار	۳۱۵
۲۴۲	د کښتګرۍ حالات	۳۰۴	۲۵۹	د کوچني کارونه	۳۱٦
۲۴۳	د فاسد ترون حکم	۳۰۵	۲٦۰	لیونی	۳۱٦
۲۴۴	باغواني	۳۰۵	۲٦۱	مَعتُوه	۳۱۸
۲۴۵	مُغَارَسَة	۳۰٦	۲٦۲	سَفِيه	۳۱۹
۲۴٦	حَجر	۳۰۷	۲٦۳	د سَفِيه بنديز	۳۱۹
۲۴۷	د حَجر اسباب	۳۰۸	۲٦۴	مُغَفَّل	۳۲۱
۲۴۸	د بلوغ نښې او عمر	۳۰۸	۲٦۵	نااهل کسان	۳۲۲
۲۴۹	مُمَيِّز او نا مُمَيِّز	۳۰۹	۲٦٦	د مَدیُون بنديز	۳۲۳
۲۵۰	د مُمَيِّز ترونونه	۳۱۰	۲٦۷	مُفلِس	۳۲۵

د تعليم الاسلام ويب پاڼي لخوا :

www.taleemulislam.net

بسم الله الرحمن الرحيم

اَلْحَمَدُ الله رَبِ الْعَالَمِيْنَ وَ الصَلوةُ و السَلامُ عَلى رَسُوْلِهِ الْكَرِيْمِ وَ بَعْدُ :

د فقه المبتدي په اول ټوک کي مو عبادات يعني د لمانځه ، زکات ، روژې او د حج احکام په لنډ ډول ولوستل او د فقه المبتدي په دوهم ټوک کي مو د نکاح اړوند او ځيني نور احکام ولوستل .

د فقه المبتدي په دريم ټوک کي چي همدا اوس ستاسي په لاس کي دی د بيعي ، وکالت ، کفالت شراکت ، مضاربت ، شفعي ، اجارې او د يو لړ نورو معاملاتو احکام بيانيږي .

ښکاره خبره ده چي دا ټول هغه معاملات دي چي انسان په خپل ورځني ژوند کي اړتيا ورته لري ، ځکه انسان په خټه او طبيعت کي مدني دی ، د نورو انسانانو سره ګډ ژوند ته اړتيا لري يو کس لا هم د دې توان نه لري ، چي د ژوندانه ټولي اړتياوي لکه خواړه ، جامې ، درمل ، هستوګن ځای او داسي نور دي پخپله په يوازي سر ځان ته تيار او برابر کړای سي .

بلکي هر انسان انساني ټولني ته اړتيا لري ، تر څو د ژوندانه اړتياوي ځني پخپل لاس ځان ته تياري کړي او ځيني نوري بيا د خپل منځي معاملاتو لکه بيعي ، اجارې ، عاريت او داسي نورو تړونو د لاري پوره کړي .

د دغو معاملاتو شرعي حيثيت پيژندل او هم يې د شرعي اصولو مطابق انجامول د هر مسلمان وجيبه ده ، نو ځکه د فقه المبتدي د دريم ټوک يعني د معاملاتو لوستل هم د لومړي او دوهم ټوک په شان د عامه خلکو او مبتدي طالبانو د پاره ډېر مهم او ګټور دی .

و الله ولي التوفيق .

د پیل خبري

د انسانانو خپل منځي معاملات لکه رانیول او خرڅول شرعاً هغه وخت معتبر بلل کیږي چي د هغوي په خوښه او اراده انجام ومومي .

ځکه یو شی د یوه د ملکیت څخه د بل و ملکیت ته په پیسو یا مفت هغه وخت نقلیږي چي مالکان یې په خپله خوښه او اراده وکړي .

دغه ډول د یوه د شي څخه بل څوک په پیسو یا په وړیا ډول هغه وخت جائزه ګڼه اخیستلای سي چي دوی په خپله خوښه د همدې ډول کولو اراده وکړي .

خوښي او اراده د زړه کار دی ، د خلکو په زړونو یو الله خبر دی ، نو ځکه د معامله کونکو هغه وینا یا کار چي همدا خوښي او اراده ښکاره کوي ، د هري معاملې د صحت د پاره مدار بلل کیږي .

دا ډول ویناوي د فقهي په اصطلاح کي د ایجاب او قبول په نامه یادیږي .

د دې څرګندونو څخه جوته سوه چي ایجاب او قبول د هري معاملې رکن دی ، د انسانانو خپل

منځي معاملې ببېله ایجاب او قبول څخه کېدلای نسي ، نو د هر څه وړاندي پر ایجاب او قبول ږغیږو ، څو را ته معلومه سي چي ایجاب او قبول په کومو صیغو صحیح کیږي او د چا ایجاب او قبول ته اعتبار ورکول کیږي .

ځیني عام اصطلاحات

عَقْدُ : عَقْد تړون ته وایي ، تَعَاقُد بیا یو د بل سره تړون کولو ته وایې .

عَاقِدْ : عَاقِد تړونکي ته وایي ، عَاقِدَانِ او عَاقِدَیْنِ یې تثنیه ده ، دغه دول مُتَعَاقِدَیْن او مُتَعَاقِدَانِ هم ورته وایي .

مَعْقُود عَلَیْه : مَعْقُود عَلَیْه هغه شي ته وایي چي تړون باندي کیږي .

اِنْعِقَادُ: د تړون وکېدلو ته اِنْعِقَاد وایي ، تړون چي وسي نو هغه ته وایي تړون مُنْعَقِد سو .

د مثال په ډول : که زید پر بکر موټر خرڅوي زید او بکر عَاقِدَیْن یا مُتَعَاقِدَیْن بلل کیږي ، موټر

مَعْقُود عَلَيْه بلل کيږي ، د دوی دوو تر منځ دې ترون ته عَقْد او تَعَاقُد وايي .

څه مهال چي د دوی دوو تر منځ سودا وسي ، هغه ته د بيع اِنْعِقَاد وايي يعني د زيد او بکر ترمنځ د بيع ترون مُنْعَقِد سو .

رُكْنُ

رُكْنُ د شي هغي برخي يا اجزاؤ ته وايي چي دا شی د هغه څخه جوړ سوی وي او بېله هغه څخه موجود کېدلای نسي .

البته د شيانو موجوديت فرق لري ، د ځينو شيانو موجوديت حسي وي ، وجود يې محسوس کېدلای سي ، لکه سکينجبين چي عسل او سرکه يې دا ډول اجزاء دي چي بېله هغو څخه اصلي سکينجبين جوړېدلای نسي ، عسل او سرکه چي سره ګډ سي ، اصلي سکينجبين ور څخه جوړيږي .

د ځينو شيانو موجوديت بيا معنوي وي ، که په شريعت کي اعتبار ورکول سي موجود ګڼل

کيږي ، که په شريعت کي اعتبار ور نه کول سي بيا غير موجود بلل کيږي .

لکه لمونځ چي قرائت ، قيامه ، رکوع او سجده يې د ارکانو څخه دي ، د لمانځه د ارکانو څخه که يو رکن پاته سي ، که څه هم يې نور ارکان پر ځای سي بيا هم په شريعت کي اعتبار نه ورکول کيږي او داسي ګڼل کيږي لکه هيڅ چي موجود سوی نه وي .

نو کوم معاملات چي ايجاب او قبول يې رکن ګڼل کيږي ، که بېله ايجاب او قبول څخه يې خلک انجام کړي ، په شريعت کي هغه ته اعتبار نه ورکول کيږي .

شرط

شرط هغه ته وايي چي د يو شي وجود پر هغه موقوف وي خو خپله دا شی د هغه څخه جوړ نه وي ، لکه اودس او د عورت پټول چي د لمانځه د شرطونو څخه دي .

د رکن او شرط ترمنځ فرق دادی چي رکن د شي په ذات کي داخل وي يعني د شي داسي جزء او برخه وي چي بېله هغه څخه شی موجود کېدلای نه سي .

شرط د شي د ذات څخه وتلی وي يعني د شي جزء نه وي خو د شي صحت پر هغه موقوف وي .

که څوک بې اودسه لمونځ وکړي يا بېله رکوع څخه لمونځ ادا کړي ، لمونځ يې نه صحيح کيږي ځکه اودس او رکوع دواړه د لمانځه د فرضونو څخه دي .

البته اوداسه ته د لمانځه شرط ويل کيږي او رکوع ته د لمانځه رکن ويل کيږي ، ځکه اودس د لمانځه څخه وتلی دی ، ځان ته جلا عمل دی ، رکوع بيا د لمانځه په دننه کي ادا کيږي ، د لمانځه يوه برخه ده .

ايجاب او قبول

مخ کي مو ولوستل چي ايجاب او قبول د هر تړون او معاملې رکن بلل کيږي ، ځکه معامله د مُتَعَاقِدَيْنو ترمنځ د هغوی په خوښي او ارده په وجود راځي او ايجاب او قبول د دوی د همدې خوښي او ارادې اظهار او ځرګندونه کوي .

ايجاب

په مُتَعَاقِدَيْنو کي چي هر يو اول د تړون د انجامولو د پاره د خپلي خوښي او ارادې اظهار او ځرګندونه وکړي د هغه دې وينا او قول ته ايجاب وايي .

قبول

په مُتَعَاقِدَيْنو کي چي هر يو تر هغه بل وروسته د خپلي خوښي او ارادې اظهار او ځرګندونه په هماغه مجلس کي وکړي د هغه دې قول او وينا ته قبول وايي .

د ایجاب او قبول صیغې

ایجاب او قبول په هغو صیغو صحیح کیږي چي په هغو د مُتَعَاقِدَیْنو د همدا اوس ګړي د تړون کولو خوښي او اراده ښکاره کیږي .

هغه الفاظ او صیغې چي همدا اوس ګړی د تړون کولو خوښي او اراده نه ځني ښکاریږي ، بلکي د پوښتني په ډول وي ، یا په راتلونکي زمانه کي د تړون وعده ځني فهمول کیږي په هغو ایجاب او قبول نه صحیح کیږي .

زمانې

سودا کول ، اجاره کول ، نکاح تړل او نور ټول معاملات چي خلک یې کوي افعال یعني کارونه دي ، هر کار په یوه زمانه کي کیږي .

یو کار چي په تېره زمانه کي سوی وي هغه ته د ماضي صیغه راځي او چي اوس کیږي هغه ته د حال صیغه راځي او چي په راتلونکې زمانه کي کیږي هغه ته د اسْتِقْبَال صیغه راځي .

زماني که څه هم درې دي ، ماضي ، حال او اسْتِقْبَال خو صيغې يې دوې دي ، يوه د ماضي صيغه ده ، بله د مُضَارِع صيغه ده .

په تېره زمانه کي چي يو کار سوی وي هغه ته د ماضي صيغه استعماليږي ، يو کار چي همدا اوس کړی کيږي ، يا وروسته په راتلونکې زمانه کي کيږي هغو دواړو ته د مُضَارِع صيغه کارول کيږي ، د مُضَارِع صيغه د حال او اسْتِقْبَال دواړو د پاره په مشترک ډول استعماليږي .

مُضَارِع

د مُضَارِع په صيغه ايجاب او قبول نه صحيح کيږي ، ځکه مُضَارِع د حال او اسْتِقْبَال تر منځ مشترکه او ګډه صيغه ده ، د مُضَارِع صيغه که په ايجاب او قبول کي استعمال سي ، د هغه څخه نه معلوميږي چي دوی همدا اوس کړی تړون کوي او که په راتلونکې زمانه کي د تړون کولو وعده کوي .

همدا ډول د امر صيغې هم د اسْتِقْبَال په معنا دي

په هغو هم ایجاب او قبول نه صحیح کیږي .

نو د ایجاب او قبول د پاره یوازي یوه صیغه د ماضي پاتیږي ، چي په هغه ببله نیت او نښي ځخه د هر ترون ایجاب او قبول صحیح کیږي .

خو که د مُضَارِع صیغه د حال په نیت په ایجاب یا قبول کي استعمال سي یا پر مُضَارِع د حال ځانګړي توري داخل سي یا بله قرینه او نښه وجود ولري ، چي د هغه ځخه معلومیږي چي مُضَارِع د حال په معنا کارول کیږي هلته بیا د مُضَارِع په صیغه هم ایجاب او قبول صحیح کیږي .

ماضي

ماضي تیري زماني ته وایي ، یو کار چي په تېر وخت کي سوی وي هغه ته د ماضي صیغه راځي ، د ماضي صیغې که څه هم د اِخبار د پاره دي ، خو په ایجاب او قبول کي د انشاء معنا ورکوي .

د مثال په ډول : بِعْتُ او اِشْتَرَیْتُ دواړي د

ماضي صيغې دي ، که چا په تېر وخت کې يو شى خرڅ کړى وي يا يې رانيولى وي ، د همدې سودا په هکله خبر د ماضي په صيغو ورکوي ، داسې وايي : بِعْتُ ، ما خرڅ کړى .

اِشْتَرَيْتُ ، ما رانيوى .

و دغه ته د ماضي د اخبار معنا وايي .

که رانيونکي او خرڅونکي مخکې سودا نه وي کړې ، بلکې همدا اوس سودا کوي ، د سودا د اِنعِقَاد د پاره بِعْتُ او اِشْتَرَيْتُ استعمال کړي ، نو دلته د همدې صيغو څخه د ماضي معنا نه اخيستل کيږي ، ځکه د دوى تر منځ مخکې سودا نه ده سوې ، بلکې همدا اوس په همدې صيغو سودا کوي ، دغه ته د ماضي د صيغو د انشاء معنا وايي .

مطلب دا چې د بيع ، نکاح او داسې نورو معاملاتو په ايجاب او قبول کې چې د ماضي صيغې استعماليږي د هغو څخه مراد انشاء اخيستل کيږي .

مُضَارِع

د بيع ايجاب او قبول د مُضَارِع په صيغو نه صحيح کيږي ، ځکه چي مُضَارِع د حال او اسْتِقْبَال دواړو د پاره راځي ، که په ايجاب او قبول کي د مُضَارِع صيغه استعمال سي د هغه څخه نه معلوميږي ، چي دوی دم ګړی سودا کوي او که يو و بل ته په راتلونکې زمانه کي د سودا وعده ورکوي .

يادونه : د پښتو د صرفو په عامو کتابونو کي د حال او اسْتِقْبَال د پاره ځانګړي ځانګړي صيغې ليکل سوي دي .

موږ هم د تَمْهِيْدُ الصَرفِ په خاتمه کي د حال او اسْتِقْبَال د پاره بېل بېل ګردانونه ليکلي دي ، خو که څوک په دقت متوجه سي ، هغه صيغې چي د پښتو ژب پوهان يې د حال په نامه يادوي هغه کټ مټ د عربي د مُضَارِع د صيغو په شان دي هم د حال د پاره او هم د اسْتِقْبَال د پاره استعمال کيږي .

مثلاً : رانیسم ، رانیسې ، رانیسي په پښتو کي د حال د صیغو په نامه یادیږي ، په داسي حال کي چي دا صیغې د اسْتِقْبَال د پاره هم استعمالیږي .

په دې ډول :

زه اوس کتاب رانیسم .

زه سبا کتاب رانیسم .

په دې جملو کي د رانیسم صیغه هم د حال د پاره او هم د اسْتِقْبَال د پاره استعمال سوې ده او استعمال یې هم پر ځای او صحیح دی .

د پښتو د حال صیغه - رانیسم - د عربي د مُضَارِع د صیغې - اَشْتَرِيْ - په شان ده ، هم د حال او هم د اسْتِقْبَال د پاره استعمالیږي لکه :

اَشْتَرِيْ الْكِتَابَ الْانَ . (حال)

اَشْتَرِيْ الْكِتَابَ غَدًا . (اسْتِقْبَال)

د پښتو حال که د عربي د مُضَارِع په شان د حال او اسْتِقْبَال ترمنځ مشترک نه وای ، نو بیا یې د

اسْتِقْبَال په معنا استعمالول داسي غلط وو لكه په ماضي كي يې استعمالول مثلاً :

زه پرون كتاب رانيسم ، غلطه جمله ده ، ځكه پرون تېره ورځ ده ، د حال صيغه د ماضي د پاره نه استعماليږي .

د دې مثالونو څخه ښكاره سوه چي د پښتو په اصطلاح كي چي كومي صيغې د حال په نامه يادېږي ، هغه كټ مټ د عربي د مُضَارِع په شان ، د حال او اسْتِقْبَال تر منځ مشتركي صيغې دي .

ځكه نو د پښتو د حال په صيغو د بيع ، نكاح او داسي نورو معاملاتو ايجاب او قبول هغه وخت صحيح كيږي چي د حال په نيت استعمال سي ، يا بله داسي نښه وجود ولري چي په هغه وفهمول سي ، چي د همدې صيغې څخه حال مراد دی .

ځكه دا صيغې كه څه هم د حال د صيغو په نامه يادېږي خو عمومًا د حال او اسْتِقْبَال تر منځ په مشترک ډول استعمال لري .

ځانګړي نښني

د مُضَارِع پر صيغه ځني توري داخليږي ، چي هغه د مُضَارِع صيغه د حال پاره يا د اسْتِقْبَال د پاره ځانګړې کوي .

په عربي کي سين او سَوْفَ د اسْتِقْبَال توري دي دغه توري که پر مُضَارِع داخل سي بيا د مُضَارِع د حال په معنا نه استعماليږي بلکي يوازي د اسْتِقْبَال د پاره استعماليږي .

مثلاً : يَذهَبُ ، دی ځي .

د مُضَارِع صيغه ده ، اوس تګ کوونکي ته هم او په راتلونکې زمانه کي تګ کونکي ته هم د يَذهَبُ صيغه راتللای سي .

خو که د اسْتِقْبَال حرف پر داخل سي لکه سَيَذهَبُ يا سَوفَ يَذهَبُ ، بيا د اوس تګ کونکي د پاره دا صيغه نه سي استعمال کېدلای ، ځکه په دې تورو د مُضَارِع صيغه د اسْتِقْبَال د پاره ځانګړې کيږي .

په پښتو کي - به - د اسْتِقْبَال توری دی ، دغه توری که د مُضَارِع پر صیغه داخل سي بیا هغه یوازي د اسْتِقْبَال د پاره استعمال کیږي .

مثلاً : دریږم ، د پښتو په اصطلاح د حال صیغه ده ، خو د عربي اصطلاح مطابق د مُضَارِع صیغه ده ، ځکه هم د حال او هم د اسْتِقْبَال د پاره استعمالیږي ، پر دغه صیغه که د اسْتِقْبَال توری - به - داخل سي لکه : زه به دریږم ، نو بیا - دریږم - یوازي د اسْتِقْبَال د پاره استعمال کیږي ، ځکه په پښتو کي - به - د عربي د - سین او سوف - په شان د اسْتِقْبَال حرف دی .

لهذا پر فعل مُضَارِع که د اسْتِقْبَال حرف داخل سي په هغه مطلقا ایجاب او قبول نه صحیح کیږي او که د اسْتِقْبَال توري باندي داخل نه سي نو بیا هغه وخت ایجاب او قبول په صحیح کیږي چي د حال په نیت استعمال سي .

دغه ډول که د مُضَارِع سره بل داسي لفظ يو ځای سي چي هغه د مُضَارِع د حال پر معنا دلالت کوي هلته هم د مُضَارِع په صيغه ايجاب او قبول صحيح کيږي .

مثلا : اَبِيعُ مِنکَ هذَا الآنَ بِاَلفِ دِرهَمٍ .

ژباړه : زه دا شی اوس پر تا په زر درهمه خرڅوم .

پدې جملو کي - اَبِيعُ - او ـــ خرڅوم - که څه هم دواړي د مُضَارِع صيغې دي ، هم د حال او هم د اسْتِقْبَال د پاره استعمال کېدلای سي خو دلته د - اَلاَنَ - او د - اوس - لفظونه د ــ اَبِيْعُ - او د - خرڅوم - د حال پر معنا دلالت کوي ، ځکه نو په دا ډول حالت کي ايجاب او قبول په صحيح کيږي .

لنډه دا چي د ټولو معاملاتو ايجاب او قبول په داسي صيغو او لفظونو صحيح کيږي چي د هغو الفاظو او صيغو څخه په غوڅ ډول همدا اوس کړی د تړون کولو معنا فهمول کيږي .

کومي صيغې چي د هغو ځخه په غوڅ ډول همدا اوس ګړی د ترون کولو معنا نه فهمول کيږي بلکي د ترون وعده هم ځني فهمول کيږي ، په هغو بيا ايجاب او قبول نه صحيح کيږي .

امر

بېله نکاح ځخه د نورو معاملاتو ايجاب او قبول د امر په صيغو هم نه صحيح کيږي .

مثلاً : رانيونکی وو‌ايي : دا شی په لس زره افغانيو را باندي خرڅ کړه .

يا خرڅونکی وو‌ايي: دا شی په لس زره افغانيو راځخه رانيسه .

د رانيونکي او خرڅونکي دغه ډول وينا ايجاب نه بلل کيږي ، که هغه بل نفر د دې امر قبول وکړي ، ورته وو‌ايي : په لس زره ستا سو ، سودا نه لازميږي ، بلکي د وروستي کس وينا چي وايي : په لس زره ستا سو ، ايجاب شمېرل کيږي ، که امر کونکی يې په غبرګون کي قبول وکړي هلته بيا سودا لازميږي .

ځکه د امر صيغې يو خو د اسْتِقْبَال د پاره دي ، بل دا چي بل نفر په سودا امر کول توکَيْل دی ، په بيع کي يو نفر شرعًا هم خرڅونکی او هم رانيونکی نسي کېدلای .

مثلاً : که زيد بکر ته د يو شي د رانيولو وکالت ورکړي ، بکر په يوازي سره خپل شی پر خپل مُوَکَّل چي دلته زيد دی ، نه سي خرڅولای .

د نکاح تړون

د نکاح تړون د امر په صيغه هم کېدلای سي ، که زيد بکر ته د شاهدانو په حضور کي ووايي : ستا پلانکۍ لور ما ته په نکاح راکړه .

بکر ورته ووايي : ما په نکاح درکړې ده ، دلته که څه هم يو اړخ ته د امر صيغه استعمال سوې ده ، بيا يې هم تر منځ نکاح تړل کيږي .

ځکه چي په پورتني مثال کي بکر د زيد په امر د هغه وکَيْل وګرځېدی ، نو د بکر وينا د ايجاب او قبول پر ځای دريږي ، په نکاح کي يو نفر هم د ښځي او هم د نارينه لخوا وکالت کولای سي .

ځکه په نکاح کي د وکَيْل حيثيت د ترجمان په شان دی ، د نکاح د تړون حقوق لکه د ولور او د ښځي د سپارلو مسؤليت و وکَيْل ته نه راجع کيږي .

ضمني ايجاب او قبول

د امر ځيني داسي لفظونه سته چي هغه که په ايجاب او قبول کي استعمال سي نو تړون په مُنْعَقِد کيږي لکه : واخله يا پيسې يي راکړه

مثلاً : رانيونکی ووايي : دا شی په لس زره افغانيو اوس در ځخه رانيسم .

خرڅونکی ورته ووايي : وا يې خله يا پيسې يي راکړه .

د امر د دا ډول صيغو سره ضمني ايجاب يا قبول فرضيږي ځکه د رانيونکي د ايجاب وروسته چي خرڅونکی هغه د شي په اخيستلو يا د پيسو په ورکولو امر کړي دا دې معنا ورکوي چي ما دا شی درباندي خرڅ کړی دی وا يې خله يا پيسې يې راکړه .

يعني دا د امر داسي لفظونه دي چي اِقْتِضَاءً پر ايجاب يا قبول دلالت کوي .

اشاره او نوشته

مخکي مو ولوستل چي هر تړون د مُتَعَاقِدَيْنو په خوښي او اراده مُنْعَقِد کيږي ، لکه څرنګه چي مُتَعَاقِدَيْن د خپلي موافقې اظهار په وينا کولای سي دغه ډول په ځينو وختونو کي مُتَعَاقِدَيْن خپله موافقه د وينا پر ځای په اشاره يا نوشته هم ښکاره کولای سي ، يعني نوشته او اشاره يې د ژبني ايجاب او قبول پرځای دريږي .

لهذا د ګونګي ايجاب او قبول په اشاره صحيح کيږي ، خو پدې شرط چي اشاره يې د موافقې پوره څرګندونکې وی او بل دا چي په ليکنه سره د خپلي خوښي او ارادې د ښکاره کولو څخه عاجزه وي .

که ګونګي خط ليکلای سوای نو بيا به ايجاب او قبول په ليکنه کوي ، ځکه نوشته تر اشارې مراد او مطلب ښه واضح کوي .

دغه ډول په نوشته هم ایجاب کېدلای سي مثلاً : خرڅونکی غائب نفر ته په خط کي ولیکي : ما پلانکی شی پر تا باندي په دونه خرڅ کړی دی هغه ته چي خط ورسیږي او د لوستلو په وخت کي یې قبول کړي نو د سودا تړون یې تر منځ مُنْعَقِد کیږي .

تَعَاطِي

هر هغه شی چي خلک یې سودا په راکړه ورکړه کوي یعني رانیونکی او خرڅونکی د سودا په وخت کي یو و بل ته څه نه وایي ، بلکي یو پیسې ورکوي ، هغه بل شی ورکوي ، دا ډول سودا هم صحیح کیږي ، دا راکړه ورکړه د ایجاب او قبول پر ځای دریږي .

د مثال په ډول یو شی ځان ته ټاکلی نرخ ولري یا د خرڅولو نرخ پر لیکل سوی وي ، رانیونکی هغه د دوکاندار څخه را واخلي او هغونه پیسې یې ورکړي چي پر لیکل سوي وي یا ورته ټاکل سوي وي .

خو دوکاندار او رانیونکی یو و بل ته په خوله هیڅ ونه وایي ، د دوی دغه بېله وینا راکړه ورکړه د ایجاب او قبول پر ځای درېږي او پدې کار یې د سودا تړون تر منځ مُنْعَقِد کیږي .

ځکه د دوی دا عمل د دوی د خوښي او ارادې ښرګندونه کوي ، نو همدا راکړه ورکړه یې د ژبني ایجاب او قبول پر ځای درېږي ، دغي سودا ته د فقهي اصطلاح له مخي بیع تعاطي وایي .

اصطلاحات

مُجِیْبٌ : د ایجاب کوونکي ته مُجِیْبٌ وایي
قَابِلٌ : قبول کونکي ته قَابِلٌ وایي .

د ایجاب او قبول شرطونه

مخکي مو ولوستل چي ایجاب او قبول د ماضي په صیغو صحیح کیږي او دغه ډول د حال په ځانګړو صیغو هم صحیح کیږي .

دغه ډول مُضَارِع که د حال په نیت استعمال سي

يا د حال نښه ورسره وي په هغه هم ايجاب او قبول صحيح کيږي .

د دې علاوه دا يې هم شرطونه دي :

دايجاب او قبول مراد به واضح وي .
قبول به د ايجاب سره موافق وي .
د ايجاب او قبول مجلس به يو وي .

د مراد وضاحت

د ايجاب او قبول د پاره يو شرط د مراد وضاحت دی ، د هر تړون د پاره چي کوم لفظ کارول کيږي د هغه مراد او مقصد به مُتَعَاقِدَيْنو ته واضح او ځرګند وي .

مثلاً : د بيع په تړون کي بايد دا ډول الفاظ وکارول سي چي مُتَعَاقِدَيْن په وپوهيږي چي دوی د بيع ايجاب او قبول سره کوي .

د اجارې په ايجاب او قبول کي بايد دا ډول الفاظ استعمال سي چي د هغو ښخه مُتَعَاقِدَيْن د اجارې تړون وفهموي .

يو عقد او تړون لا هم ځان ته ځانګړي الفاظ نه لري چي د هغو پرته دي په نورو لفظونه نه صحيح کيږي ، بلکي په هره ژبه کي چي د هر عقد او تړون د پاره کوم لفظونه استعماليږي په هغو ايجاب او قبول صحيح کيږي .

د بېلګي په ډول د عربي د بيع او شِرَاء پرځای په پښتو کي ځيني پښتانه خرڅول او رانيول کاروي او ځيني بيا پلورل او پيرودل کاروي .

پر دې برسېره ځيني نور لفظونه هم سته چي د هغو څخه د رانيولو او خرڅولو معنا فهمول کيږي ، په هغو هم ايجاب او قبول صحيح کيږي البته دا ضروري ده چي مُتَعَاقِدَيْن به يې په مراد او معنا پوهيږي .

مُطَابَقَت

د ایجاب او قبول د صحت د پاره بل شرط مُطَابَقَت دی ، د مُطَابَقَت څخه مقصد دا دی چي قبول به د ایجاب مطابق وي .

مثلاً : زید بکر ته ووایي : دا موټر په دوو لکو افغانیو ستا دی ، بکر ورته وایي : په یو سل پنځوسو زرو افغانیو زما قبول دی ، یا بکر د زید بل موټر ته اشاره وکړي ورته ووایي : دغه موټر مي په دوو لکو افغانیو قبول دی ، پدې دواړو صورتو کي بیع نه مُنْعَقِد کیږي ، ځکه چي قبول د ایجاب مطابق نه دی .

ولي مُجِیْبٌ په دوو لکو افغانیو ایجاب وکړ خو قابل یې په یو لک او پنځوسو زرو افغانیو قبول وکړی .

مُجِیْبٌ د یوه موټر ایجاب وکړی ، قَابِل د بل موټر قبول وکړی ، نو د ایجاب او قبول د نه مُطَابَقَت لکبله یې سودا نه صحیح کیږي .

د مجلس یووالي

د ایجاب او قبول د صحت د پاره بل شرط د ایجاب او قبول د مجلس یووالی دی ، ببله وصیت وکالت او وصي ټاکلو څخه په نورو ټولو تړونو کي په هغه قبول تړون مُنْعَقِد کیږي چي د ایجاب په مجلس کي وسي .

د ایجاب وروسته که په هماغه مجلس کي قبول وسي نو تړون مُنْعَقِد کیږي خو که د ایجاب وروسته مجلس بدل سي ، وروسته بیا قابل قبول وکړي نو هغه ته اعتبار نه ورکول کیږي .

مثلاً : زید بکر ته ووایي : دا ساعت په زر افغانۍ ستا دی .

د زید دا وینا ایجاب سو ، که بکر په همدغه مجلس کي قبول وکړي د سودا تړون یې تر منځ مُنْعَقِد کیږي .

که د ایجاب وروسته خپله زید یا بکر د همدې ځای څخه ولاړ سي یا پر همدغه ځای ناست وي خو بل بحث شروع کړي یا په بل کار اخته سي نو مجلس

بدل سو، ددې وروسته که بکر ووايي : زما قبول دی ، و دا قبول ته اعتبار نه ورکول کيږي .

ځکه چي ايجاب او قبول به په يوه مجلس کي وي که مجلس بدل سي ايجاب لغوه کيږي .

هغه تړون چي څوک يې د غائب سره د ليک او قاصد په ذريعه مُنْعَقِد کوي ، د هغه د قبول د پاره د ليک لوستلو او د قاصد د خبر رسولو مجلس معتبر دی .

د بېلګي په ډول : زيد بکر ته ووايي : ما خپله پلانکۍ مځکه پر خالد په دونه خرڅه کړې ده بکره ! ورسه خالد خبر کړه .

بکر چي خالد ته هر وخت د زيد د سودا پيغام ورسوي ، په هماغه مجلس کي که خالد قبول وکړي نو سودا لازميږي ، خو که مجلس بدل سي وروسته يې قبول نه صحيح کيږي .

دغه ډول د ليک په سودا کي که د ليک د لوستلو په مهال قبول وکړل سي سودا مُنْعَقِده کيږي .

ځکه چي د قاصد او لیک په ذریعه چي هر تړون کیږي د هغه د پاره د خط لوستلو او د قاصد د خبر رسولو مجلس د عقد مجلس بلل کیږي .

د مجلس بدلون

د مجلس بدلون د ځای په بدلولو هم راځي او پر هماغه ځای باندي د بل کار یا نورو خبرو اترو په شروع کولو هم راځي .

که تر ایجاب وروسته چي قبول لا نه وي سوی ، د مُتَعَاقِدَیْنو څخه یو یا دواړه خپل د ناستي ځای یا د ولاړي ځای بدل کړي یا په هماغه ځای کي ناست یا ولاړ وي خو د تړون څخه پرته نوري خبري اتري پیل کړي ، یا په بل کار باندي لګیا سي دا ټول د مجلس بدلون بلل کیږي ، مخکنی ایجاب په لغو کیږي .

د ایجاب لغوه کېدل

لکه څرنګه چي ایجاب د مجلس په بدلېدلو لغوه کیږي دغه ډول که مُجِیْب د قَابِل د قبول څخه وړاندي د ایجاب څخه رجوع او اعراض وکړي

يعني خپله خبره بيرته واخلي يا ولاړسي مجلس بدل کړي هلته هم ايجاب لغوه کيږي .

د مُجِيْب د رجوع او اِعْرَاض وروسته د قَابِل و قبول ته اعتبار نه ورکول کيږي .

دغه ډول که قَابِل ايجاب رد کړي يا اعراض ور څخه وکړي يعني بل بحث شروع کړي يا د مجلس څخه ولاړ يا رهي سي نو تر دې وروسته يي هم قبول نه صحيح کيږي .

ځکه د قَابِل په اِعْرَاض او ردولو سره هم ايجاب لغوه کيږي .

وکالت او وصيت

د وکالت ، وصيت او وصي ټاکني د تړونو د ايجاب او قبول د پاره د مجلس يووالي شرط نه دي .

لهذا څوک چي چا ته د يو کار وکالت ورکوي يا يې پس له مرګه د خپل وړو او کوچنيو اولادنو د پاره وصي او سرپرست ټاکي ، يا د خپل مال د

دريمي يا تر دريمي څخه په لږ مقدار كي وصيت ورته كوي دا هم ټول تړونونه دي ، هغه بل چي يي قبول وكړي بيا مُنْعَقِد كيږي .

خو د دغو درو تړونو د قبول د پاره د ايجاب مجلس شرط نه دى .

ځكه په وصيت كي د مُجِيْب د مرګ وروسته قبول معتبر دى ، هغه هم پداسي حالت كي چي مُجِيْب د خپل وصيت څخه رجوع كړې نه وي .

وصي هم د وصي ټاكونكي تر مرګ وروسته وصي ګرځي ، نو ځكه د هغه د مرګ وروسته يې قبول هم صحيح كيږي .

وكالت هم غائب ته وركول كېدلاى سي او هم حاضر ته وركول كېدلاى سي .

كه حاضر نفر ته وكالت وركړل سي ، هغه په جواب كي هيڅ و نه وايي او تر مجلس وروسته هغه كار وكړي همدا كړنه يې د مخكني ايجاب قبول بلل كيږي .

د عاقد اهليت

هر تړون که څه هم په ايجاب او قبول مُنْعَقِد کيږي خو د هر چا ايجاب او قبول ته اعتبار نه ورکول کيږي ، بلکي د هغه عاقد ايجاب او قبول ته اعتبار ورکول کيږي کوم چي د تړون اهليت او وړتيا ولري :

تړون کوونکي پر درو ډلو وېشل کيږي :

پوره اهليت والا.
نيمګړی اهليت والا.
اهليت نه لرونکي .

هغه کسان چي پوره او کامل اهليت لري هغوی هر ډول تړون کولای سي .

هغه کسان چي د نيمګړي او ناقص اهليت څښتنان دي د هغوي ځيني تړونونه ځای پر ځای صحيح کيږي ، ځيني يې د ولي پر اجازه موقوفه کيږي او ځيني نور يې بيا بيخي لغوه او باطليږي

هغه کسان چي بيخي اهليت نه لري د هغوی هر نوع تړون نه صحيح کيږي .

اهليت نه لرونکي

هغه څوک چي عقل او تمييز نه لري هغه د هيڅ نوع تړون وړتيا او اهليت نه لري لکه ليونی او غير مُمَيِّز کوچنی .

غير مُمَيِّز کوچنی

غير مُمَيِّز کوچنی و هغه ماشوم ته وايي چي د ښو او بدو تر منځ فرق او تمييز نه سي کولای او نه د تړون د الفاظو په معنا او مقصد پوهيږي .

يو کوچنی چي د دوکاندار څخه هم شی واخلي او هم ورته ژاړي بيرته خپلي پيسې ځني غواړي دا غير مُمَيِّز بلل کيږي ځکه د سودا په معنا نه پوهيږي .

ليوني او غير مُمَيِّز کوچنی چي د هري معاملې د پاره ايجاب يا قبول وکړي په هغه يې تړون نه مُنْعَقِد کيږي .

ځکه نو د لیوني او غیر مُمَیِّز کوچني بیع ، وکالت ، اجاره ، عاریت ، نکاح ، طلاق ، هبه او داسي نور معاملات نه صحیح کیږي .

نیمګړی اهلیت والا

مَعْتُوهْ او مُمَیِّز کوچنی په نیمګړي او ناقص اهلیت والا کي شمېرل کیږي .

مَعْتُوهْ : مَعْتُوهْ هغه چاته وایي چي د عقلي ضعف لکبله یې په حافظه او فهم کي داسي کمزورتیا پیدا سي چي کارونه یې بې تدبیره او خبري یې ګډي وډي سي .

کله د علاقلانو په ډول خبري کوي او کله بیا د لیونیانو په شان ږغیږي ، پرتي او چټي خبري کوي[1] .

د معتوه او لیوني ترمنځ فرق دادی چي لیونی وهل او ټکول کوي ، ښکنځل ، پوچ او رد وایي

[1] المُمَيِّز : هو الذي اذا كلم بشی من مقاصد العقلاء فهمه واحسن الجواب عنه و دور التمییز یبدء عموما بعد سن السابعة ويستمر الي البلوغ عاقلا.

مَعْتُوهْ وهل او ټکول نکوي او نه ښکنځل او پوچ رد وايي .

مُمَيِّز کوچنی : کوچنی که په سودا پوهېدی يعني دا ورته معلومېده چي شی د پيسو په بدل کي رانيول کيږي ، هغه ته مُمَيِّز کوچنی وايي .

د مُمَيِّز کوچني او معتوه تړونونه او تصرفات

دريِ ډوله دي :

د ښکاره ګټي تړون .

د ښکاره تاوان تړون .

د ګټي او تاوان احتمال لرونکی تړون .

د ښکاره ګټي تړون

په ښکاره ډول د ګټي تړون هغه ته وايي چي په هغه يو شی مفت ، بېله عوضه د مُمَيِّز کوچني او معتوه په ملکيت کي راځي لکه د وصيت کوونکي څخه وصيت قبلول يعني يو څوک د خپل ميراث د دريمي څخه څه مقدار د ده د پاره وټاکي او دی يې ځني قبول کړي .

دغه ډول د تحفې او صدقې ورکونکي څخه د تحفې او صدقې قبلول یا د پور په ادا کولو کي د کفیل ضمانت قبلول .

دا ټول د کوچني او معتوه د پاره په ښکاره ډول ګټمن تړونونه دي ، نو ځکه د مَعْتُوهْ او مُمَیِّز کوچني دغه راز تړون او تصرف ځای پرځای صحیح او نافذیږي .

د ښکاره تاوان تړون

په ښکاره ډول د تاوان تړون هغه ته وایي چي یو شی د مُمَیِّز کوچني او مَعْتُوهْ د ملکیت څخه مفت په وځي ، لکه خپلي ښځي ته طلاق ورکول یا خپل مال بل ته په تحفه ، خیرات یا قرض ورکول او یا هم د بل د پور ضمانت کول .

د مُمَیِّز کوچني او مَعْتُوهْ دغه ډول تړونونه او تصرفات چي په ښکاره ډول یي په تاوان وي لغو او باطل بلل کیږي ، د ولي په اجازه لا هم نه صحیح کیږي .

د ګټي او تاوان ناڅرګند تړون

رانیول او خرڅول ، خپل شی په کرایه ورکول ، د بل څخه یو شی په کرایه اخیستل ، د ځان د پاره نکاح تړل ، باغواني او بزګري نیول ، مضاربت او شراکت کول ټول داسي تړونونه دي چي د ګټي او تاوان حالت یې ناڅرګند دی ، یعني د ګټي امید هم پکښي کېدلای سي او د تاوان بېره هم پکښي سته ، نو ځکه د مُمَیِّز کوچني او مَعْتُوهْ دا ډول تړونونه د ولي پر اجازه موقوفه کیږي ، که ولي اجازه ورکړه هغه مخکني تړون ته یې اعتبار ور کول کیږي او که هغه اجازه ور نه کړه ، کړی تړون یې باطل او لغو کیږي .

راشد

په عقل او بلوغ یو څوک د پوره اهلیت څښتن ګرځي ، عاقل او بالغ ته راشد وایي ، د راشد هر تړون ځای پر ځای صحیح کیږي .

ولي

لیونی او غیر مُمَیِّز کوچنی د عقل او تمییز نه درلودلو لکبله هیڅ نوع تړون نسي کولای او نه یې تړون ته اعتبار ورکول کیږي ، بلکي شرعا د دوی د ځان او د مال سرپرستي د بل چا پر غاړه اچول کیږي و دغي سرپرستي ته وَلَایَت وایي .

همدا ډول د نیمګړي اهلیت والا یعني د معتوه او مُمَیِّز کوچني د سرپرستي مسولیت هم د بل پر غاړه اچول کیږي .

اهلیت نه لرونکی او نیمګړی اهلیت والا دواړه د قاصر په نامه یادیږي ، د قاصر سر پرست د ولي په نامه یادیږي .

ولایت پر دوه ډوله دی :

(۱) اَلْوِلَایَهُ عَلَي النفسِ . ځاني سرپرستي
(۲) اَلْوِلَایَهُ عَلَي المَالِ . مالي سرپرستي

څوک چي د بل ځاني سرپرستي پر غاړه لري هغه ته اَلْوَلِيُ عَلَي النَفْسِ وايي ، څوک چي د بل د مال سر پرستي پر غاړه لري هغه ته اَلْوَلِيُ عَلَي المَالِ وايي .

د قاصر ځاني سرپرستي يعني اَلْوِلَايَهُ عَلَي النفسِ خپلوانو ته د خپلوۍ په لاندي ترتيب ورکول کيږي :

زوی ګلوي .
پلار ګلوي .
رورګلوي .
اکا ګلوي .

د قاصر يعني د ليوني او د ليونۍ ښځي ځاني
سرپرست اول نارينه اولاد زامن دي بيا د زامنو زامن دي .

که نارينه اولاد يې نه درلودل بيا يې پلار ولي دی ، که پلار يې نه درلودی ، بيا يې وړونه ورپسې وريرونه ، بيا يې د وربرو زامن سرپرستي پر غاړه لري .

که وړونه او وربړونه يې هم نه درلودل بيا يې اکا ګان او ورپسې يې د اکا زامن سرپرستي پر غاړه لري .

په سکه او ناسکه وړونو او اکا ګانو کي سکني تر ناسکه مخته دي .

پورتنيو خپلوانو ته يعني د پلار د خوا نارينه دوستانو ته عَصَبَة وايي ، که قاصر عَصبَه نه درلودل بيا يې مور سرپرستي پر غاړه لري ، د مور وروسته يې نور ذوي الارحام يعني د مور د خوا دوستان پخپل ترتيب سره سرپرستي پر غاړه لري .

د ځاني ولي مسؤليت

د قاصر يعني لېوني ، معتوه او کوچني د جسماني ودي ، د ښووني او روزني ، د صحي او اخلاقي او د واده او نکاح مسؤليتونه د ځاني سرپرست پر غاړه دي .

قاصر که ناروغ سو ولي به يې د مريضي علاج کوي ، ولي به و قاصر ته ښه ادب او اخلاق ورښوي ، په مدرسه کې به يې د تعليم د پاره شاملوي ، د واده غم به يې خوري .

البته که قاصر نجلۍ وي نو بيا يې ولي حق نه لري چې د نرو سره ګډ ځای تعليم يا ښځينه کسب په زده کړي .

تړون کونکي

تړو ن کونکو ته مُتَعَاقِدَيْن وايي ، تړون کونکي څلور ډوله دي.

(۱) اصيل (۲) وکَيْل (۳) ولي (٤) فضولي .

اصيل

اصيل هغه عاقد ته وايي چې تړون د خپل ځان د پاره کوي مثلاً : خپل شی پر بل چا خرڅوي ، يا يې په کرايه ورکوي ، يا د خپل ځان د پاره نکاح تړي .

وکَیْل

وکَیْل هغه چاته وايي چي بل څوک د ټرون دنده وروسپاري او دی بیا د هغه په نمائندګي د هغه د پاره ټرون کوي .

مثال : زید بکر ته وکالت ورکړی چي د خالد موټر ورته رانیسي ، بکر همداسي وکړه د خالد سره يې د هماغه موټر سودا وکړه ، پدې ټرون کي خالد اصیل بلل کیږي ځکه خپل موټر يې خرڅ کړی او بکر بیا وکَیْل بلل کیږي ځکه موټر يې د زید د پاره د هغه په وکالت رانیاوه .

ولي

ولي یا سرپرست هغه چا ته وايي چي شرعاً د بل نائب او استازی ټاکل سوی وي .

وکَیْل او ولي دواړه د بل استازي او نائبان دي خو د دوی دوو تر منځ فرق دادی چي وکَیْل ته څوک خپل کار په خپل اختیار سپاري او ولي ته بیا د بل د کار سرپرستي شرعا حواله کیږي .

ليونى او غير مُمَيِّز كوچنى هيڅ نوع تړون نسي كولاى ځكه چي د تړون اهليت او وړتيا نه لري

فضولي

فضولي هغه چا ته وايي چي د بل چا د پاره تړون كوي خو د هغه لخوا نه وكالت وركول سوى وي او نه يې شرعا ولي وي بلكي پر خپل سر د بل د پاره تړون كوي .

مثال : زيد پر خپل سر د خالد د پاره بكر ته مركه وكړه ، بكر يې مركه ومنله خپله نابالغه لور يې و خالد ته وركړه خو د نكاح ايجاب او قبول يې د زيد سره د شاهدانو په حضور كي وكړى ، پدې تړون كي بكر ولي دى ځكه خپله نابالغه لور يې خالد ته په نكاح وركړه او زيد بيا فضولي دى ځكه پر خپل سر يې د خالد د پاره د نكاح تړون وكړى .

بيع

خرڅول او رانيول

د بيع تعريف[۲] : په خپله خوښه مال په مال بدلولو ته بيع وايي .

اصطلاحات

بَيْعُ : بيع پيرودلو يعني رانيولو ته وايي .

اِشْتِرَاءُ : اشتراء پلورلو يعني خرڅولو ته وايي .

بايع : بايع خرڅونكي ته وايي.

مُشْتَرِي : مشتري رانيونكي ته وايي .

د بيع ركن

ايجاب او قبول د بيع ركن دي او بېله ايجاب او قبول څخه بيع نه مُنْعَقِد كيږي .

[۲] البيع مبادلة المال بالمال بالتراضي او هو مبادلة شي مرغوب فيه بمثله علي وجه مفيد مخصوص اي بايجاب او تعاط وخرج بقيد مفيد مالا يفيد كبيع درهم بدرهم وبقيد مرغوب فيه غيرالمرغوب : مثل الميتة والدم والتراب

ايجاب او قبول

په بايع او مشتري کي چي هر يو اول په سودا شروع کوي د هغه قول او وينا ته ايجاب وايي او د هغه بل وينا ته چي سودا ورسره صحيح کوي قبول وايي .

د ايجاب او قبول صيغه : ايجاب او قبول شرعا د ماضي په صيغو سره کيږي ، البته ماضي په ايجاب او قبول کي د انشاء په معنا کارول کيږي

مثلاً : بايع ووايي: دا شی ما پر تا باندي په يولک افغانيو خرڅ کړی دی .

مشتري ورته ووايي : دا شی ما په يو لک افغانيو در څخه رانيولی دی .

ايجاب او قبول د حال په ځانګړو صيغو هم صحيح کيږي ، همدا ډول د مُضَارِع صيغه که د حال په نيت استعمال سي يا بله نښه ورسره وي چي هغه د مُضَارِع د حال پر معنا دلالت کوي په هغه هم ايجاب او قبول صحيح کيږي .

خیارقبول

په بایع او مشتري کي چي هر یو ایجاب وکړي هغه بل یې په هماغه مجلس کي د قبلولو یا ردولو اختیار لري ، دغه ډول مُجِیْب هم د قبول څخه وړاندي د خپل ایجاب څخه رجوع کولای سي و دغه اختیار ته خیار قبول وایي .

تر ایجاب وروسته چي قبول لا نه وي سوی که د بایع او مشتري څخه هر یو د مجلس څخه ولاړ سي ایجاب باطلیږي .

دغه ډول د مجلس په بدلېدلو یعني د سودا څخه پرته د بل بحث په شروع کېدلو هم ایجاب باطلیږي .

ایجاب چي باطل سي وروسته یې قبول نه صحیح کیږي .

د سودا لزوم

تر ايجاب او قبول وروسته سودا لازميږي ، سودا چې لازمه سي ، بيا نه رانيونکی او نه هم خرڅونکی د سودا د فسخ کولو اختيار لري ، بلکې مشتري به بايع ته پيسې ورکوي او بايع به مشتري ته شی تسليموي .

ليکن د خيار عيب ، خيار رويت او خيار شرط لکبله خيار لرونکی سودا فسخ کولای سي .

بَيْعُ التَعَاطِي

تعاطي راکړي ورکړي ته وايي ، بيع په تعاطي يعنې بېله وينا څخه محض په راکړه ورکړه هم صحيح کيږي .

د مثال په ډول يو سړی نانوای ته د يوې ډوډۍ پيسې ورکړي او هغه په عوض کې يوه ډوډۍ ورکړي ، خو په خوله هيڅ هم سره و نه وايي ، د دوی دغه راکړه ورکړه د ايجاب او قبول پر ځای دريږي ، سودا يې ترمنځ په مُنْعَقِده کيږي ،

دغه ډول سودا ته د عربي په اصطلاح بيع تعاطي وايي .

ليک او قاصد

د ليک او قاصد په ذريعه هم سودا کېدلای سي .

مثلاً : زيد بکر ته په خط کي وليکي : ما خپل پلانکی شی په لسو لکو افغانيو پر تا خرڅ کړی دی .

يا د يوه نفر يعني قاصد په ذريعه پيغام ورولېږي چي ما خپل پلانکی شی په لسو لکو افغانيو پر تا خرڅ کړی دی .

د ليک او قاصد په ذريعه چي زيد د سودا پيغام بکر ته ولېږي دا د بيع ايجاب سو ، بکر ته چي ليک ورسيږي ، يا قاصد پيغام ور ورسوي ، که په هماغه مجلس کي چي خط پکښي لولي يا قاصد پيغام ور رسوي قبول وکړي ، بيع يې ترمنځ مُنْعَقِد کيږي .

که بکر د قاصد د پیغام رسولو په مجلس کي یا د لیک د لوستلو په مجلس کي قبول و نه کړي ، د زید ایجاب لغو کیږي ، بکر یې تر مجلس وروسته قبول نسي کولای .

اصطلاحات

مَبِيْعَةُ : مَبِيْعَه هغه شي ته وايي چي بايع يې پر مشتري خرڅوي .

ثَمَنُ : د بايع او مشتري ترمنځ د مَبِيعِې ټاکل سوی نرخ د ثمن په نامه ياديږي .

قيمت : د مَبِيعِې عام بازاري نرخ چي هرڅونه وي هغه د مَبِيعِې د قيمت په نامه ياديږي .

مثلاً : زيد نوی چينايي بايسکل په پنځه ويشت سوه افغانيو رانيسي ، خو دغه ډول بايسکل په بازار کي عام دوکانداران په درې زره افغانۍ خرڅوي .

په دې مثال کي بایسکل مَبِیعَه ده ، پنځه ویشت سوه افغانۍ د مَبِیعِې ثمن دی او درې زره افغانۍ د مَبِیعِې قیمت دی .

د بیع شرطونه

بیع څلور ډوله شرطونه لري :

(۱) د اِنعِقَاد شرطونه .

(۲) د صحت شرطونه .

(۳) د نِفَاذ شرطونه .

(٤) د لزوم شرطونه .

د بیع د انعقاد شرطونه که پرځای نسي سودا باطلیږي .

د بیع د صحت شرطونه که پر ځای نسي نو بیع فاسدیږي .

د بیع د نفاذ شرطونه که پرځای نسي بیعه موقوفه کیږي .

د بیع د لزوم شرطونه که پرځای نسي په تړون کي د فسخ کولو یا صحیح کولو اختیار راځي .

د دا څلورو ډولونو شرطونو په پایله کي د بیع اته قسمونه لاس ته راځي ، البته څلور یې د څلورو په مقابل کي په دې ډول راځي .

۱ بیع به یا مُنْعَقِده وي یا به باطله وي .

۲ بیع به یا صحیح وي یا به فاسده وي .

۳ بیع به یا نافذه وي یا به موقوفه وي .

٤ بیع به یا لازمه وي یا به غیر لازمه وي .

د بیع د انعقاد شرطونه

د بیع د انعقاد شرطونه هغو شرطونو ته وایي چي ببله هغو څخه د بیع تړون په وجود نه سي را تللای او نه هم اعتبار ورکول کیږي ، بلکي تړون یي باطل او لغو بلل کیږي .

د بیع د انعقاد شرطونه ځني عاقد یعني تړون کونکي ته راجع کیږي .

ځيني يې د عقد يعني تړون سره ارتباط پيدا کوي او ځيني بيا د تړون په ځای پوري اړه لري او ځيني نور بيا په مَعْقُود عَلَيْه اړه لري .

د بيع د انعقاد هغه شرطونه چي تړون کونکي ته راجع کيږي دا دي :

لومړی : عاقد به د عقل او تمييز څښتن وي ، نو ځکه د ليوني او غير مُمَيِّز کوچني سودا باطله بلل کيږي .

دوهم : عاقد به څو تنه وي ، لهذا يو نفر په يوه وخت کي بايع او مشتري نسي ګرځېدلای ، بلکي د سودا د پاره لږ تر لږه دوه تنه يو بايع او بل مشتري ضروري دي .

د انعقاد هغه شرط چي د عقد سره تړاو لري يو دی ، هغه دا چي قبول به د ايجاب موافق وي ، که قبول د ايجاب موافق نه وي نو تړون نه مُنْعَقِد کيږي .

د انعقاد هغه شرط چي ځای ته راجع کيږي هم يو دی ، هغه دا چي د ايجاب او قبول مجلس

يعني ځای به يو وي ، که ايجاب په يوه مجلس کي وسي او قبول بيا په مجلس کي وسي نو بيع نه مُنْعَقِده کيږي .

د بيع د انعقاد هغه شرط چي مَعْقُود عَلَيْه يعني مَبِيعِ ته راجع کيږي څلور دي :

لومړی : مَبِيعَه به د سودا په وخت کي وجود لري ، يو شی چي معدوم وي او هيڅ وجود و نه لري ، د هغه بيع باطله ده هيڅ نه مُنْعَقِد کيږي .

د مثال په ډول که څوک د درختي مېوه د راشنه کېدو مخته خرڅه کړي نو بيع يې باطله ده ځکه هغه تر اوسه وجود نه لري او تر دې وروسته راپيدا کيږي .

البته د سلم او استصناع معامله په دې حکم کي نه راځي .

دوهم : مَبِيعَه به په شريعت کي د استفادې وړ مال وي ، کوم شی چي هغه ته مال ويل کېدلای نسي لکه حر انسان ، مردار حيوان ، وينه يا د شريعت له مخي د استفادې وړ شی نه وي لکه

شراب او خنزير ، د داسي شيانو سودا د مسلمان د پاره باطله ده او سودا يې نه مُنْعَقِده کيږي .

دريم : مَبِيعَه به ځښتن لري ، د داسي شي خرڅول باطل دي چي هغه د هيچا په ملکيت کي داخل نه وي ، لکه د هوا مرغان ، دښتي وابښه يا د ځلکو په مځکو کي خپله راشنه سوي وابښه ، ځکه دا ډول شيان مُبَاح دي او مالک نه لري ، د هوا د مرغانو هغه مهال څوک ځښتن ګرځي چي وې نيسي ، خپله راشنه کېدونکي وابښه هغه مهال د چا ملکيت ګرځي چي وې ريبي .

څلورم : مَبِيعَه به د تړون په مهال مقدور تسليم وي يعني داسي شی به وي چي د ورتسليمولو واک پر ودرلودل سي ، د هوا مرغه که د نيولو وروسته د چا د لاس څخه والوځي ، د هغه خرڅول باطل دي ، بيع يې نه مُنْعَقِده کيږي .

دغسي مرغه که څه هم د سړي په ملکيت کي داخل دی ، خو پر تسليمي باندي يې د واک نه درلودلو لکبله بيع باطليږي .

د بيع د صحت شرطونه

د بيع د صحت شرطونه هغو شرطونو ته وايي چي د ترون آثار پر هغو مرتب کيږي يعني مَبِيعَه د بايع د ملکيت څخه وځي او د مشتري په ملکيت کي داخليږي ، که د بيع د صحت شرطونه پر ځای نسي نو سودا شرعا فاسديږي .

بيع هغه مهال صحيح بلل کيږي چي سودا د شپږو راتلونکو عيبونو څخه خالي وي :

لومړی : په سودا کي به جهالت نه وي ، په کومه سودا کي چي د مَبِيعِې ثمن يا جنس يا نوع يا مقدار دا ډول نامعلوم پاتي وي چي د خرڅونکي او رانيونکي تر منځ نه حل کېدونکې نزاع او شخړه رامنځ ته کوي هغه سودا فاسديږي .

دوهم : په سودا کي به اِکرَاه نه وي نو ځکه د جبر او زور سودا فاسده ده .

دريم : په بيع کي به توقيت نه وي ، که څوک د موقت وخت د پاره لکه مياشت يا کال شی خرڅ کړي نو بيع يې فاسده ده او نه صحيح کيږي .

څلورم : د مَبِيعِې په وصف كي به غرر نه وي يعني مَبِيعَه به د داسي صفت په شرط نه خرڅوي چي په هغه كي تېروتنه راځي ، د بېلګي په ډول كه څوک غوا خرڅه كړي خو پدې شرط چي دونه كَيْلو شيدې كوي دا بيع فاسده ده ، ځكه بيان سوى مقدار شيدې حتمي نه دي بلكي كله كمي هم پكښي راځي .

پنځم : په سودا كي به ضرر نه وي ، د مثال په ډول كه څوک د پوښلي خوني د چت ګاډر خرڅ كړي سودا يې فاسده ده ، ځكه پدې سودا كي بايع ته ضرر رسيږي ځكه ګاډر د خوني د نړولو پرته نسي ورتسليم كولاى .

شپږم : په بيع كي به فاسد شرط نه وي ، فاسد شرط هغه شرط ته وايي چي په هغه كي د بايع يا مشتري ګټه وي او د خلكو عرف هم داسي نه وي ، د مثال په ډول كه څوک موټر پدې شرط خرڅ كړي چي تر يوې مياشتي به بايع د هغه څخه كار اخلي يا كور خرڅ كړي خو پدې شرط

چي تر يو ټاكلي ميعاد به د بيع وروسته هم پکښي اوسيږي نو دا بيع فاسده ده .

د مَبِيعِ او ثمن معلومول

مخكي مو ولوستل چي صحيح بيع هغه ده چي په هغه كي جهالت ، اِكراه ، توقيت ، د وصف غرر ضرر او فاسد شرط نه وي ځكه كه د همدغو عيبونو څخه يو عيب پکښي ومندل سي نو بيع فاسده كيږي .

د جهالت د له منځه وړلو د پاره د مَبِيعِ او ثمن معلومول ضروري دي ، ځكه د مَبِيعِ يا ثمن نه معلومول د تسليمي په وخت كي د بايع او مشتري ترمنځ د اختلاف سبب ګرځي .

كه مَبِيعَه معلومه نسي ډېر ځله به داسي پيښيږي چي بايع به بيكاره شى وركوي خو مشتري به ښه شى ځني غواړي .

كه ثمن معلوم نسي بايع به ډېري پيسې ځني غواړي خو مشتري به لږ پيسې وركوي .

عمومي قاعده

هره هغه نامعلومه سودا چې په آخر کې د بایع او مشتري ترمنځ د نه حل کېدونکي جګړې او اختلاف سبب ګرځي هغه سودا شرعًا فاسده بلل کیږي .

مثلاً : د پور په سودا کې که د پیسو د ورکړې مده او نېټه و نه ټاکل سي نو دا سودا فاسده ده ، ځکه د پور میعاد نه ټاکل د بایع او مشتري ترمنځ د نزاع او اختلاف لامل ګرځي .

بایع به یوه هفته وروسته د پیسو طلب ځني کوي خو مشتري به ورته وایي یوه میاشت وروسته یې درکوم .

مَبِیعَه او ثمن څنګه معلومیږي ؟

مَبِیعَه او ثمن د جنس ، نوع او مقدار په بیانولو معلومیږي .

مثلاً : که د یوه من سېلا ورجو سودا په دوو سوو افغانیو وکړل سي سودا صحیح ده ، ځکه چې هم

د ثمن جنس او مقدار چي دوه سوه افغانۍ دي معلوم دي او هم د مَبِيعِې مقدار چي يو من دي او هم يې جنس او نوع چي سپلا ورجه ده معلوم دي .

په سودا کي چي مَبِيعَه او ثمن معلوم وي نو د بايع او مشتري تر منځ ستونزه نه را منځ ته کيږي .

که يو څوک يو من ورجي په دوو سوو افغانيو رانيسي ، خو دا چي څه ډول ورجي دي هغه بيان نه کړي نو دا سودا فاسده ده ، ځکه چي د مَبِيعِې ډول او نوع نامعلوم دی ، د نوعي نامعلومتيا د نه حل کېدونکي نزاع او اختلاف لامل ګرځي ، ځکه مشتري به مثلا سپلا ورجي ځني غواړي خو بايع به پنډي ورجي ورکوي .

اشاره : و مَبِيعِې او ثمن ته که اشاره وکړل سي که څه هم يې مقدار او صفت بيان نه کړي بيا هم سودا صحيح کيږي ، ځکه په اشاره شی دا ډول تعيين کيږي چي د تسليمۍ په وخت کي يې په

مقدار او صفت کي د بايع او مشتري ترمنځ اختلاف نه راځي .

که په بيع کي د ثمن مقدار يعني مبلغ معلوم کړل سي ليکن صفت يې يعني افغانۍ ، تومن يا کلداري بيان نه کړل سي ، دلته بيا د دې مبلغ څخه رواجي سکه مراد اخيستل کيږي .

په هره سکه چي خلکو سودا کول هغه سکه مراد ځني اخيستل کيږي .

که په يو ځای کي څو سکو رواج درلودی ، هلته که څوک د پيسو صفت بيان نه کړي مثلا په دوو زرو يو شی پر بل خرڅ کړي ، دلته بيا د پيسو څخه هغه سکه مراد اخيستل کيږي چي په هغه زياته راکړه ورکړه کيږي .

اصل او وصف

د مَبِيعِ په اصل کي که زياتوب راسي يعني تر بيان سوي مقدار زيات سي هغه زياتوب يې په بايع پوري اړه لري .

د مَبِيعِ په اصل کي که کمي راسي بيا مشتري اختيار لري ، سودا هم فسخ کولای سي او د کم سوي مقدار په اندازه پيسې هم ځني کمولای سي

همدغه ډول که د ثمن په اصل کي زياتوب راسي هغه زياتي سوي پيسې يې په مشتري اړه لري او که ثمن کم سي مشتري به يې ورته پوره کوي .

د مَبِيعِ په وصف کي که زياتوب راسي يعني ښه وخيږي هغه په مشتري پوري اړه لري ، بايع مَبِيعَه د وصف د ښه والي لکبله نه را ګرځولای سي او نه يي نرخ پر زياتولای سي .

که د مَبِيعِ په وصف کي کمي راسي يعني بيکاره وخيږي هلته بيا مشتري اختيار لري که په هغه مخکني نرخ يې قبلوي او که سودا فسخ

کوي ، خو مشتري داسي نه سي کولای چي د بایع د خوښی پرته مَبِیعَه را وګرځوي او د وصف د کمي لکبله تر ټاکلي نرخ کمي پیسې ورته ورکړي .

د اصل او وصف پېژندل

د اصل او وصف د زیاتوب او کمی حکم مو وپېژندی خو دا چي کوم شی د مَبِیعِې او ثمن اصل بلل کیږي او کوم شی یې وصف بلل کیږي پدې اړه په لنډ ډول ویلای سو :

هر شی چي په کمېدلو یا پرېکېدلو خرابیږي او په قیمت کي یې تفاوت راځي ، د هغه شي زیاتېدل یا کمېدل د وصف زیاتوب او کمي بلل کیږي .

د لونګی اوږدواله د لونګی په وصف کي شمېرل کیږي ، ځکه د لونګی څخه که نیم متر غیچي سي خرابیږي ، بیا په نیم قیمت لا هم نه خرڅیږي .

هر شی چي په پربکېدلو او کمېدلونه خرابيږي ، د هغه زياتېدل او کمېدل د اصل زياتوب او کمي بلل کيږي .

د غنمو زياتېدل يا کمېدل د غنمو د اصل زياتوب او کمي بلل کيږي ځکه که سل منه غنم في من پنځوس افغانۍ قيمت ولري ، که د سلو منو څخه پنځه منه غنم کم سي نو بيا هم پاته غنم نه په خرابيږي او د هغو من هم په پنځوس افغانيو خرڅيږي .

د وصف مثال : که څوک يوه لونګۍ په زر افغانيو رانيسي ، پدې شرط چي پنځه ګزه به وي که لونګۍ تر پنځه ګزه کمه سي نو مشتري اختيار لري ، سودا فسخ کوي او که په هغه زر افغانۍ يي قبلوي .

که همدا لونګۍ بيا تر پنځه ګزه اوږده وخيږي زياتوب يې په مشتري اړه لري ، بايع يې د اوږدوالي لکبله قيمت نسي پر زياتولای بلکي هماغه زر افغانۍ د مشتري څخه اخيستلای سي

ځکه د مَبِيعِ په وصف کي که زياتوب راسي هغه په مشتري اړه لري .

د اصل مثال : څوک چي د غنمو يوه رشه په پنځه زره افغانۍ رانيسي پدې شرط چي يو خروار ده .

که رشه يو خروار او پنځه منه سوه تر خروار اضافه پنځه منه غنم د بايع دي ، که تر خروار کمه سوه مثلاً : نوي منه سوه بيا مشتري اختيار لري ، که نوي منه د نوي منو په نرخ يعني په څلور زره او پنځه سوه افغانۍ قبلوي او که سودا فسخ کوي .

د بيع د نفاذ شرطونه

د بيعې د اتو قسمونو څخه مو د مُنْعَقِده بيع ، باطلي بيع ، صحيح بيع ، فاسدي بيع شرطونه په تيرو درسونو کي ولوستل ، دلته د بيع د نفاذ شرطونه بيانوو څو نافذه بيع او موقوفه بيع وپيژنو .

نافذه بيع هغې بيع ته وايي چي د تړون څخه

وروسته ځای پر ځای اعتبار ورکول کیږي .

د بیع د نفاذ دوه شرطونه دي :

لومړی : ملکیت یا ولایت .

دوهم : د تړون کونکي څخه پرته بل څوک په مَعْقُود عَلَیْه کي حق نه درلودل .

د ملکیت څخه مراد دا دی چي کوم شی چي څوک یې خرڅوي ، که هغه د ده خپل ځاني شی وي نو دی به یې دا ډول مالک وي چي په هغه کي هر ډول تصرف وکولای سي ، د تصرف په وړاندي یې شرعي مانع لکه لیونتوب ، باوله توب یا وړکتوب نه وي ، د داسي ملکیت څښتن که خپل شی خرڅ کړي نو بیع یې نافذیږي .

د ولایت څخه مراد دا دی چي څوک د بل په شي کي د تصرف کولو واک او اختیار ولري ، دا واک که د شي د څښتن لخوا څخه ورکول سوی وي لکه وکَیْل چي د خپل مُوَکَّل په مال کي د وکالت پر اساس تصرف کوي او یا د شارع لخوا څخه ورکول سوی وي لکه د قاصر یعني د

ليوني او کوچني ولي يا يې د پلار او نيکه وصي چي د قاصر په مال کي تصرف کوي .

وکَيْل چي د وکالت پر بنسټ د مُوَکَّل مال خرڅ کړي بيع يې نافذيږي ، دغه ډول ولي چي د قاصر مال د شرعي ولايت پر اساس خرڅ کړي د هغه بيع هم نافذيږي .

د بيع د نفاذ د پاره د ملکيت يا ولايت د شرط پايله دا ده ، چي هغه بيع نافذيږي چي عاقد يې يا خو خپله مالک وي يا يې د مالک وکَيْل يا ولي وي .

که فضولي د بل شی خرڅ کړي ، د هغه سودا د مالک پر اجازه موقوفه کيږي ، که مالک يې اجازه ورکړه نو هغه مخکنی تړون يې صحيح کيږي ، که مالک يې سودا رد کړه نو د فضولي تړون لغو کيږي .

د نافذي بيع د پاره دوهم شرط دا دی ، چي د عقد د محل يعني د مَعْقُودعَلَيْه سره به د بل حق تړاو نلري ، که د مَعْقُود عَلَيْه سره د بل حق تړاو

درلودی بیا یې بیع د حق د څښتن پر اجازه موقوفه کیږي .

د مَعْقُود عَلَیْه سره د بل د حق تړاو درې ډولونه لري .

لومړی : دا چي د مَعْقُود عَلَیْه په ذات کي بل حق ولري ، د مثال په ډول که څوک د بل مال خرڅ کړي سودا یې نه نافذیږي بلکي د بیع تړون یې د مالک پر اجازه موقوفه کیږي ، ځکه خپله مَعْقُود عَلَیْه د بل ملکیت او حق دی .

دغه ډول که د مرګي په ناروغۍ اخته ناروغ د خپل مال د دریمي برخي څخه زیات وصیت وکړي ، تر دریمي اضافي وصیت یې د وارثانو پر اجازه موقوفه کیږي ځکه تر دریمي اضافه چي کوم مال دی د هغه سره د وارثانو حق تړاو لري نو ځکه یې تړون د هغوی پر اجازه موقوفه کیږي .

دوهم : دا چي د مَعْقُود عَلَیْه د مالیت سره د بل حق تړاو ولري البته خپله په مَعْقُود عَلَیْه کي یې

حق نه وي ، د مثال په ډول يو مديون چي پر هغه بنديز نه وي لګول سوی نو د داسي مديون هغه تصرفات چي دائنين يې په متضرر کيږي د هغوی پر اجازه موقوفه کيږي ، ځکه چي هغوی د مديون د مال په ماليت کي حق لري خو که مديون دونه نور مال پيدا کړی چي د پوروړو پورونه په ادا کېدلای سوای نو بيا يې تصرف نافذيږي .

دريم : دا چي د تړون صلاحيت او واک د بل چا حق وي که څه هم خپله په مَعْقُود عَلَيْه کي يې بل حق و نه لري ، د داسي شيانو تړون د هغه چا پر اجازه موقوفه کيږي چي هغه يې د تصرف واک او صلاحيت لري

د مثال په ډول نيمګړی اهليت والا کوم چي د وړکتوب لکبله شرعا بنديز پر لګول سوی وي لکه مُمَيِّز ماشوم که خپل شی خرڅ کړي د سودا تړون يې د ولي پر اجازه موقوفه کيږي ، ځکه د تړون واک يې د ولي سره دی که هغه اجازه

ورکړه بیا یې سودا نافذیږي .

د بیع د لازمېدلو شرطونه

د بیعې د اتو قسمونو څخه مو شپږ قسمونه د هغو د شرطونو په رڼا کي وپېژندل اوس لازمه بیع او غیر لازمه بیع درپېژنو .

د بیع او اجارې تړون هغه مهال لازمیږي چي د مُتَعَاقِدَیْنو څخه یو لا هم په تړون کي داسي خیار و نه لري چي لکبله یې تړون فسخ کولای سي .

دا ډول خیار کله د تړون کونکي لخوا ځان ته ثابتیږي مثلا بایع یا مشتري پدې شرط سودا وکړي چي تر ټاکلي میعاد پوري که یې خوښه نه سوه نو سودا فسخ کولای سي .

کله بیا د شریعت لخوا یوه ته د فسخ کولو اختیار ورکول کیږي لکه د خیار عیب لکبله د سودا فسخ کول نو ځکه د بایع او مشتري ترمنځ چي ایجاب او قبول پداسي حال کي وسي چي یو لا هم خیار و نلري نو بیع لازمیږي .

بيع چي لازمه سي بيا نه بايع او نه مشتري د پښيمانۍ حق لري بلکي مشتري به بايع ته ثمن ورکوي ، بايع به مشتري ته مَبِيعَه تسليموي ليکن د خيار له کبله يې سودا فسخ کېدلای سي .

خِيَارات ثلاثه

خِيَار معنا اختيارول ، خيارات ثلاثه هغو درو اختياراتو ته وايي چي د فقهي په کتابونو کي په مستقل بابونو کي ذکر کيږي .

په بايع او مشتري کي چي هر يو خيار ولري هغه کولای سي چي د خيار په مده کي دننه سودا صحيح کړي يا يې فسخ کړي .

دغه خيارات ثلاثه يو د خيار شرط په نامه ياديږي ، دوهم يې د خيار رويت په نامه ياديږي او دريم يې د خيار عيب په نامه ياديږي .

خيار شرط

بايع يا مشتري چي سودا په دې شرط وکړي چي تر فلاني وخت پوري که مي مشوره نه سول

بېرته د سودا فسخ کولو حق لرم دغه ته خيار شرط وايي .

بايع او مشتري هر يو په خيار شرط سودا کولای سي .

د خيارمده

د ابو حنيفه رحمه الله په آند د خيار شرط اوږده مده درې ورځې ده ، په بايع او مشتري کي هر يو کولای سي چي تر درو ورځو پوري يا تر درو ورځو د کمي مدې په خيار سودا وکړي خو تر درو ورځو څخه يې د زياتي مدې د پاره د خيار شرط سودا نه صحيح کيږي .

ابويوسف او محمد رحمهما الله تعالي وايي : د خيار شرط نهايي مده که وټاکل سي نو بيا تر هر څو ورځو پوري په خيار سودا کولای سي يعني د يوې ورځي په خيار هم سودا کولای سي او د هفتې او مياشتي په خيار يې هم کولای سي .

د خيار حکم

د خيار په سودا کي که خيار د بايع وو مَبِيعَه د بايع د ملکيت څخه نه وځي ، بلکي د خيار په مده کي دننه که څه هم يې مشتري ته تسليم کړي بيا هم د بايع ملکيت بلل کيږي .

که مَبِيعَه د مشتري په لاس کي د بايع د خيار په مده کي ضايع سي تاوان به يې د بازار د نرخ په حساب بايع ته ورکوي ، که څه هم د بازار نرخ يې د ثمن څخه کم يا زيات وي .

مخکي مو لوستي دي چي بايع او مشتري چي په کوم نرخ سودا وکړي هغه ته د مَبِيعِې ثمن وايي او د بازار نرخ ته يې چي هر څو وي د مَبِيعِې قيمت وايي .

کله د مَبِيعِې ثمن او د بازار قيمت يو شان وي خو کله بيا يو د بل څخه څه تفاوت پيدا کوي .

د خيار په سودا کي که خيار د مشتري وو ، مَبِيعَه د بايع د ملکيت څخه وځي .

د خيار په مده کي دننه که مَبِيعَه د مشتري په لاس کي ضايع سي ، تاوان به يې د ثمن له مخي بايع ته ورکوي .

که مَبِيعَه د مشتري په لاس کي معيوبه او خرابه سي د مشتري خيار لغوه کيږي ، بيا مشتري نسي کولای چي سودا فسخ کړي ، بلکي په هر څو چي يې سودا کړې وي هغونه پيسې به بايع ته ورکوي .

په بايع او مشتري کي چي هر يو خيار ولري هغه د خيار په مده کي دننه کولای سي چي سودا فسخ کړي او يا يې صحيح کړي .

بايع او مشتري که د خيار په سودا کي سودا فسخ کول نو هغه بل نفر بايد حاضر وي ، د هغه بل په غياب کي سودا نه سي فسخ کولای ليکن که سودا يې لازمول بيا د هغه بل نفر حضور شرط نه دی .

خيار رويت

په سودا کي دوهم خيار چي په هغه سودا فسخ کېدلای سي خيار رويت دی .

په خيار رويت يوازي مشتري سودا فسخ کولای سي ځکه بايع خيار رويت نه لري .

که بايع خپل داسي شی خرڅ کړي چي خپله يې نه وي ليدلی ، مثلاً په ميراث کي موټر په ونډه کي ورته ورسيږي او د ليدلو تر مخه يې خرڅ کړی ، دلته بايع نسي کولای چي په خيار رويت سودا فسخ کړي تر څو موټر د مشتري څخه را وګرځوي .

که مشتري داسي شی رانيسي چي هغه يې نه وي ليدلی مثلاً : داسي بايسکل رانيسي چي نه د سودا په وخت کي حاضر وي او نه يې د سودا مخته ليدلی وي ، دلته بيا مشتري خيار رويت لري ، څه وخت چي بايسکل ويني ، که يې خوښ نه وو نو د خيار رويت په اساس سودا فسخ کولای سي ، دغه خيار ته خيار رويت وايي

د خيار رويت حق

مشتري د خيار رويت حق يوازي په هغه سودا کي لري چي مَبِيعَه يې ليدلې نه وي .

که مشتري د سودا په وخت کي مَبِيعَه ويني د خيار رويت حق يې ساقط کيږي .

دغه ډول که د سودا تر مخه يې مَبِيعَه ليدلې وي او د سودا پر مهال پر هغه حالت پاتي وي په څه حالت کي چي يې مخته ليدلې وه هلته هم مشتري د خيار رويت حق نلري ، يعني په خيار رويت سودا نسي فسخ کولای .

د خيار رويت ساقطېدل

مشتري د خيار رويت حق په هغه سودا کي لري چي مَبِيعَه يي ليدلې نه وي ، که د سودا په وخت کي مَبِيعَه ويني نو د خيار رويت حق يې ساقط کيږي .

دا چي هر شی ښه او بد او مختلف ډولونه لري نو د مَبِيعِې هغه ليدنه معتبره ده ، چي په هغه د شي نوعيت او څرنګوالی معلوميږي .

د شيانو نوعيت او څرنګوالی په بېلابيلو طريقو معلوميږي ، د ځينو شيانو ښه والی او بد والی محض په ليدلو معلوميږي ، د ځينو دا په بويولو معلوميږي ، د ځينو دا په څکلو معلوميږي ، د ځينو دا په لمس کولو معلوميږي ، نو ځکه د شيانو رويت او ليدنه بېل بېل ډولونه لري .

د مثال په ډول د عطرو ښه او بد په بويولو معلوميږي ، که څوک عطر رانيسي ، صرف په ليدلو يې خيار رويت نه ساقطيږي بلکي په بويولو يې خيار رويت ساقطيږي ، که څوک

عطر بوی کړي او بیا یې رانیسي نو خیار رویت نه لري .

د شلومبو بنې او بدي په څکلو معلومیږي ، که څوک شلومبې رانیسي که څه هم یې ووینې بیا هم خیار رویت لري ، خو که خوند یې وڅکي او تر څکلو وروسته سودا وکړي نو بیا سودا په خیار رویت نسي فسخ کولای .

د غنمو او دې ته ورته شیانو ښه او بد د سمپل په لیدلو معلومیږي ، لهذا د رشې د سربېرنو غنمو په لیدلو خیار رویت ساقطیږي که څه هم یې د رشې لاندي غنم لیدلي نه وي .

همدا ډول که څوک تاني ټوکر رانیسي د تان سربېرن ول ته په لاس ور وړلو او کتلو یې خیار رویت ساقط کیږي .

لیکن که ټوکر ګلداره یا خامکي وي او لاندي ولونه یې د سربېرنو ولونو څخه فرق ولري هلته بیا د اول ول په کتلو خیار رویت نه ساقطیږي ترڅو چي لاندي ولونه یې لیدلي نه وي .

www.taleemulislam.net

هغه حيوانان چي د غوښو د پاره رانيول کيږي د هغو خيار رويت و مخ او ملا ته په کتلو ساقط کيږي ، ځکه د حيوان چاغښت او ډنګرتيا په مخ او ملا معلوميږي .

خو کوم حيوانان چي د شيدو يا سپرلۍ د پاره رانيول کيږي لکه غوا يا آس ، د هغو خيار رويت بيا که غوا وه په لوشلو ساقطيږي او که آس وو په سپربدلو ساقط کيږي .

د ړانده خيار رويت

ړوند هم د بينا په شان خيار رويت لري خو د ړانده خيار رويت په لاندي ډول ساقطيږي : هغه شی چي په بويولو يې ښه او بد معلوميږي لکه عطر د هغه خيار رويت يې په بويولو ساقط کيږي .

هغه شی چي ښه او بد يې په څکلو معلوميږي لکه شلومبې د هغه شي خيار رويت يې په څکلو ساقط کيږي .

هغه شی چي په لاس ور وړلو او ليدلو يې ښنه او بد معلوميږي لکه ګلداره رنګه ټوکر ، د هغه خيار رويت يې هغه وخت ساقط کيږي چي ټوکر په لاس وګوري او هم يې بل څوک رنګ او ګل ورته بيان کړي .

ړوند که سرای يا کوټۍ رانيسي نو خيار رويت يې هغه وخت ساقط کيږي چي د سرای يا کوټۍ ساحه ، د آباديو تعداد ، د تعمير جوړښت او د موادو په هکله يې معلومات ورکړل سي .

که څوک دوه شيان يو ځای سودا کړي ، په دغو دوو شيانو کي يې يو مخکي ليدلی وي او بل يې ليدلی نه وي ، هغه چي ليدلي يې نه دی د هغه د ليدلو په وخت کي د دواړو شيانو سودا په خيار رويت فسخ کولای سي .

که څوک داسي شی رانيسي چي مخکي يې ليدلی وي خو د سودا په وخت کي حاضر نه وي ، څه مهال چي وېويني ، که پر مخکني حالت پاته وو د خيار رويت حق نه لري او که په مخکني

حالت کي يې تغيير راغلی وو يعني هغه ډول نه وو لکه څنګه چي ده مخکي ليدلی وو بيا په خيار رويت سودا فسخ کولای سي .

د خيار رويت حق وارثانو ته نه پاتيږي ، که څوک ناليدلی شی رانيسي خو د ليدلو څخه يې مخته وفات سي ، وارثان يې په خيار رويت دا سودا نه سي فسخ کولای .

خيار عيب

په بيع کي دريم خيار کوم چي په هغه مشتري سودا فسخ کولای سي خيار عيب دی .

د عيب پېژندنه

خيار عيب په هغه عيب ثابتيږي چي د هغه له کبله د مَبِيعِې په قيمت کي کمي راځي .

په مَبِيعَه کي دا ډول عيب چي لکبله يې په قيمت کي کمي نه راځي پر عيب نه شمېرل کيږي .

البته دا د تجارانو په اصطلاح او عادت پوري

اړه لري چي په کوم عیب يې پروا کوي او په کوم عیب يې پروا نه کوي .

ځکه ځيني شيان داسي دي چي په هغو کي معمولي داغ لا هم عیب بلل کيږي او د شي قيمت په کميږي خو ځيني نور بيا دا ډول شيان هم سته چي ډېر عيب يې لا هم څوک پر عيب نه ګڼي او نه د مَبِيعِ پر قيمت اثر اچوي .

د مَبِيعِ په هغه عيب مشتري سودا فسخ کولای سي چي هغه مشتري نه ليدلی وي او نه په خبر وي .

د مَبِيعِ په هغه عيب مشتري سودا نه سي فسخ کولای کوم چي د سودا په وخت کي يې ليدلی وي يا په خبر وي ، ځکه په هغه دی راضي سوی دی .

دغه ډول که بايع د عيب څخه ځان بري کړي مثلاً : مشتري ته ووايي : دغه شی که ښه دی او که بد دی ، په دونه يې درباندي خرڅوم ، هر

عيب چي پکښي وي ، هغه په ما اړه نه لري ، مشتري که د بايع برائت قبول کړ سودا يې وکړه نو بيا يې په خيار عيب نسي فسخ کولای .

په خيار عيب کي مشتري اختيار لري ، سودا فسخ کوي او که په مخکني تاکل سوي قيمت يې قبلوي ، خو داسي نه سي کولاي چي مَبِيعَه را وګرځوي او د عيب تاوان يې ځني واخلي .

د مثال په ډول يو ځوک بايسکل په درې زره افغانۍ رانيسي ، د سودا وروسته د بايسکله په عيب خبر سي مثلاً د بايسکله ميل اکسيجن سوی وي ، دلته مشتري په دوو شيانو کي اختيار لري يو دا چي سودا فسخ کړي ، خپلي درې زره افغانۍ د بايع څخه واخلي او يا په هماغه درې زره افغانۍ يې قبول کړي .

خو مشتري داسي نسی کولای چي بايسکل را وګرځوي او د ميل د ماتوالي لکبله د درو زرو افغانيو څخه يو مقدار په تاوان کي ځني راوګرځوي .

د مشتري د لاس عيب

که مَبِيعَه د مشتري په لاس کي معيوبه سي ، وروسته بل داسي عيب هم ورته ښکاره سي چي هغه لا مخته د بايع په لاس کي پکښي پيدا سوی وو ، دلته مشتري د بايع د رضايت پرته سودا نه سي فسخ کولای ، خو د هغه عيب تاوان ځني اخيستلای سي کوم چي د بايع په لاس کي ورته رسېدلی وو .

مثال : که زيد د بکر څخه په درې زره افغانيو بايسکل رانيسي او دوښاخه يې ځني ماته سي ، د دوښاخي د ماتېدلو وروسته ويني چي د بايسکله ميل لا مخکي د بکر په لاس کي اکسيجن سوی وي ، د ميل په اکسيجن د سودا په وخت کي نه زيد خبر وو او نه يې ليدلی وو .

دلته زيد حق لري چي د بکر څخه د ميل تاوان واخلي البته سودا بيا نسي فسخ کولای ، ځکه بايع يعني بکر تاواني کيږي .

خو كه بايع يعني بكر پخپله خوښه كه څه هم د بايسكله دوښاخه د زيد څخه ماته سوې ده سودا فسخ كوله نو سودا فسخ كولاى سي .

په مَبِيعَه كي زياتوب

كه مشتري پر مَبِيعَه پيسې خرڅي كړي يا داسي كار پر وكړي چي د مَبِيعِې ارزښت او قيمت په زياتيږي ، وروسته د مَبِيعِې په عيب خبر سي چي هغه د بايع په لاس ورته رسېدلى وي ، دلته هم مشتري حق لري چي د بايع څخه د عيب تاوان واخلي .

پدې صورت كي بايع نه سي كولاى چي مشتري ته ووايي : تاوان يې نه دركوم بېرته زما شى را كړه ، ځكه د فسخ په صورت كي مشتري تاواني كيږي .

مَبِيعَه له منځه تلل

څوك چي خوراكي شى رانيسي او وې خوري وروسته يې عيب ورته څرګند سي ، ابوحنيفه

رحمه الله وايي : مشتري يې د بايع څخه د تاوان اخيستلو حق نلري .

ابويوسف او محمد رحمهما الله تعالي وايي : مشتري حق لري چي د بايع څخه يې د عيب تاوان واخلي .

مثلاً : يو څوک دوا رانيسي وې خوري وروسته ورته معلومه سی چي دا اول نمبر دوا نه وه کوم چي ده رانيوله ، بلکي دوهم نمبر دوا يې ورکړې وه نو د امام صاحب په آند مشتري د تاوان اخيستلو حق نه لري .

ياران وايي : مشتري د تاوان اخيستلو حق لري ، د اول نمبر او د دوهم نمبر دواو تر منځ چي په قيمت کي څونه تفاوت وي هغونه پيسې به بايع و مشتري ته په تاوان کي ورکوي .

مَبِيعَه لاس پر لاس کېدل

ځوک چي عيب لرونکی شی رانيسي ، خو په عيب يې خبر نه وي ، پر بل چا يې پسي خرڅ کړي .

که دوهم مشتري په خيار عيب دا شی بيرته اول مشتري ته رد کړی ، که اول مشتري په خپله خوښه شی ځني قبول کړی ، دی يې بيا خپل بايع ته نسي رد کولای ، خو که د اول مشتري سره يې سودا د قاضي په حکم فسخ کړې وه بيا اول مشتري حق لري چي مَبِيعَه خپل بايع ته په خيار عيب رد کړي .

اقاله

د لازمي سوي سودا فسخ کولو ته اقاله وايي ، په بايع او مشتري کي چي هر يو اقاله کوي يعني پخپله خوښه سودا فسخ کوي نو يو و بل ته به هغونه پيسې بيرته ورکوي په څونه پيسو چي يې سودا سره کړې وي .

مثلاً : زید پر بکر په درې لکه افغانۍ موټر خرڅ کړي ، وروسته زید د خپلي اړتیا لکبله د موټر پر خرڅولو پښېماني څرګنده کړي ، بکر ته ووايي : اقاله را سره وکړه یعني سودا را سره فسخ کړه .

که بکر د زید غوښتنه او عذر ومانه ، پخپله خوښه يې اقاله وکړه ، نو زید به د بکر درې لکه افغانۍ بیرته ورکوي څو خپل موټر بیرته واخلي

که بکر یعني مشتري اقاله پدې شرط وکړه چي تر درو لکو افغانیو به څه زیاتي پیسې ورکوي ، بیا هم اقاله صحیح ده ، خو د بکر شرط نه منل کیږي ، زید به فقط درې لکه افغانۍ بیرته ورکوي .

که بکر یعني مشتري پښېماني څرګنده کړه ، د زید څخه يې غوښتنه وکړه چي موټر بیرته په اقاله ځني قبول کړي ، که زید اقاله ورسره کوله نو د مشتري درې لکه افغانۍ به بیرته ورکوي .

که زید اقاله وکړه خو پدې شرط چې تر درې لکه افغانۍ به کمې پیسې بیرته بکر ته ورکوي ، دلته هم اقاله صحیح ده خو په څونه پیسو چې یې موټر پر خرڅ کړی دی هغونه پیسې به بیرته مشتري یعني بکر ته ورکوي ، ځکه په بایع او مشتري کې چې هر یو اقاله کوي نو اقاله یې د اول ثمن په مقدار کیږي .

اقاله لکه څرنګه چې په ټوله مَبِیعَه کې کېدلای سي دغه ډول د مَبِیعِې یوه برخه هم په اقاله ردېدلای سي .

مثلاً : سړی د برېښنا مزی سل متره بنډل رانیسي ، د مزي اویا متره کار کړي او دیرش متره یې پالتو ورته پاتي سي ، که د پاته دېرشو مترو اقاله وغواړي نو هم کېدلای سي .

د اقالې ثواب

په بایع او مشتري کې چې هر یو پر سودا پښېمانه سي او د اقالې غوښتنه وکړي هغه بل ته ښکار ده چې سودا ورسره فسخ کړي ، ځکه اقالة ډېر ثواب لري ، رسول الله فرمایلي[۳] دي : که څوک د مسلمان سره اقاله وکړي ، الله به د هغه تر لغزشونو ور تېر سي .

[۳] عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « من أقال مسلما ، أقال الله عثرته (۱) » « هذا حديث صحيح على شرط الشيخين ولم يخرجاه » (المستدرک علي الحيحين)

سود

سود ته په عربي ربا وايي ، د سود د پيژندني لپاره د لاندي اصطلاحاتو پيژندل ضروري دي .

قَدْر

قَدْر د شي اندازې ته وايي يعني دا چي يو شی د بل شي برابر وي ، خو دلته د قَدْر څخه مراد د شيانو د اندازې معلومولو شرعي معيار دی ، په تاله خرڅېدونكي شيان په قدر كي يو بلل كيږي ځكه د اندازې معلومولو معيار يې وزن دی ، په پيمانه خرڅېدونكي شيان په قدر كي يو دي ځكه د اندازې معلومولو معيار يې كَيل دی .

مَكِيل او مَوْزُون

مَكَيْل هغه شي ته وايي چي په پيمانه خرڅيږي د كَيْل معنا پيمانه كول .

نن زمانه كي پطرول په مَكِيلي شيانو كي شمېرل كيږي ځكه چي په لبټر خرڅيږي .

مَوزُون هغه شي ته وايي چي په تاله خرڅيږي د وزن معنا تلل .

ورجي مَوْزُوني دي ځکه چي په کيلو او من کښ خرڅيږي .

غنم ، وربشي ، مالګه او خرما که څه هم نن ورځ په وزن او تاله خرڅيږي خو بيا هم شرعًا مَوْزُوني نه بلل کيږي بلکي د تل د پاره د مَکِيلي شيانو حکم لري .

ځکه چي دا څلور واړه شيان رسول الله ﷺ مَکِيلي بللي دي ، او د رسول الله ﷺ په زمانه کي په صاع يعني په پيمانه خرڅېدل .

سره زر او سپين زر رسول الله صلي الله عليه و سلم مَوْزُوني بللي دي ، نو د تل د پاره شرعًا مَوْزُوني بلل کيږي او اوس هم په وزن او تاله خرڅيږي .

د پورته شپږو شيانو څخه ماسيوا بل هر شی د خلکو په اصطلاح او رواج پوري اړه لري .

کوم شيان چي د رواج له مخي په تاله خرڅيږي هغه د وزني شيانو حکم لري او کوم شيان چي د خلکو د عادت له مخي په پيمانه خرڅيږي هغه د مَکِيلي شيانو حکم لري .

عَدَدي : عَدَدي هغو شيانو ته وايي چي په دانه ګي خرڅيږي لکه کتاب او قلم .

تفَاضُل

تفَاضُل يو د بل څخه زياتوب ته وايي .

دلته د تفاضل څخه مراد يو شی د هغه څخه په زيات مقدار خرڅولو ته وايي .

مثلاً : يو من په دوه منه خرڅول ، يا يو لېټر په دوه ليټره خرڅول ، يا زر افغانۍ په دوو زرو افغانيو خرڅول د تفاضل سودا بلل کيږي .

نَسَاء : نَسَاء د نون په زور ويل کيږي ، نَسَاء ځنډولو ته وايي خو دلته د نَسَاء څخه مراد د پور سودا ده .

تَقَابُض

تَقَابُض يو د بل څخه اخيستلو ته وايي خو دلته لاس په لاس سودا کولو ته وايي .

جَنس : جَنس ذاتي يووالي ته وايي .

مثلاً : غنم ځان ته جنس دي ، وربشي ځان ته جنس دي او خرما بيا ځان ته جنس دی .

هر جنس ځان ته مختلف انواع يعني بېل بېل ډولونه لري .

علت

په فقه کي علت هغه شي ته وايي چي د هغه له کبله پر يو شي د جايز يا ناجايز حکم کيږي .

د مثال په ډول : نبي ﷺ فرمايلي[٤] دي : څوک چي هوږه يا پياز وخوري نو هغه دي زموږ مسجد ته نه را نژدې کيږي .

د دې حکم علت فقهاء کرام بد بويي بولي ځکه د هوږي او پيازو په خوړلو خوله بد بويه کيږي .

دا چي په مسجد کي ګڼ شمېر لمونځ کونکي راغونډيږي نو د چا چي د خولې بد بوی ولاړيږي انسانان لا څه کوې بلکي ملايکي لا هم د هغه د خولې د بد بوی څخه په تکليفيږي ، نو ځکه يې زجري حکم ورته کړی دی چي دا کس دي زموږ مسجد ته نه رانژدې کيږي .

نو په همدې اساس په هرو خواړو کي چي د بد بويي علت ومندل سي لکه نصوار او ګندنه هغه

---

[٤] أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا زَعَمَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا فَلْيَعْتَزِلْنَا أَوْ لِيَعْتَزِلْ مَسْجِدَنَا (البخاري)

هم د هوږي او پیازو په شان حکم لري یعني خوړل یې ناسم کار دی .

خو که د بد بویي علت یې له منځه ولاړ سي مثلا هوږه په خواړو کي پخه سي او په پخېدلو یې بد بوی ورک سي بیا یي خوړل پروا نه لري ، ځکه چي د کراهیت علت یې له منځه ولاړی .

د سود حکم

ربَا یعني سود په قطعي ډول حرام دی ، ځکه د الله جل جلاله ارشاد دی : ... وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا...(۲۷۵ البقرة)

ژباړه : الله بیع جایز کړې ده او سود یې حرام کړی دی .

د ربَا پېژندنه

ربا په لغت کي زیاتوب ته وایي ، یو شی چي زیات سي هغه ته وایي : رَبَا یعني زیات سو .

په شریعت کي ربا هغي سودا ته وایي[۵] چي په شرعي معیار یعني وزن یا کَیْل پدې شرط

---

[۵]تعریف الربا عند الاحناف : فَضْلٌ خَالٍ عَنْ عِوَضٍ بِمِعْيَارٍ شَرْعِيٍّ مَشْرُوطٍ لأِحَدِ الْمُتَعَاقِدَيْن فِي الْمُعَاوَضَةِ . (الموسوعة الفقهية)

انجامیږي چي یوه تړون کونکي ته به ببله عوض څخه زاید شی پکښي ورکول کیږي .

سودي مالونه

سودي مالونه هغو مالونو ته وايي چي د خپل جنس په مقابل کي به سر په سر او لاس په لاس خرڅیږي ، یو د بل څخه يې زیاتوب هم سود دی او یو يې نقد بل يې پور هم سود دی .

نبي کریمﷺ شپږ سودي مالونه بیان کړي دي او حکم يې کړی دی چي دا مالونه د خپل جنس په مقابل کي سر په سر او لاس په لاس خرڅوئ .

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فرمایلي دي :

سره زر په سرو زرو ، سپین زر په سپینو زرو

غنم په غنمو ، وربشي په وربشو ، خرما په خرما ، مالګه په مالګه سر په سر برابر ، لاس په لاس خرڅیږي ، خو څه مهال چي دا شیان ببل ببل ډولونه سي بیا څه ډول چي مو زړه وغواړي هغسي يې خرڅوئ خو چي لاس په لاس وي[6] (مسلم)

[6] قال رسول الله صلي الله علیه و سلم : الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ (رواه مسلم عن عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ)

تشريح : په پورتني حديث کي رسول الله ﷺ
شپږ سودي مالونه ذکر کړي دي ، دغه شپږ
شيان که هر شی د خپل جنس په مقابل کي پلورل
کېدی د جواز د پاره يې دوه شرطونه دي ، يو دا
چي په مقدار کي به دواړه برابر وي ، بل دا چي
سودا به لاس په لاس وي .

د بېلګي په ډول : څوک د سرو زرو اميل
دوکاندار ته ورکوي او په عوض کي يې د سرو
زرو بل اميل ځني رانيسي ، دغه دوه اميلونه که
څه هم يو د بل سره په جوړښت کي فرق ولري
يعني يو ښه جوړ سوی وي نوی ډيزاين وي ، بل
بيا زوړ ډيزاين وي ، د دغي سودا د روايښت د
پاره نبي کريم ﷺ دوه شرطونه بيان کړي دي ،
په دغو دوو شرطونو کي که يو شرط لا هم پر
ځای نه سي بيا دا د سود په سودا کي شمېرل
کيږي او حرامه ده .

دا دوه شرطونه دادي : يو خو به مِثْلاً بِمِثْل وي
يعني دواړه به په مقدار کي برابر او سر په سر
وي .

که يو اميل سل ګرامه وو هغه بل اميل به هم سل
ګرامه وي ، که هغه بل تر سل ګرامه کم وو بيا

به يې په نورو سرو زرو وزن برابروي يا به د اضافي وزن په عوض کي پيسې ورکوي .

که داسي و نکړي تفاضل په کښي راځي ، يو تر بل زياتيږي ، د سودي مالونو تفاضل حرام او سود دی .

د سودي مالونو په سودا کي دوهم شرط يَدًا بِيَدٍ به وي يعني لاس په لاس د نقدو سودا به وي ، دواړه به په هماغه د سودا په مجلس کي يو و بل ته اميل تسليموي .

که يو اميل اوس ور تسليم کړي او هغه بل يې

وروسته ورته راوړي دا هم په سودي سودا کي شمېرل کيږي .

همدا ډول سپين زر په سپينو زرو ، غنم په غنمو وربشي په اوربشو ، خرما په خرما ، مالګه په مالګي خرخول به هم سر په سر او هم به لاس په لاس وي .

که تفاضل پکښي راسي ، يو يې زيات بل يې کم وي ، يا نَساء يعني پور پکښي راسي يو يې نقد او بل يې پور وي نو زياتوب او پور يې سود بلل کيږي او سود په قطعي ډول حرام دی .

د سود علت

الله عَزَّوَجَلَّ په قران کریم کي په لنډ ډول د سود حرمت بیان کړی دی ، نبي کریم ﷺ د سودي مالونو شپږ توکي راته ښودلي دي .

مجتهدینو لکه امام ابوحنیفه ، امام مالک ، امام شافعي او امام احمد حنبل رحمة الله علیهم هر یوه په خپل هاند او اجتهاد د همدې شپږو شیانو د تفاضل او نَساء د حرام والي علت څیړلی دی .

ابوحنیفه رحمة الله علیه د سود علت جنس او قدر بولي . ځکه چي په دغو شپږو شیانو کي سره زر او سپین زر مَوْزُوني دي په تاله خرڅیږي ، پاته څلور یې مَکِیلي دي ، د رسول الله په زمانه کي په پیمانه پلورل کېدله .

دغه شپږ شیان که هر یو د خپل جنس په مقابل کي پلورل کېدی نو یو د بل څخه یې زیاتوب او هم یې د پور سودا رسول الله ﷺ منع کړې ده او که یو جنس د بل جنس سره تبادله کېده هلته یې تفاضل جایز خو پور یې منع کړی دی ، د دې څخه دا جوتیږي چي هم جنسي او هم قدري تفاضل او پور دواړه حراموي او یوازي هم

قدري يا يوازي هم جنسي د نَساء يعني د پور پلور حراموي .

د شيانو خپل منځي ذاتي يووالي ته جنس وايي ، مثلاً غنم د غنمو هم جنس دي ، سره زر د سرو زرو هم جنس دي .

قدر کَيْل او وزن ته وايي ، په پيمانه خرڅېدونکي شيان لکه غنم او وربشي يو د بل هم قدره دي ، ځکه د اندازې په وصف کي مشترک دي ، دواړه مَکِيلي دي او په کَيْل پلورل کيږي .

سره زر او سپين زر هم قدره دي ځکه د اندازې په وصف کي مشترک دي ، دواړه مَوْزُوني دي ځکه په وزن خرڅيږي .

دا چي جنس او قدر د سود علت دی نو هرهغه شی چي هغه په تاله خرڅيږي که په خپل هم جنس پلورل کېږی بايد سر په سر او لاس په لاس خرڅ سي .

همدا ډول هرهغه شی چي هغه په پيمانه خرڅيږي که په خپل هم جنس پلورل کېږی بايد سر په سر او لاس په لاس وپلورل سي .

که يو مَکِيلي جنس لکه غنم په بل مَکِيلي جنس

لکه وربشي پلورل کېدل هلته که د یوه د پیمانې مقدار زیات د بل دا کم وي نو پروا نه کوي خو سودا به یې لاس په لاس وي .

یوه صاع غنم په دوو صاعو وربشي خرڅول جایز دي البته لاس په لاس به وي ، ځکه نَساء یعني یو نقد بل یې پور حرام دی .

دغه ډول هرهغه شی چي هغه په تاله خرڅیږي که په خپل هم جنس پلورل کېدی باید سر په سر او لاس په لاس وپلورل سي .

که یو مَوْزُوني جنس لکه سره زر په بل مَوْزُوني جنس لکه سپین زر پلورل کېدی هلته که د یوه وزن زیات د بل دا کم وي نو پروا نه کوي خو سودا به یې لاس په لاس وي .

سره او سپین زر که څه هم بېل بېل جنسونه دي خو دا چي د قدر په صفت کي یو دي یعني دواړه په تاله خرڅیږي ، که یو د بل سره تبادله کېدله سودا به یې لاس په لاس وي .

د بيع ډولونه

بيع د حکم په اعتبار څلور ډوله ده :

نافذه بيع ، موقوفه بيع ، فاسده بيع ، باطله بيع

نافذه بيع هغي سودا ته وايي چي ځای پر ځای سودا صحيح او لازمه سي .

موقوفه بيع هغي سودا ته وايي چي ځای پرځای لازمه نه سي بلکي د بل په اجازه پوري اړه ولري .

فاسده بيع هغي سودا ته وايي چي په شرعي طريقه و نه کړله سي ، بايع او مشتري ته په کار وي چي سودا فسخ کړي ، خو بيا هم که يو د بل څخه مال تسليم کړي د هغه مالکان ګرځي .

باطله بيع هغي سودا ته وايي چي په هغه کي مَبِيعَه مال نه وي ، په باطله بيع کي په تسليمی سره لا هم بايع او مشتري د مبيعي او ثمن مالک نه ګرځي ، ځکه د بيع د رکن د نشته والي لکبله بيع د اصل څخه صحيح نه ده .

اصطلاحات :

د بيع د مخكنيو ډولونو د تفصيلي بيان څخه وړاندي د راتلونكو اصطلاحاتو پېژندل ضروري دي .

مال : مال هغه شي ته وايي چي د انسان طبيعت هغه ته ميلان كوي او د ضرورت د وخت د پاره ساتل كېدلاى سي .

منفعت : منفعت هغه شي ته وايي چي طبيعت ميلان ورته كوي خو د بل وخت د پاره ساتل كېدلاى نه سي .

مثلاً : سراى مال دى خو په سراى كي اوسېدل د سراى منفعت بلل كيږي ، ځكه چي د نن ورځي هستوګنه يې سبا ته نسي ساتل كېدلاى .

ماليت : د يو شي ماليت د ټولو خلكو يا د يو شمېر خلكو په تمول يعني مال ګرځولو ثابت كيږي .

هغه شى چي هيڅوک يې هم په كار نه لري هغه ته مال نه ويل كيږي .

مال مُتَقَوِّم : مال مُتَقَوِّم هغه مال ته وايي چي د هغه څخه استفاده او ګټه اخيستل په شريعت كي جايز وي .

مثلاً : خنزیر مال بلل کیږي ، ځکه چي کفارو ته داسي قدر لري لکه موږ ته چي پسه قدر لري ، لیکن د مسلمان په حق کي مُتَقَوِّم مال نه دی ، ځکه د خنزیر څخه استفاده او ګټه اخیستل د مسلمانانو د پاره ناجایزه ده .

دغنمو فقط یوه دانه مال نه بلل کیږي ، ځکه د غنمو یوه دانه څوک په کار نلري ، لیکن مُتَقَوِّم شی بلل کیږي ، ځکه د غنمو د یوې داني څخه هم که څوک استفاده کوي په شریعت کي جواز ورته لري .

باطله بیع

د بیع په تعریف کي مو ولوستل چي مال په مال بدلولو ته بیع وایي ، مال مو هم وپېژندی چي مال هغه شي ته وایي چي د خلکو طبیعت هغه ته لېوالتیا ولري او د اړتیا د وخت د پاره ساتل کېدلای سي .

د مردار سوي حیوان یا د وینو سودا باطله ده ،

ځکه مردار سوی حیوان او وینه مالونه نه دي او مال په غیر مال پلورلو ته بیع نه وایي .

د باطلي بيع حکم

باطله بيع د اصل او ريښې څخه نه صحيح کيږي مثلاً : که څوک پر بل چا وينه يا مردار سوی حيوان خرڅ کړي نو هغه پيسې چي بايع يې د مشتري څخه د وينو يا مردار سوي حيوان په تبادله کي اخلي هغه د بايع ملکيت نه ګرځي او نه په هغه کي د تصرف حق لري بلکي د پخوا په شان د مشتري دي .

فاسده بيع

په غير شرعي طريقه سودا کول بيع فاسدوي ، د فاسدي بيع مختلف صورتونه دي .

اول : تر نامعلومه وخته د پور سودا کول .

د پور سودا ته په عربي بيع اجل وايي ، د پور په سودا کي د پيسو ميعاد او نېټه معلومول ضروري دي .

د پور سودا په قسطو هم کېدلای سي ، د پور په سودا کي که د پيسو ورکولو ميعاد و نه ټاکل سي نو بيع فاسديږي .

دوهم : داسي شی خرڅول چي هغه د چا په ملکیت کي نه وي ، یا یې تسلیمول د بایع په واک کي نه وي .

مثلاً : د اوبو ماهیان او د هوا مرغان تر نیولو او ښکارولو دمخه خرڅول .

د هوا مرغان او د اوبو ماهیان مُبَاح دي یعني د هیچا په ملکیت کي نه دي ، هرڅوک چي یې ونیسي هغه یې مالک ګرځي .

همدا ډول د هغو مرغانو خرڅول هم فاسد دي چي تر نیولو وروسته ځني په هوا سي ، ځکه هغه که څه هم د بایع ملکیت بلل کیږي خو بایع یې پر تسلیمولو قدرت نه لري .

دریم : داسي شی خرڅول چي په تسلیمولو یې بایع ته ضرر رسیږي مثلاً : د خوني د چت ګاډر خرڅول یا د لونګۍ څخه یو متر ټوټه خرڅول .

د داسي شیانو پر تسلیمولو که څه هم بایع قدرت لري خو بیا یې هم سودا فاسده ده ، ځکه چي د ګاډر په تسلیمولو کي به بایع د خوني چت نړوي او د لونګۍ څخه د یوه متر ټوټې په پرې کولو پاته لونګۍ خرابیږي ، پدې صورتونو کي بایع ته

ضرر رسيږي نو ځکه يې سودا فاسده ده .

ليکن که بايع چټ ونړوي يا لونګی پرې کړي سودا صحيح کيږي ، بيا يې مشتري د فسخ کولو حق نه لري .

څلورم : مَبِيعَه د داسي وصف په شرط خرڅول چي هغه د غرر يعني دوکه يز او تېرايستونکی وصف وي مثلا غوا پدې شرط خرڅه کړي چي پر وخت دونه شيدې کوي ځکه پر وخت ټاکلی مقدار شيدې کول يو احتمالي وصف دی نو ځکه يې سودا هم فاسده ده .

پنځم : داسي مال رانيول چي هغه مُتَقَوِّم نه وي يعني د هغه څخه هر ډول استفاده کول شرعاً ناجايزه وي .

شراب او خنزير غير مُتَقَوِّم مالونه دي ، شراب او خنزير که په پيسو رانيول سي ، سودا يې باطله ده ځکه پدې سودا کي پيسه مَبِيعَه نسي ګرځېدلای .

که د شرابو يا خنزير سودا د سلعې په تبادله کي وسي هلته بيا سودا فاسديږي ، ځکه دلته بيا سِلْعَه مَبِيعَه ګرځول کيږي او د سودا مقصودي

شی هم مَبِیعَه ده شراب یا خنزیر د هغه ثمن ګڼل کیږي ، په سودا کي ثمن مقصودي نه دی .

شپږم : په سودا کي داسي شرط ایښول چي هغه د بیع د غوښتونو څخه نه وي خو د بایع یا مشتري په ګټه وي مثلاً : بایع سرای پدې شرط خرڅ کړي چي یوه میاشت به نور بایع په کښي اوسیږي وروسته له هغه به یې مشتري ته تسلیم کوي یا سرای پدې شرط پر خرڅ کړي چي مشتري به بایع ته یو مقدار پیسې هم په پور ورکوي .

په دغه ډول شرطونو سودا فاسدیږي ځکه چي بیع د دا ډول شرطونو تقاضا او غوښتنه نکوي .

دغه ډول که مشتري مثلاً ټوکر پدې شرط رانیسي چي بایع به د هغه څخه کالي ور رغوي یا شپشتي پدې شرط رانیسي چي بایع به یې ور ریبي .

په داسي شرطونو هم سودا فاسدیږي ، ځکه بیع د دا ډول شرطونو تقاضا نکوي او پدې شرطونو کي بیا د مشتري ګټه ده .

نبي علیه‌السلام د بیع او شرط څخه منع کړې ده ځکه

نو پورته سوداوي فاسدي دي .

ليکن که په بيع کي داسي شرط کښېښنول سي چي هغه د خلکو عام معمول وي نو بيا د تعامل لکبله بيع او شرط دواړه جايز بلل کيږي .

دغه ډول هغه شرط چي په هغه سره د ثمن يا د مبيعي صفت څرګنديږي هم جواز لري ، ځکه د مَبِيعِ او ثمن صفات چي هر څونه واضح کيږي په هغونه اندازه يې د تسليمي په وخت د اختلاف احتمال ورکيږي .

مثلا : سودا پدې شرط وکړي چي ثمن به غټي پيسې وي يا ثمن به مُؤَجَّل يعني تر معلوم وخت په پور وي يا مَبِيعَه رانيسي پدې شرط چي د فلاني وطن جوړ او توليد به وي په دا ډول شرطونو بيع نه فاسديږي .

ځيني شرطونه داسي هم سته چي په هغو سودا نه فاسديږي خو شرط پخپله باطليږي او اعتبار نه ورکول کيږي مثلاً : که څوک موټر پدې شرط خرڅ کړي چي مشتري به يې نه خرڅوي دغه شرط لره هيڅ اعتبار نه ورکول کيږي .

اوم : نامعلوم شی خرڅول هم بيع فاسدوي مثلاً :

که څوک د څو ټوکرانو له منځ څخه يو نامعلوم ټوکر خرڅ کړي دلته هم سودا فاسديږي ، ځکه دا ډول سودا د اختلاف او نزاع سبب ګرځي .

په ټوکرانو کي ښه او بد سته ، مشتري به ښه ټوکر ځني غواړي خو بايع به بيکاره ټوکر ورکوي .

دغه ډول هر هغه شی چي په خپل منځ کي يو د بل څخه تفاوت لري لکه غوايي ، پسونه او داسي نور ، ليکن که د څو ټوکرانو څخه يو ټوکر خرڅ کړي او د هغه په تعيين او معلومولو کي مشتري ته اختيار ورکړي بيا يي سودا صحيح ده .

د فاسدي بيع حکم

په فاسده سودا کي که مشتري د بايع په اجازه مَبِيعَه واخلي ، مشتري يې مالک ګرځي ، خو پر مشتري يې د قبضولو د ورځي قيمت يعني د بازار نرخ لازميږي .

په فاسده بيع کي بايع او مشتري دواړه شرعاً حق لري چي سودا فسخ کړي .

په فاسده سودا کي که مشتري د بايع په اجازه مَبِيعَه واخلي او وروسته په مَبِيعَه کي نه

بېلېدونکی زیاتوب راسي بیا یې بایع د فسخ کولو حق نه لري مثلاً : په فاسده سودا کي ټوکر رانیول سي او مشتري د هغه څخه کالي جوړ کړي یا رنګ ورکړي .

که په فاسده سودا کي مَبِیعَه د مشتري په لاس کي په آسماني آفت خرابه سي یا خپله د مشتري څخه خرابه سي بیا بایع حق لري چي د مَبِیعِې سره د نقصان تاوان هم د مشتري څخه واخلي .

ممنوعه سوداوي

نبي کریم ﷺ راتلونکي سوداوي منع کړي دي :

اول : نَجَش : د بل د تېرایستني د پاره د بایع څخه په ګران قیمت د شي غوښتلو ته نَجَش وایي

د مثال په ډول د بایع ملګری د مشتري په مخ کي د مَبِیعِې قیمت وپوښتي او په ګران قیمت یې ځني وغواړي خو د رانیولو اراده یې نلري بلکي مشتري په تېرباسي ، مشتري ته ځان داسي ښکاره کوي لکه دی چي هم د دې شي رانیونکی دی تر څو هغه تیر باسي ، هغه ته داسي فکر پیدا کړي چي د بایع قیمت مناسب دی ځکه نو بل رانیونکی هم لري .

دوهم : السَوم علي سَوم غيره : د بل په سودا کي ور ولېدلو ته سوم علي سوم غيره وايي .

که بايع او مشتري د شي پر قيمت موافقې ته ورسيږي خو فقط د سودا ايجاب او قبول ته خبره پاتي وي نو بل کس ته په دې سودا کي ور ولېدل يا بالادوې پر وهل ناجايز کار دی .

البته که د بايع او مشتري تر منځ ايجاب او قبول وسي هلته بيا سودا لازميږي ، بل يې په بالادوي لا هم نسي ځني ګرځولای .

د يادوني وړ ده د ليلام سودا جايزه ده ، د ليلام سودا په سوم علي سوم غيره کي نه راځي ، د ليلام سودا ته په عربي بَيْعُ مَنْ يَزِيدُ وايي .

د ليلام په سودا کي که څه هم مشتريان يو پر بل قيمت زياتوي بيا هم جايزه ده ځکه چي نبي عليه‌السلام د ليلام سودا کړي ده ، بل دا چي په ليلام کي بايع د اولو مشتريانو په نرخ شی نه ورکوي او نه په راضي دی ، بلکي د هغه چا په نرخ شی خرڅوي چي د هغه نرخ تر ټولو لوړ وي .

دريم : تَلَقِّي الْجَلَبِ : يو ښار ته چي د بل ځای څخه شيان راځي هغه ته جَلَب وايي ، تَلَقِّي الْجَلَبِ

دې ته وايي چې په ښار کي ګراني وي ، خلک خوراکي موادو ته اړتيا ولري ، ښار ته چې د خوراکي موادو قافله راځي ، د هغې مخې ته يو څوک ور ووځي ، هلته ټول مواد ځني رانيسي ، پخپل لاس کي يې انحصار کړي بيا يې پر ښاريانو په ګران قيمت خرڅوي .

ځکه په تَلَقِّي الْجَلَبِ نورو مسلمانانو ته ضرر رسيږي .

خو که د ښار خلکو ته يې ضرر نه رسېدي بيا پروا نه لري .

څلورم : بَيْعُ الْحَاضِرِ لِلْبَادِي : بَيْعُ الْحَاضِرِ لِلْبَادِي دې ته وايي چې ښاري سړی قافلې والا ته ووايي شيان دي ماته راکړه ، زه يې په ګران قيمت درخرڅوم ځکه ستا څخه په ارزانه قيمت د لاسه وځي يا دا چې د ښار خلک موادو ته اړتيا ولري خو دوکانداران يې پرښاريانو نه خرڅوي بلکي پر اطرافيانو يې په ګران قيمت خرڅوي .

داسي سودا د عامو خلکو د ضرر او زيان لکبله منع سوې ده ، خو که نورو ته يې زيان او ضرر نه رسېده بيا پروا نه کوي .

پنځم : د جمعې په ورځ تر زوال وروسته چې د جمعې آذان ناري سي نو د جمعې د آذان څخه نیولې بیا د جمعې د لمانځه د ادا کولو تر مهاله سودا کول هم مکروه ده ، ځکه د جمعې د لمانځه د اول اذان څخه به خلک رانیول او خرڅول پریږدي د لمانځه د پاره به تیاري نیسي .

اِحتِکَار

اِحتِکَار په لغت کي د ګراني په انتظار د یو شي راګرځولو ته وایي .

مُحتَکِر هغه چا ته وایي چې د ګراني د پاره خوراکي توکي د بازار څخه راګرځوي .

په شریعت کي اِحتِکَار دې ته وایي چې څوک اَقوَات یعني د انسانانو او حیوانانو د پایښت خوراکې مواد لکه غنم ، وربشي ، پېوړ ، شپیشتي او داسي نور د ګرانۍ په انتظار راګرځوي .

اِحتِکَار هغه وخت حرام دی چې د موادو تنګي وي او خلکو ته يې ضرر رسیږي ، که په یو ښار کي د خوراکې توکو پراخي وه او په اِحتِکَار خلکو ته زیان نه رسېدی هلته بیا پروا نه کوي .

دغه ډول که څوک د خپلي مځكي غله او حاصل د ګرانۍ د پاره ساتي دا هم په اِحتِکَار کي نه راځي ځکه دا يې خپل حق دی .

دغه رنګه که څوک د بل هيواد يا بل ښار څخه د انسانانو او حيوانانو د پايښت خوراكي توكي لكه غنم ، وربشي ، پړوړ او شپشتي واردوي او بيا د ګرانۍ په اميد راګرځوي دا هم په اِحتِکَار کي نه راځي ، ځكه چي رسول الله ﷺ د خوراكي توكو واردونكی مرزوق بللی دی يعني الله يې په رزق کي برکت پيدا کوي او اِحتِکَار کونکی يې ملعون بللی دی[٧] .

د ابوحنيفه رحمة الله عليه په آند اِحتِکَار يوازي په هغو شيانو کي منع دی چي هغه د انسانانو او حيوانانو قوت وي يعني په ورځني ژوند کي اړتيا ورته لري او په پايي البته د قوت څخه ماسيوا نور شيان که څوک د ګرانۍ د پاره د بازار څخه ټولوي په هغه کي اِحتِکَار نه راځي .

د ابويوسف رحمة الله عليه په آند د هر شي په تنګۍ که خلکو ته زيان او ضرر رسېدی د هغه اِحتِکَار

[٧] عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجَالِبُ مَرْزُوقٌ وَالْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ (ابن ماجه)

حرام دی ، که څه هم ټوکران یا سره او سپین زر وي .

د اِحتِکَار مده

د لږ مدې د پاره د يو شي را ګرځول په اِحتِکَار کي نه راځي ، ځکه د لږ مدې په راګرځولو يې خلک نه متضرر او زيانمن کيږي ، بلکي په ډېره مده را ګرځولو يې خلکو ته زيان رسيږي .

ډېره مده څوک مياشت ګڼي او څوک يې بيا څلويښت ورځي ګڼي ، ځکه رسول الله ﷺ فرمايلي[٨] دي : که څوک خوراکه څلويښت شپې راوګرځوي هغه په حقيقت کي د الله څخه بېزار دی او الله د هغه څخه بېزار دی .

د مُحتَکِر د مال پلورل

د تنګۍ او اړتيا په مهال کي به قاضي مُحتَکِر ته امر کوي تر څو هغه د خپل ځان او عيال څخه پالتو خوراکه په بازار کي وپلوري ، که دوهم ځل يې بيا قاضي ته شکايت وسو او اِحتِکَار ته يې ادامه ورکول د قاضي لخوا دي وعظ او هم تهديد ورته ورکړه سي .

---

[٨] مَنْ احْتَكَرَ طَعَامًا أَرْبَعِينَ لَيْلَةً فَقَدْ بَرِئَ مِنْ اللَّهِ وَبَرِئَ اللَّهُ مِنْه

که بیا یې هم اِحتِکّار کاوه ، بیا دي یې قاضي بندي او زجر کړي او په زور دي مالونه په خرڅ کړي او که خپله یې نه خرڅول نو قاضي دي یې د ورځې په نرخ وپلوري .

تسعیر

تسعیر د نرخ ټاکلو ته وایي ، سلطان او آمر ته نه ښایي چي د خلکو مالونو ته نرخ وټاکي ، ځکه خلک د خپلو شیانو مالکان دي ، دا د خلکو حق دی چي په څومره قیمت خپل شی خرڅوي او په څومره یې بیا نه پلوري .

رسول الله ﷺ هم فرمایلي دي[9] : تاسو د خلکو مالونو ته نرخ ما ټاکئ ، ځکه چي الله نرخ ایښونکی ، تنګي جوړونکی ، پراخي راوستونکی او رزق ورکونکی دی .

البته که د مالونو څښتنانو د شیانو د ارزښت څخه نرخونه ډېر زیات جګول او عامه خلکو ته یې ضرر رسېدی هلته بیا حاکم د عامه خلکو څخه د ضرر د مخنیوي د پاره د ژوندانه اړینو شیانو ته د فکر او نظر د څښتنانو په مشوره نرخ ټاکلای

---

[9] لَا تُسَعِّرُوا فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّازِق

www.taleemulislam.net

سي .

خو د مالونو مالکان به په ټاکل سوي نرخ پلورلو ته نه اړ باسي ، بلکي پلورنکي به تر ټاکل سوي نرخ څخه په ګران قیمت د پلورلو څخه د عامه خلکو د مصلحت لکبله منع کوي .

د ګټي او تاوان سودا

بیع د ګټي او تاوان په اعتبار هم څلور ډوله ده : مُسَاوَمه ، وَضِیعَه ، تَوْلِیَةٌ ، مُرَابَحَةُ .

مُسَاومة

مساومه هغي سودا ته وایي چي په هغه کي د ګټي او تاوان یادونه و نه کړل سي ، بلکي په هر څو چي د بایع او مشتري موافقه سول سودا سره وکړي .

وَضِیعَة

وضیعه هغي سودا ته وایي چي په هغه کي شی تر خپل سر کم یعني په معلوم مقدار تاوان خرڅ کړل سي .

تَولِية

تَوْلِيَةٌ هغي سودا ته وايي چي په هغه کي شى په خپل سر خرڅ کړل سي .

مُرَابَحة

مُرَابَحَةُ هغي سودا ته وايي چي په هغه کي شى په معلوم مقدار ګټه خرڅ کړل سي .

د مُرَابَحې تفصيل

يو شى تر خپل سر اضافه په معلوم مقدار ګټه خرڅول مُرَابَحَةُ بلل کيږي .

مثلاً : يو سړى يو شى په يو لک افغانۍ رانيسي مشتري ته ووايي : دا شى ما په يو لک افغانۍ رانيولى دى خو زه يې پر تا په لس زره افغانۍ ګټه خرڅوم يا مشتري يې په لس زره افغانۍ ګټه څني وغواړي .

دغي سودا ته د مرابحې سودا وايي ، د مرابحې سودا د تَوْلِيَةٌ او وضيعې په شان امانتي سودا ده

ځکه چي مشتري يې د بايع په قول او اعتماد رانيسي .

د مرابحې په سودا کي بايد د مَبِيعِې د رانيولو قيمت او هم د ګټي مقدار معلوم کړل سي .

که د مَبِيعِې د رانيولو قيمت او د ګټي مقدار د سودا په مجلس کي معلوم نه کړل سي نو سودا يې نه صحيح کيږي ، ځکه ثمن يې مجهول يعني نامعلوم پاتيږي .

که څوک شی را نيسي او پر هغه داسي مصرف وکړي چي د مَبِيعِې قيمت په زياتيږي مثلاً : ساده ټوکر رانيسي او خامک پر وکړي يا په صحرا کي غنم رانيسي ښار ته يې په کرايه را نقل کړي

داسي خرڅونه د مرابحې په سودا کي د شي پر قيمت وليږي .

دغه ډول شی چي پر هغه داسي خرڅ راغلی وي چي د شي په ارزښت کي زياتوب راولي که څوک په مُرَابَحَةُ پلوري مشتري ته به داسي نه وايي چي ما په دونه رانيولي دی ، بلکي داسي به

ورته وايي چي ما ته په دونه تمام دی يا په دونه را ته پرېوتی دی .

د مرابحې په سودا کي که بايع خيانت وکړي مشتري ته د شي د رانيولو په قيمت کي يا يې د تمامېدلو په مبلغ کي درواغ ووايي او وروسته مشتري په خبر سي چي بايع خيانت ورسره کړی دی ، د شي قيمت يې زيات ورته ويلی دی نو د خيانت تر اثبات وروسته د مشتري اختيار دی که سودا فسخ کوي او که په هغه فيصله سوي قيمت يي څني قبلوي البته دا د ابو حنيفه رحمة الله عليه او محمد رحمة الله عليه قول دی .

ابويوسف رحمة الله عليه وايي : هر څونه خيانت چي يې ورسره کړی وي هغوني پيسې يې د ثمن څخه څني کمولای سي .

د بايع خيانت يا د بايع په اقرار ثابتيږي يا د شاهدانو په شهادت ثابتيږي يا د خيانت پر نه کولو د قاضي په مخ کي د قسم اخيستلوڅخه په انکار کولو ثابت کيږي .

تَوْلِيَةٌ

يو شی په خپل سر يا په څونه چي تمام سوی وي خرڅول تَوْلِيَةٌ بلل کيږي مثلاً : بايع مشتري ته وايي : دا شی ما په دونه رانيولی دی يا ماته په دوني تمام سوی دی ، په هماغه خپل سر يې درکوم يا په څونه چي را ته تمام سوی دی په هغونه يې درباندي خرڅوم ، نه تاوان پر کوم او نه ګټه درباندي کوم .

د توليې په سودا کي هر هغه مصرف چي د يو شي په قيمت کي زياتوب راولي د شي پر اصلي قيمت اضافه کيږي ، خو د سودا په وخت کي به ورته وايي په دونه را ته تمام سوی دی يا په دونه راته پرې وتي دی .

د توليې سودا هم د امانتي سوداوو د جملې څخه ده ، که بايع خيانت پکښي وکړي ، ده چي په څوني رانيولی وي يا ده ته چي په څونه پرې وتی وي تر هغه زيات نرخ مشتري ته وايي او مشتري وروسته په خبر سي ، د ابوحنيفه او

ابویوسف رحمهما الله تعالی په وینا په هغه اندازه پیسې یې د ثمن څخه کمولای سي څونه چي یې تر خپل سر زیاتي ورنه ویلي دي .

امام محمد وایي : مشتري اختیار لري که سودا یې فسخ کول هم کولای سي او که یې په هغه طی سوي قیمت قبلول هم اختیار لري .

تَوْلِیَةٌ لکه څنګه چي په ټوله مَبِیعَه کي کېدلای سي دغه ډول د مَبِیعِې په یوه برخه کي هم کېدلای سي .

د مَبِیعِې په یوه برخه کي تَوْلِیَةٌ کول اشتراک یعني شراکت دی ، ځکه څوک چي مثلا د مَبِیعِې نیمه برخه په تَوْلِیَةٌ پر بل چا خرڅوي نو دی هغه د ځان سره په نیمه مَبِیعَه کي شریک کوي .

مثلي او قِیَمِيّ

مُرَابَحَةُ او تَوْلِیَةٌ په هغه شي کي کېدلای سي چي هغه په مثلي ثمن رانیول سوی وي .

رواجي سيکې ، مَکِيلي او مَوْزُوني شيان لکه غنم بوره په مثلي شيانو کي راځي .

قِيَمِيّ شی هغه ته وايي چي د هغه د جنس هر عدد ځان ته په بېل بېل قيمت خرڅيږي لکه غواوي يا مستعمل موټران چي هر عدد يې ځان ته بېل بېل ارزښت لري .

يو شی که په قِيَمِيّ ثمن رانيول سي د هغه سودا په مُرَابَحَةُ او تَوْلِيَةٌ نه صحيح کيږي ، ځکه د رانيولو سر يې نه معلوميږي .

مثلا : که څوک موټر په بل موټر مالچه کړي ، دا موټر په مُرَابَحَةُ او تَوْلِيَةٌ نسي خرڅېدلای ، ځکه ثمن يې هم موټر دی او موټر قِيَمِيّ دی ، خو که څوک بيا موټر مثلا : په پنځو خروارو غنمو رانيسي دا موټر په مُرَابَحَةُ او تَوْلِيَةٌ خرڅولای سي ، ځکه ثمن يې مثلي دی ، د رانيولو سر يې معلوم دی ، که په تَوْلِيَةٌ يې خرڅاوه د مشتري څخه به پنځه خرواره غنم اخلي ، که په مُرَابَحَةُ يې خرڅاوه په څونه ګټه

چې يې سودا کړې ده هغوني غنم به تر پنځو خروارو اضافه ځني اخلي .

وضيعه د توليې په شان ده او مساومه تفصيل نه غواړي .

بيع د مبيعې په اعتبار

بيع د مَبِيعِې په اعتبار هم پر څلور ډوله ده .

مُطْلَق ، مُقَايَضَه ، صرف ، سلم .

مُطْلَق بيع عادي سودا ته وايي کوم چې په عام ډول يې خلک کوي ، بايع سِلعَه ورکوي، مشتري يې په عوض کې پيسې ورکوي ، سِلْعَه د خرڅلاو شي او سامان ته وايي .

مُقَايَضَه هغي سودا ته وايي چې بايع او مشتري دواړه يو د بل سره په سِلْعَه سودا وکړي ، د مقايضې سودا ته په پښتو مالچه وايي .

صَرف صرافي ته وايي ، يعني يوه سکه په بله سکه تبادله کول ، دغه ډول زر په زرو يا پيسو خرڅول هم شرعًا صرافي بلل کيږي .

سلم هغي سودا ته وايي چي ثمن يعني پيسې اوس ورکوي او مَبِيعَه وروسته په ټاکل سوې مده کي ور تسليم کوي .

مخکي مو ولوستل چي بيع د مَبِيعِې په اعتبار پر څلور ډوله دي : مطلق بيع ، مُقَايَضَه ، صَرف او سَلَم .

مطلق بيع تفصيل نه غواړي ځکه چي مطلق بيع همدا عادي سوداو ته وايي ، بايع سِلْعَه ورکوي سِلْعَه د خرڅلاو شي ته وايي او مشتري يې په عوض کي پيسې ورکوي .

مُقَايَضَه هغي سودا ته وايي چي بايع او مشتري دواړه يو د بل سره په سِلْعَه سودا وکړي ، د مقايضې سودا ته په پښتو مالچه وايي ، مُقَايَضَه هم تفصيل ته اړتيا نه لري .

لهذا په راتلونکو دوو فصلونو کي د صرف او سلم تفصيلي بيان درته وړاندي کوو .

صرف

صرف صرافي ته وايي ، په شريعت کي صرف هغي سودا ته وايي چي عوضونه يې د ثمن د جملې څخه وي يعني سره زر يا سپين زر وي .

د سود په فصل کي مو ولوستل چي سودي مالونه که هر يو د خپل جنس سره تبادله کېدی لاس په لاس او سر په سر به وي .

همدا ډول د سود د حرمت علت مو هم وپېژندی چي جنس او قدر دي .

د همدې علت لکبله تفاضل او نَسَاء يعني يو د بل څخه يې زياتوب او پور دواړه حراميږي بلکي سر په سر او لاس په لاس به خرڅيږي .

که د جنس او مقدار څخه يې يو صفت وو او بل صفت يې نه وو مثلا : يو مَکِيلي شی په بل مَکِيلي شي لکه غنم په وربشو پلورل کېدله يا يو مَوْزُوني شی په بل مَوْزُوني شي لکه سره زر په

سپينو زرو خرڅېدل بيا يې تفاضل جايز دی ليکن پور يې ناجايز دی .

همدا ډول که غير مَکِيلِي او غير مَوْزُوني شی د خپل همجنس په مقابل کي خرڅېدی هلته هم تفاضل جايز دی او پور يې ناجايز دی ځکه د سود د علت د يوه صفت د شتون لکبله يې يوازي نَسَاء حراميږي .

مروجه سکې لکه افغانۍ ، تومن او کلداري د سرو او سپينو زرو حکم لري ، لکه څنګه چي سره زر په سرو زرو خرڅول يا سپين زر په سپينو زرو خرڅول بايد سر په سر او لاس په لاس وي د دغو سيکو تبادله هم بايد د خپل جنس په مقابل کي سر په سر او لاس په لاس وي .

که سره زر په سپينو زرو خرڅېدل بيا يې يو د بل څخه په مقدار کي زياتوب جايز دی ليکن پور يي نا جايز دی يعني سودا به په نقدو لاس په لاس وي .

دغه ډول مروجه سکې لکه افغانۍ په افغانۍ خرڅول هم باید سر په سر او لاس په لاس وي . د پور سودا او یو د بل څخه یې زیاتوب سود بلل کیږي .

یوه سکه په بله سکه لکه افغانۍ په کلدارو خرڅول باید لاس په لاس په نقدو خرڅه سي ، د پور سودا یې ناجایزه ده البته تفاضل یعني په قیمت او مقدار کي یې یو د بل څخه زیاتوب او کمي جایز ده .

که د سرو او سپینو زرو سره کوټ ګډ وه ، که کوټ یې تر زرو کم وه یا د زرو سره برابر وه نو هغه ټول د زرو حکم لري او که کوټ یې پر زرو زیات وه بیا د زرو حکم نه لري .

د سیکې کوټه کېدل

که څوک یو شی په فلسو یعني مروجه پیسو رانیسي ، خو د پیسو تر ورکولو دمخه سکه کوټه او ناچله سي د ابوحنیفه رحمة الله علیه په آند سودا باطلیږي .

ابويوسف رحمة الله عليه وايي : سودا يې صحيح ده خو د دغي کوټه سکې قيمت يعني اسعاري ارزښت چي د سودا په ورځ هر څونه وو هغوني مجراء به يې ورکوي .

امام محمد رحمة الله عليه وايي : سودا يې صحيح ده خو د دغي سکې تر کوټه کېدلو دمخه چي يې هر څونه اسعاري ارزښت وو د هغه له مخي به يې مجراء ورکوي .

سلم

سلم هغي سودا ته وايي چي مشتري ثمن يعني پيسې نقدي ورکړي او بايع مَبِيعَه په يوه ټاکلې وروستۍ مده کي ورکوي ، سلم ځان ته شرطونه لري او په مِثْلِيَّاتو کي کېدلای سي .

مِثْلِيَّات

مِثْلِيَّات يو و بل ته ورته شيانو ته وايي لکه : په پيمانه ، تاله ، ګزه خرڅېدونکي شيان ، دغه ډول هغه دانه ګي شيان چي يو و بل ته نژدې او ورته

وي لکه هګۍ او داسي نور هم په مِثْلِيَّاتو کي شمېرل کيږي .

په پيمانه خرڅېدونکو شيانو ته مَکِيلي وايي لکه پطرول ، خاورين تېل ، دغه ډول غنم ، وربشي مالګه او خرما هم شرعا د مَکِيلي شيانو حکم لري که څه هم نن ورځ په وزن خرڅيږي .

په تاله خرڅېدونکو شيانو ته مَوْزُوني وايي لکه ورجي ، جواري ، بوره او داسي نور .

يو و بل ته نژدې او ورته شيان کوم چي په دانه ګي خرڅيږي لکه هګۍ ، هغو ته عددي متقارب وايي .

عددي متقارب ځيني داسي دي چي پخپل منځ کي هيڅ تفاوت نه لري لکه د نن ورځي زيات ماشيني جوړ مصنوعات او يا يې دانې پخپل منځ کي يو د بله لږ لږ تفاوت لري يعني ځني يې غټ او ځيني يې کوچني وي خو خلک هغه لره په قيمت کي اعتبار نه ورکوي لکه جوز او هګۍ يا ځيني لاسي جوړ مصنوعات .

د نن ورځي ډېر ماشيني مصنوعات کوم چي مستعمل سوي نه وي بلکي بلکل جديد او نوي وي اکثره يې عددي متقارب دي بلکي عددي متساوي دي په شکل او صورت کي يې هيڅ تفاوت ځوک نسي درک کولای .

کوم شيان چي په ګزه او متر خرڅيږي هغو ته مذروعات وايي لکه ټوکران او فرشونه .

اصطلاحات :

د سلم په معامله کي د پيسو ورکونکي ته رَبُّ السَّلَم يا مُسلِم وايي .

مال ورکونکي ته مُسْلَم إِلَيْه وايي ، پيسو ته راس المال وايي او خپله مال ته مُسْلَم فِيهِ وايي .

سلم په هغه شي کي نه صحيح کيږي چي هغه هيڅ په بازار کي وجود ونلري ، بلکي سلم په هغه شي کي کېدلای سي چي د سودا د وخت څخه نيولې بيا تر تسليمۍ تر وخت پوري په بازار کي وجود ولري .

د سلم شرطونه

ابوحنیفه رحمة الله علیه وايي : د سلم په سودا کي د اوو شيانو معلومول ضروري دي لکه :

(۱) جنس

(۲) نوع

(۳) صفت

(٤) مقدار

(٥) د تسليمئ نېټه

(٦) پيسه

(۷) د تسليمئ ځای .

ځکه د همدې اوو شيانو په معلومولو د مُسْلَم إِلَيْه او رب المال يعني د بايع او مشتري تر منځ جګړه او نزاع نه را منځ ته کيږي .

د جنس څخه مراد دادی چي مُسْلَم فِيهِ به معلوم وي چي ورجي ، غنم ، وربشي او که بل داسي شی دی ځکه دا هر يو ځان ته بېل بېل جنس دی

هر جنس بېل بېل انواع او ډولونه لري مثلاً :
ورجي يو جنس دی ، پنډي ورجي ، نرۍ ورجي او سېلا ورجي يې ځيني انواع او ډولونه دي او هر نوع يې ځان ته بېل بېل صفتونه لري يعني هر نوع يې اعلي درجه ، ميانه درجه او کښته درجه لري .

که په سلم کي اول نمبر سېلا ورجه ياده سي نو د مُسْلَم فِيهِ جنس ، نوع او صفت دا ډول څرګند سو چي د بايع او مشتري تر منځ د تسليمۍ پر مهال يو مخ د نزاع او شخړي مخه نيسي .

ورجي د مُسْلَم فِيهِ جنس ، سېلا يې نوع ، اول نمبر يې صفت سو .

د مقدار څخه مراد د مُسْلَم فِيهِ مقدار او د پيسو څخه يې مراد د هغه قيمت دی .

په سلم کي ثمن يعني پيسې نقدي ورکول کيږي او مَبِيعَه يعني مُسْلَم فِيهِ وروسته ورکول کيږي ، نو د مُسْلَم فِيهِ د تسليمۍ نېټه او ځای هم بايد وټاکل سي .

یاران وایي : که د تسلیمۍ ځای معلوم نه کړل سي بیا هم سلم صحیح دی ، البته د تسلیمۍ ځای یې د سودا ځای دی ، په کوم ځای کي چي د سلم تړون وکړي په هماغه کلي او محله کي به رَبُّ السَّلَم مُسْلَم فِیهِ و مُسْلَم إِلَیْه ته تسلیموي .

په سلم کي باید راس المال د سودا په مجلس کي و مُسْلَم إِلَیْه ته تسلیم کړل سي .

مُسْلَم إِلَیْه ته ناجایزه ده چي د راس المال د قبض کولو تر مخه په هغه کي تصرف وکړي .

دغه ډول رَبُّ السَّلَم ته هم ناجایزه ده چي د مُسْلَم فِیهِ تر قبضولو دمخه په هغه کي تصرف وکړي یعني داسي نسي کولای چي تر تسلیمولو د مخه یې پر بل چا خرڅ کړي یا بل څوک د ځان سره پکښي شریک کړي .

عمومي قاعده

هر هغه شی چي د هغه صفت او مقدار په صحیح ډول بیانېدلای سي په هغه کي سلم صحیح کیږي یعني داسي شی چي هغه موجود نه وي او

بايع او مشتري يې څرنګوالی او اندازه بيان کړي وروسته چې هغه شی حاضر کړل سي که په صفت او مقدار کي يې د دوی تر منځ اختلاف نه راتلی نو په هغه کي سلم صحيح کيږي .

هر هغه شی چې هغه ليدل غواړي او بېله ليدلو يې صفت او مقدار نسي معلومېدلای په هغه کي سلم نه صحيح کيږي لکه : جواهرات او حيوانان ځکه چې دغه شيان بېله ليدلو څخه يوازي د صفت او مقدار په بيانولو مسلکي خلک لا هم نسي پېژندلای او نه قيمت ورته اېښودلای سي .

تر قبض وړاندي تصرف

که څوک داسي شی په سلم رانيسي چې هغه د يوه ځای څخه بل ځای ته نقلېدلای سي او تر قبضولو او تسليمولو دمخه يې پر بل چا خرڅ کړي نو دا سودا يې ناجايزه ده .

داسي شيانو ته منقولي شيان وايي ، د منقولي شيانو خرڅول د تسليمۍ وروسته صحيح کيږي .

عقار جايداد ته وايي لکه مځکه ، دوکان او کور د ابوحنيفه او ابويوسف رحمهما الله په آند د جايداد خرڅول تر تسليمۍ دمخه جايز دي .

امام محمد رحمة الله عليه وايي : جايداد هم د منقولي شيانو حکم لري تر قبضولو دمخه يې پر بل چا خرڅول ناجايزه دي .

استصناع

صانع جوړونکي ته وايي لکه نجار .

مَصنَع فابريکې ته وايي .

مصنوع جوړ سوي شي ته وايي .

په بل چا د شي جوړولو ته استصناع وايي.

هغه څوک چي په بل شی جوړوي هغه ته مُستَصنِع وايي .

په شريعت کي استصناع هغه تړون ته وايي چي مشتري يې د بايع سره د يو ټاکلي شي په جوړولو کوي .

د مشتري څخه مراد مستصنع او د بايع څخه مراد صانع دی .

په استصناع کي کار او مواد دواړه د صانع وي که مواد د مشتري وي او جوړول يې پر صانع وي هغه ته استصناع نه وايي ، بلکي هغه ته اجاره وايي مثلاً : که څوک په نجار دروازې جوړوي که لرګي او کار دواړه پر نجار وه نو دې ته استصناع وايي .

خو که لرګي د مستصنع وه او پر نجار يې يوازي جوړول وه هغه ته بيا اجاره وايي .

د استصناع شرطونه

د استصناع څلور شرطونه دي ، هغه دا چي د مصنوع يعني د جوړېدونکي شي جنس ، نوع ، مقدار او صفت به د تړون په وخت کي ټاکل کيږي ، ځکه د استصناع په تړون کي مصنوع مَبيعَه ده نو مَبِيعَه بايد معلومه کړله سي .

که د جوړېدونکي شي جنس ، نوع ، مقدار او صفت و نه ټاکل سي د مستصنع او صانع تر منځ جنجال او اختلاف را منځ ته کيږي .

د استصناع تړون سلم ته ورته دی ، ځکه په دواړو کي د معدوم شي خرڅول دي ، خو په يو څو شيانو کي فرق لري چي هغه دا دي :

لومړی دا چي په سلم کي بايد د تړون په مهال ټولي پيسې نقدي ورکول سي ، په استصناع کي نقدي پيسې ورکول ضروري نه دي بلکي وروسته يې هم ورکولای سي .

دوهم دا چي په سلم کي بايد د تسليمۍ نېټه وټاکل سي ، په استصناع کي د جوړولو او د تسليمۍ د نېټې ټاکل ضروري نه دي .

دريم دا چي په سلم کي بايد مُسْلَم فِيهِ د تړون د وخت څخه نيولې بيا د تسليمۍ تر وخت پوري په بازار کي موجود وي او په استصناع کي که مصنوع يعني جوړېدونکی شی په بازار کي هيڅ هم نه وي بيا يې هم تړون صحيح کيږي .

په استصناع کي که صانع د ټرون تر مخه د ټاکل سوو شرطونو موافق شی جوړ کړی وي یا یې د ټاکل سوو شرطونو سر سم په بل چا جوړ کړي هغه هم صحیح کیږي .

په استصناع کي ضروري نه ده چي صانع باید مصنوع پخپله د ټرون وروسته جوړ کړي .

ابوحنیفه رحمة الله علیه وایي : که په استصناع کي د جوړېدو او تسلیمۍ نېټه وټاکل سي نو بیا سلم ګرځي ، که د سلم شرطونه یې پر ځای سي بیا صحیح کیږي یعني د مخکنیو شرطونو څخه علاوه پیسې به یې هم د ټرون په وخت کي ټولي نقدي ورکوي او بل دا چي د مُتَعَاقِدَيْنو څخه یې یو لا هم د فسخ کولو حق نه لري .

هو ! پدې شرط که شی د ټاکل سوو شرطونو مطابق جوړ سوی وو او که شی د ټاکل سوو شرطونو سره سم جوړ سوی نه وو بیا یې مشتري د عیب لکبله فسخ کولای سي .

ابویوسف او محمد وايي : په استصناع کي که د جوړېدو او تسلمی نېټه هم وټاکل بيا هم استصناع بلل کيږي ، پيسې يې د تړون په وخت کي هم ورکولای سي او تر تړون وروسته يې هم ورکولای سي .

د استصناع تړون د ابوحنيفه او محمد په وينا لازمي تړون نه دی ، د شي د جوړېدو وروسته لا هم هر يو کولای سي چي تړون فسخ کړي ، دغه ډول که صانع دا شی پر بل چا خرڅ کړي هم جواز لري ، خو په دې شرط چي مستصنع ليدلی نه وي .

که مستصنع جوړ سوی شی ووينې بيا يوازې هغه خيار رويت لري که يې قبلاوه او که يې رد کاوه .

که مستصنع تر ليدلو وروسته په راضي سو بيا يې يو لا هم د فسخ کولو حق نه لري .

ابویوسف وایي : د استصناع تړون لازمي عقد او تړون دی ، صانع او مستصنع دواړه یې د فسخ کولو حق نه لري .

دغه ډول مستصنع د خیار رویت حق هم نه لري البته که شی د ټاکل سوو شرطونو سره سم جوړ سوی نه وو نو بیا یې مستصنع د خیار عیب په اساس فسخ کولای سي .

په الفقه الاسلامي کي یې د امام ابویوسف قول د اوسني وخت د شرایطو سره وړ او مناسب بللی دی .

کفالت

کفالت ضمانت ته وایي[۱۰] ، کفالت د استیثاق تړون دی ، ځکه په ضمانت د پور لاس ته راوړل ښه باوري کیږي او د سوځلو مخه یې په نیول کیږي .

مثلاً : د دوکاندار د دوانداری ځیني شیان د داسي تاجر سره وي چي هغه یې نه پېژني یا باور نه

---

[۱۰] ضَمُّ ذِمَّة الْكَفِيل إِلَى ذِمَّةِ الأَصِيل فِي الْمُطَالَبَةِ بِنَفْسٍ أَوْ دَيْنٍ أَوْ عَيْنٍ .

پر لري ، خو تاجر دې ته لیوال وي چي مالونه په پور خرڅ کړي ، ځکه ټول مالونه په نقدو نه خرڅیږي ، ځکه ډېر دوکانداران یا خو مایه نه لري یا یې په نقدو رانیولو ته زړه نه ښه کوي .

پدې صورت کي دوکاندار او تاجر دواړه د پور سودا ته اړ او لیوال دي البته تاجر د پور د سوځلو څخه بیریږي ، ځکه چي یا خو دوکاندار نه پېژني یا پر هغه باور او اعتماد نلري .

په پورته صورت کي د دوکاندار او تاجر تر منځ په ضمانت باور پیدا کېدلای سي .

که داسي نفر چي هغه دوکاندار پېژني او باور پر لري د دوکاندار ضمانت وکړي او تاجر بیا پر ضامن باور او اعتماد ولري ، ضمانت یې قبول کړي د بې باورۍ خنډ لیري کیږي ، د تاجر او دوکاندار ترمنځ سودا شوني کیږي .

د کفالت تعریف : د بل د مال یا د بل د ځان ذمه اخیستلو ته کفالت (ضمانت) وایي .

اصطلاحات :

کَفِیل : کفیل (ضامن) هغه چاته وایي چې د بل د مال یا د بل د ځان ذمه اخلي .

اصیل : اَصِیْل هغه چاته وایي چې کفیل یې ذمه اخلي او اصیل ته مَکْفُولٌ عَنْه هم وایي .

مَکْفُولٌ لَهُ : مَکْفُولٌ لَهُ هغه چاته وایي چې هغه ته ضمانت ورکول کیږي .

مَكْفُوْلُ بِهِ : مَكْفُوْلُ بِهِ په مالي ضمانت کې هغه مال ته وایي چې کفیل یې د ادا کولو ذمه اخلي او په ځاني ضمانت کې بیا و هغه شخص ته هم مَكْفُوْلُ بِهِ وایي چې کفیل یې د حاضرولو ذمه اخلي البته دا کس د مکفول عَنْهُ په نامه هم یادیږي .

مثال : که زید پر بکر د خالد په ضمانت موټر په پور خرڅ کړي ، پدې مثال کې بکر اصیل یا

مَكْفُولٌ عَنْه بلل کيږي ، زيد مَكْفُولٌ لَهُ بلل کيږي او خالد کفيل يا ضامن بلل کيږي او د موټر هغه پيسې چې پر بکر باندې دي مَكْفُوْلُ بِهِ نوميږي .

د کفالت ډولونه

کفالت پر دوه ډوله دی :

(١) مالي کفالت (٢) ځاني کفالت .

ځاني کفالت ته په عربي کفالة بالنفس وايي او مالي کفالت ته کفالة بالمال وايي .

مالي کفالت

د بل د پور ضمانت کولو ته مالي کفالت وايي پور ته دَين وايي ، د چا چې پر بل چا پور باندې وي هغه ته دَائن وايي او پر چا چې د بل پور باندې وي هغه ته مَدِين يا مَدْيُون وايي .

په مالي کفالت کې که د پور مقدار معلوم وي او که نامعلوم وي ضمانت يې صحيح کيږي .

په مالي کفالت کې پور د اصيل د ذمې څخه نه اوړي ، بلکې د هغه پر ذمه پاتيږي البته په

مطالبه او غوښتنه کي يې کفيل هم ورسره يو ځای کيږي .

همدا وجه ده چي په مالي کفالت کي دائن اختيار لري که د مَدِين يعني اصيل څخه د خپل پور مطالبه او غوښتنه کوي او که د کفيل څخه يې مطالبه او غوښتنه کوي .

که پر اصيل د پور ورکولو مده ورسيږي خو کفيل په کفالت کي تر هغي مدې وروسته نېټه ټاکلې وي نو پدې صورت کي دائن د اصيل څخه مطالبه کولای سي خو د کفيل څخه يې مطالبه تر ټاکلې نيټې وړاندې نسي کولای .

که کفيل د مَدِين ضمانت د هغه په غوښتنه وکړي نو هغه پيسې چي کفيل يې د اصيل په پور کي دائن ته ورکوي کفيل د هغو غوښتنه د اصيل څخه کولای سي .

کفيل د اصيل څخه د پور تر ادا کولو دمخه د پيسو مطالبه نه سي کولای ، بلکي تر ادا کولو

وروسته د هغونو پیسو مطالبه کولای سي څونه چي يې د هغه په پور کي دائن ته ورکړي وي .

که دائن د کفیل څخه د پیسو مطالبه کول ، کفیل یې نه پرېښاوه په پسې وو بیا کفیل د خپل ځان د خلاصون د پاره د مَكْفُولٌ عَنْه څخه مطالبه کولای سي یعني په هغه پسې کېدلای سي چي د دائن پور ادا کړي .

دغه ډول که کفیل د مَكْفُولٌ عَنْه په پور کي بندي سي هغه بیا مَكْفُولٌ عَنْه بندي کولای سي ، ځکه هغه دی پدې مصیبت اخته کړی دی .

که کفیل د مَدِین ضمانت پر خپل سر وکړي یعني مَدِین یې د ضامن کېدلو غوښتنه نه وي کړې هلته بیا کفیل د اصیل یعني مَدِین څخه د هغو پیسو طلب نه سي کولای کومي چي دائن ته يې د هغه په پور کي ورکړي ، ځکه په دې صورت کي کفیل د ضمانت په کولو کي متبرع یعني خیراتي بلل کیږي ، البته که اصیل په خپله

خوښه د هغه د پیسو مجراء ورکول بیا یې ځني اخیستلای سي .

د مالي کفالت پای

مالي کفالت په دوو شیانو و پای ته رسیږي .

لومړی : د پور په اداء کولو .

دوهم : د دائن په ابراء ورکولو .

په کفیل او اصیل کي چي هر یو د دائن پور ادا کړي د کفیل کفالت پای ته رسیږي .

دغه ډول که دائن د کفیل تر کفالت ور تېر سي یا مَدِین ته تر پور ورتېر سي هلته هم د کفیل کفالت پای ته رسیږي ، بیا دائن د کفیل څخه مطالبه نه سي کولای .

که دائن کفیل ته تر کفالت ورتېر سي یا مَدِین ته تر پور ور تېر سي دغه ته ابراء وایي په ابراء سره کفالت پای ته رسیږي .

ځانې کفالت

په ځانې کفالت کې کفيل د مَکْفُوْلُ بِهِ د حاضرولو ذمه پر غاړه لري .

مثال : زيد د بکر سره دعوه لري ، زيد د دې بيرې لکبله چې بکر د قضا څخه و نه تښتي ، غواړي بکر د محاکمې تر مهاله بندي کړي ، خالد د بکر د حاضرولو ضمانت وکړي ، پدې مثال کې بکر ته مَکْفُوْلُ بِهِ وايي ، دغه ډول د مَکْفُولٌ عَنْه په نامه هم يادېږي او دا ځانې کفالت دی .

په ځانې کفالت کې د کفيل مسؤليت دا دی چې مَکْفُوْلُ بِهِ يا محکمې ته حاضر کړي او يا يې په بل داسې ځای کې مَکْفُولٌ لَهُ ته په لاس ورکړي چې هلته محاکمه ورسره کولای سي .

په ځانې کفالت کې که مَکْفُولٌ عَنْه غائب وو هلته به کفيل ته دونه مهلت ورکوي چې هغه پکښې حاضر کړای سي .

که د کافي مهلت ورکولو سره يې حاضر نه کړی

نو بیا قاضي کولای سي چي کفیل بندي کړي .

که قاضي ته د کفیل د حال څخه څرګنده سي یا شاهدان شاهدي ادا کړي چي کفیل د مَکْفُولٌ عَنْه پر حاضرولو دم ګړی قدرت نه لري بیا به کفیل ته تر هغه وخته مهلت ورکوي چي پر حاضرولو یې قدرت مومي .

د ځاني کفالت پای

ځاني کفالت په درو شیانو وپای ته رسیږي :

لومړی : د مَکْفُولٌ عَنْه په سپارلو .

دوهم : د مَکْفُولٌ لَهُ په ابراء ورکولو .

دریم : د مَکْفُوْلُ بِهِ په مړ کېدلو .

که کفیل مَکْفُوْلُ بِهِ یو ځلي په محکمه کي حاضر کړي یا یې مَکْفُولٌ لَهُ ته په داسي ځای کي په لاس ورکړي چي هلته دعوه ورسره کولای سي د کفیل ذمه د کفالت څخه خلاصیږي .

دا ډول که مَکْفُولٌ لَهُ د کفیل تر ضمانت ورتېر سي او ابراء ورکړي یا د اصیل تر دعوې او

خصومت ورتېر سي هلته هم د کفیل کفالت ختمیږي .

دغه ډول که مَكْفُوْلُ بِهِ ومړ يعني هغه کس چي کفیل يې د حاضرولو ضامن سوی دی هغه وفات سي نو پدې هم ځاني کفالت وپای ته رسیږي .

که د کفیل وکَیْل مَكْفُوْلُ بِهِ په محکمه کي حاضر کړي یا مَكْفُوْلُ بِهِ پخپله د کفیل په کفالت کي ځان په لاس ورکړي دا هم د کفالت د دندي د پوره کېدو په معنا دي او د کفیل ضمانت پای ته په رسیږي .

د مَكْفُوْلُ بِهِ په سپارلو کي د مَكْفُولٌ لَهُ قبلول شرط نه دي .

که کفیل یا د هغه وکَیْل مَكْفُولٌ لَهُ ته مَكْفُوْلُ بِهِ په محکمه کي وسپاري که څه هم يې مَكْفُولٌ لَهُ ځني تسلیم نکړي بیا هم د کفیل ضمانت پای ته رسیږي .

حواله

د یوه د ذمې څخه د بل و ذمې ته د پور اړل د حوالې په نامه یادیږي[۱۱] .

د حوالې اصطلاحات :

مُحيْل : حواله ورکونکي ته مُحِيْل وایي .

مُحَال : حواله اخیستونکي ته مُحَال وایي ، دغه رنګه مُحْتَال او حَوِیل هم ورته وایي .

مُحَالُ عَلَيْه : پر چا چي حواله ورکول کیږي هغه ته مُحَالُ عَلَيْه او مُحْتَالُ عَلَيْه وایي .

مُحَالُ بِهِ : هغه پور چي د یوه د ذمې څخه د بل و ذمې ته انتقالیږي هغه ته مُحَالُ بِهِ یا مُحْتَالُ بِهِ وایي .

مثال : د زید پر بکر سل زره افغانۍ پور باندي دی ، بکر زید ته ووایي : ستا سل زره افغانۍ چي پر ما باندي دي هغه نور د خالد پر ذمه دي او هغه یې درکوي ، که زید او خالد یې قبول

[۱۱۱۱] وَالْحَوَالَةُ فِي الاِصْطِلاَحِ : نَقْل الدَّيْنِ مِنْ ذِمَّةٍ إِلَى ذِمَّةٍ .

کړي د زيد پور د بکر د ذمې څخه د خالد ذمې ته نقليږي .

پدې مثال کي بکر د مُحيْل په نامه ياديږي ، زيد مُحَال بلل کيږي ، خالد مُحَالُ عَلَيْه دی او سل زره افغانۍ مُحَالُ بِهِ دي .

د حوالې تړون هم د کفالت په شان يو ډول د استيثاق يعني باور تر لاسه کولو تړون دی ، ځکه په حواله کي هم د پور لاس ته راوستل ښه ترا باوري کيږي ، ځکه د ځينو حالاتو څخه ماسيوا په عام ډول خلک د تنګ لاسي څخه پر ډک لاسي حواله اخلي يا د بد پوره څخه پر سم پوري حواله قبلوي .

د حوالې رکنونه

ايجاب او قبول د حوالې رکنونه دي ، په حواله کي ايجاب د مُحيْل د خوا او قبول د مُحَال او د مُحَالُ عَلَيْه لخوا کيږي .

په مخکني مثال کي مُحَال زيد دی ، که هغه د

بکر حواله قبوله نکړي نو د زید پور د پخوا په شان د بکر پر ذمه پاتیږي .

دغه راز که مُحَالُ عَلَیْه چي خالد دی د بکر حواله پر ځان قبوله نکړي د زید پور د بکر پر ذمه د پخوا په شان پاتیږي .

خو که دوی دوه حواله قبوله کړي بیا زید د بکر څخه مطالبه نسي کولای ځکه پور یې د خالد و ذمې ته اوړي .

د الله رسول[۱۲] ﷺ هغه غني ظالم بللی دی چي د پور د ادا کولو توان ولري او بیا هم پور تر خپل معیاد ځنډوي .

خو که څوک بیا تنګ لاسي وي هغه ته پکار ده چي د توان مندلو تر مهاله مهلت ورکول سي[۱۳] .

که چا ته پر غني او اعتمادي کس څوک حواله

---

[۱۲] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتْبَعْ (البخاري) ژباړه : غني که د بل پور تر میعاد ځنډوي ظلم دی خو که چا ته پر شتمن او د اعتماد وړ کس حواله ورکړه سي حواله دې قبلوي .

[۱۳] مفلس او تنګ لاسي ته باید په پور کي مهلت ورکول سي ځکه چي الله فرمايي : وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۲۸۰ البقرة)

ورکوي حواله دي ځني قبلوي .

د حوالې شرطونه

په حواله کي د مُحَال او مُحَالٌ عَلَيْه خوښي شرط ده ، ځکه چي خلک د پور په ورکولو او د پور په لاس ته راوړلو کي فرق لري ، ځيني خلک پور پر وخت ادا کوي او ځيني يې بيا د نه لرلو يا بد پوری لکبله پور د يوې ورځي څخه و بلي ورځي ته ځنډوي .

دغه ډول ځيني دائنين پوروړی ډېر تنګوي ، پوروړی يې که څه هم لاس تنګی وي بيا هم مهلت نه ورکوي .

مثال : د زيد پر بکر سل زره افغانۍ پور باندي دی ، بکر زيد ته ووايي : ستا سل زره افغانۍ چي پر ما باندي دي هغه نور د خالد پر ذمه دي هغه يې درکوي ، که زيد او خالد يې قبول کړي د زيد پور د بکر د ذمې څخه د خالد ذمې ته نقليږي .

په پورتني مثال کي د بکر حواله پر خالد هغه

وخت لازمیږي چې زید او خالد يې ومني او په راضي سي ځکه زید مُحَال دی او خالد مُحَالُ عَلَیْه دی .

د حوالې حکم

د حوالې ایجاب او قبول چې وسي نو پور د مُحِیل د ذمې څخه د مُحَالُ عَلَیْه ذمې ته انتقالیږي مُحَال نور د مُحِیل څخه د پور مطالبه او غوښتنه نه سي کولای .

په مخکني مثال کي بکر زید ته پر خالد حواله ورکړې وه ، زید او خالد چې د بکر په حواله راضي سول نور نو زید د بکر څخه د پیسو غوښتنه نسي کولای ځکه د زید پور د خالد و ذمې ته نقل سو ، هغه يې د ادا کولو مسؤلیت پر غاړه لري .

د حوالې ردبدل

که د مُحَال پور سوځل کېدی او د مُحَالُ عَلَیْه څخه يې لاس ته نسوای راوړلای نو پدې صورت که حواله ردیږي ، مُحَال د خپل پور مطالبه بیرته مُحِیل څخه کولای سي .

پور په دوو شيانو له منځه ځي او سوځل کيږي .
لومړی : دا چي مُحَالُ عَلَيْه د مفلسي په حالت کي مړ سي .
دوهم : دا چي مُحَالُ عَلَيْه د حوالې د منلو څخه انکار وکړي او مُحَال پر هغه د حوالې شاهدان هم و نه لري .

په مخکني مثال کي بکر و زيد ته پر خالد حواله ورکړې وه او هغوی دواړو قبوله کړې وه ، که خالد ډيوالي سي او د ډيواليتوب په حالت کي وفات سي ، د زيد پور بيرته د بکر پر ذمه راځي مخکنۍ حواله رديږي .

دغه رنګه که خالد د حوالې د منلو څخه وروسته حواله نه منل او زيد پر هغه شاهدان هم نه درلودل پدې حالت کي هم حواله رديږي ، زيد د خپل پور مطالبه د بکر څخه کولای سي .

دغو دوو حالاتو ته کوم چي د مُحَال پور پکښي له منځه ځي د فقهي په اصطلاح کي تَوَا وايي د تَوَا په وخت کي مُحَال ببرته د مُحِيل څخه د پور اخيستلو حق لري .

ياران وايي : پر پورتنيو دوو صورتونو برسيره

که قاضي د مُحَالُ عَلَيْه په ژوندون کي د هغه د ډيواليتوب حکم صادر کړي نو هغه ته هم تَوَا وايي ، حواله په رديږي[١٤] او پور بيرته د مُحِيل پر ذمه کيږي .

د حوالې او کفالت فرق

حواله او کفالت دواړه د استيثاق يعني باور لاس ته راوړلو تړونونه دي ، د دواړو ترمنځ فرق دادی ، چي په کفالت کي د دائن پور د اصيل پر ذمه د پخوا په شان پاتيږي خو د اصيل سره د کفيل څخه يې هم مطالبه کولای سي .

په حواله کي پور د مُحِيل د ذمې څخه د مُحال عليه و ذمې ته نقليږي .

مثال : د زيد پر بکر پور باندي دی ، خالد د بکر د پيسو ضمانت وکړ او کفيل يې سو ، پدې مثال کي د زيد پور د پخوا په شان پر بکر باندي دی ، د بکر څخه يې مطالبه او غوښتنه کولای سي خو

---

[١٤] أَمَّا الْحَنَفِيَّةُ فَقَدْ ذَهَبُوا إِلَى أَنَّ لِلْمُحَال حَقَّ الرُّجُوع عَلَى الْمُحِيل فِي حَالَةِ التَّوَى ، حَيْثُ قَالُوا : لاَ يَرْجِعُ الْمُحَال عَلَى الْمُحِيل إِلاَّ بِالتَّوَى ، بِأَنْ يَجْحَدَ الْمُحَال عَلَيْهِ الْحَوَالَةَ وَيَحْلِفَ وَلاَ بَيِّنَةَ لِلْمُحِيل وَلاَ لِلْمُحَال ، أَوْ أَنْ يَمُوتَ الْمُحَال عَلَيْهِ مُفْلِسًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ ، أَوْ بِأَنْ يُفَلِّسَهُ الْحَاكِمُ فِي حَيَاتِهِ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ وَمُحَمَّدٍ ، بِنَاءً عَلَى أَنَّ تَفْلِيسَ الْقَاضِي يَصِحُّ عِنْدَهُمَا وَلاَ يَصِحُّ عِنْدَهُ (الموسوعة الفقهية) .

د دې تر څنګ د خالد څخه يې هم مطالبه کولای سي ځکه هغه د بکر کفالت يعني ضمانت کړی دی.

خو که چيري بکر پر خالد حواله ورکړي ، زيد او خالد يې حواله قبوله کړي دلته بيا زيد د بکر څخه د پيسو مطالبه نسي کولای ، ځکه د بکر غاړه د پور څخه خلاصه سوه ، د زيد پور نور د خالد پر ذمه دی او د هغه څخه يې مطالبه کولای سي .

سَفْتَجَة

زموږ په ټولنه کي چي تجاران کومي معاملې ته حواله وايي دا هغه حواله نه ده کوم چي مخکي موږ بحث پر وکړ ، بلکي دا اصلا سَفْتَجَة ده چي اوس دلته بحث پر کوو .

اصطلاحات :

مُقرِض : پور ورکونکي ته مُقرِض وايي .

مُقتَرِض : پور اخيستونکي ته مُقتَرِض وايي .

سَفْتَجَة : سَفْتَجَة دې ته وايي چي څوک بل ته

پیسې پدې شرط په پور ورکوي چي هغه يې په بل ښار کي ورته ورکړي .

د صرافانو په ذريعه چي خلک د يوه ځای څخه بل ځای ته پيسې د حوالې په نامه انتقالوي يا د بانکونو د لاري يې تې تي کوي دغي معاملې ته د فقهي په اصطلاح کي سَفْتَجَة وايي .

که څوک بل ته پدې شرط پيسې ورکوي چي په بل ځای او وطن کي يې ورته ورکړي ، نو دا سَفْتَجَة ده ، زموږ د احنافو په آند سُفْتَجة په تحريمي ډول مکروه ده[۱۵] ، ځکه دا د هغه قرض په جمله کي راځي چي مُقرِض ګټه لاس ته په راوړي .

داسي قرض چي مُقرِض ګټه ترې حاصلوي رسول الله صلي الله عليه و سلم حرام بللی دی .

[۱۵] وحكمها عند الحنفية: الكراهة التحريمية إذا كانت المنفعة المقصودة منها (أي الوفاء في بلد آخر لتفادي خطر الطريق) مشروطة في صلب العقد، أو بمقتضى العرف. قال المرغيناني: ويكره السفاتج وهي قرض استفاد به المقرض سقوط خطر الطريق، وهذا نوع نفع استفيد به، وقد نهى رسول الله صلّى الله عليه وسلم عن قرض جر نفعاً . وقال الشافعية بمنع السفتجة؛ لأنها من قبيل القرض الذي يجر منفعة للمقرض بربحه فيها خطر الطريق . وكذلك قال المالكية، فهي عندهم ممنوعة لأنها قرض جر نفعاً إلا في حالة الضرورة حفظاً لماله . والراجح عند الحنابلة هو جواز تلك المعاملة إن كانت بلا مقابل، واختار ابن تيمية وابن القيم وابن قدامة القول بالجواز مطلقاً؛ لأن المنفعة لا تخص المقرض بل ينتفعان بها جميعاً . (الفقه الاسلامي و ادلته)

www.taleemulislam.net

د يوه ځای څخه بل ځای ته پيسې انتقالول په لاره کي خطره لري ، نو څوک چي د حوالې د پاره قرض ورکوي يعني د صراف سره پيسه جمع کوي نو پدې قرض مُقرِض د خوندي انتقال ګټه لاس ته راوړي .

د مالکي او شافعي مذهب د پيروانو په آند هم سُفْتَجة منع ده ، البته مالکيه يې د ضرورت په مهال د مال د ساتني لکبله جايز ګڼي .

د حنبلي مذهب د پيروانو د راجح قول پر بنسټ ببله مزد او کمېشن څخه سُفْتَجة يعني د ننني اصطلاح حواله جايز ده ، تر داسي بريده چي ځيني حنبلي امامان سُفْتَجة مطلقا جايز ګڼي يعني په کمېشن او ببله کمېشن څخه يې جايز بولي ، هغوی وايي چي د سُفْتَجې ګټه يوازي مُقرِض ته نه رسيږي ، بلکي ګټه يې مُقرِض او مُقتَرِض يعني قرض ورکونکي او قرض اخيستونکي دواړو ته رسيږي .

خو که څوک بل ته پیسې همداسې بېله شرطه په پور ورکړي ، یا د نن ورځې د عادت له مخې په تجارتخانه کې یې ور سره جمع کړي او بیا یې هغه پر بل ښار ور حواله کړي یا دی د بل ځای او وطن حواله ځني طلب کړي ، دا ډول معامله زموږ د حنفي مذهب د امامانو په آند بیله کراهیته جواز لري ، ځکه دا بیا سُفْتَجة نه ده ، بلکي دا هغه حواله ده چي د شریعت د اصطلاح له مخې حواله ورته وایي .

وکالت

د وکالت تعریف[۱۶] : بل څوک د خپل ځان پر ځای د یو معلوم او جائز کار په کولو کي درول د وکالت په نامه یادیږي .

د وکالت اصطلاحات :

مُوَکِّل: مُوَکّل هغه چاته وايي چي خپل کار بل ته سپاري .

وَکِيلُ : وَکِيلُ هغه چاته وايي چي بل څوک کار ورته سپاري .

مُوَکَّل فِيهِ : مُوَکَّل فِيهِ هغه کار ته وايي چي بل ته سپارل کيږي مُوَکَّل بِهِ هم ورته وايي .

تَوکَيْل : بل ته د کار سپارنه توکَيْل بلل کيږي .

مثال : زید بکر ته ووايي : دا زما موټر لږ تر لږه په دوه لکه افغانۍ را خرڅ کړه ، بکر ومنل او موټر يې په همدې قيمت ور خرڅ کړی .

[۱۶] الْوَكَالَةُ بِالْفَتْحِ وَالْكَسْرِ فِي اللُّغَةِ : الْحِفْظ وَالتَّوْكِيل : تَفْوِيضُ التَّصَرُّفِ إِلَى الْغَيْرِ، وَسُمِّيَ الْوَكِيل وَكِيلاً ؛ لأِنَّ مُوَكِّلَهُ قَدْ فَوَّضَ إِلَيْهِ الْقِيَامَ بِأَمْرِهِ فَهُوَ مَوْكُولٌ إِلَيْهِ الأْمْر فَعَرَّفَهَا الْحَنَفِيَّةُ بِأَنَّهَا : إِقَامَةُ الْغَيْرِ مَقَامَ نَفْسِهِ - تَرَفُّهًا أَوْ عَجْزًا - فِي تَصَرُّفٍ جَائِزٍ مَعْلُومٍ . (الفقه الاسلامي)

په پورتني مثال کي زيد کولای سول چي خپل موټر يې پخپله خرڅ کړی وای ، ځکه مالک يې دی خو ده د خپل موټر د خرڅولو دنده بکر ته وسپارل او بکر يې غوښتنه ومنل ، موټر يې په هغه اندازه پيسو ور خرڅ کړی څونه چي اختيار يې ورکول سوی وو .

پدې مثال کي زيد مُوَکِّل دی ځکه د خپل موټر د پلورلو دنده يې بل ته وسپارل .

بکر وَکِيلُ دی ځکه زيد د خپل موټر د خرڅولو کار ورته سپارلی دی .

د موټر خرڅول مُوَکَّل فِيهِ دی ځکه د همدې کار د اجرا کولو د پاره زيد بکر خپل ځای ناستی ګرځولی دی او خپله همدې تړون ته وکالت وايي

د وکالت رکن

ايجاب او قبول د وکالت رکن دی ، په مُوَکِّل او وَکِيلُ کي چي هر يو لومړی په تړون پيل کوي د هغه وينا ايجاب بلل کيږي .

که مُوَکِّل وَکِیلُ ته ووايي : ته په پلانکي کار کي زما وَکِیلُ يې يا ورته ووايي : پلانکی کار زما د پاره وکړه ، يا په نورو بېلو الفاظو دا ډول وينا ورته وکړي چي وکالت څني فهمول کيږي نو دا ايجاب سو .

که وَکِیلُ يې قبول کړي نو د وکالت تړون يې تر منځ مُنْعَقِد سو .

د وکالت په قبلولو کي وينا ضروري نه ده ، بلکي پداسي کار هم قبول صحيح کيږي چي د وکالت پر قبلولو دلالت کوي .

مثلاً : زيد بکر ته د خپل شي د خرڅولو وکالت ورکړي ، بکر نه وکالت رد کړي او نه څه ورته ووايي خو وروسته بکر هغه شی بازار ته څني يوسي ، د بکر دا کار د وکالت د قبلولو په معنا دی ، که بکر دا شی خرڅ کړي سودا يې نافذ کيږي ځکه د وَکِیلُ تړون ځای پر ځای نافذيږي .

همدا ډول د وکالت قبلول هم سمدستي ضروري نه دي ، بلکي د ايجاب تر مجلس وروسته يې هم

قبول صحيح کيږي ، خو په دې شرط چي مُوَکِّل د ايجاب څخه رجوع کړې نه وي او نه يې وَکِيلُ د ايجاب رد کړی وي .

که وکَيْل تر ايجاب وروسته يو ځلي وکالت رد کړي نو تر ردولو وروسته يې قبول ته اعتبار نه ورکول کيږي .

د اجورې وکالت

وکالت په مزدوري هم صحيح کيږي خو وکَيْل هغه وخت د مزدورۍ مستحق ګرځي چي ور سپارل سوی کار سر ته ورسوي ، ځکه چي دغه ډول وکالت د اجارې حکم لري .

د مُوَکِّل شرطونه

مُوَکِّل هغه کار بل ته سپارلای سي چي ده ته يې خپله کول هم جايز وي ، که مُوَکِّل خپله د هغه د کولو څخه شرعا منع وو نو بل چا ته يې هم وکالت نسي ورکولای .

همدا وجه ده چي د ليوني او غير مُمَيِّز کوچني توکَيْل په هيڅ کار کي نه صحيح کيږي[١٧] .

که ليونی يا غير مُمَيِّز کوچني بل څوک د يو شي په رانيولو ، خرڅولو ، طلاق يا داسي نورو معاملاتو کي د ځان وکَيْل وټاکي توکَيْل يې نه صحيح کيږي ، ځکه چي پر ليونی او غير مُمَيِّز کوچنی شرعا د رانيولو ، خرڅولو ، طلاق او داسي نورو تړونو بنديز لګول سوی دی .

که ليونی يا غير مُمَيِّز کوچنی خپلي ښځي ته طلاق ورکړي طلاق يې نه واقع کيږي ، دغه ډول که سودا وکړي سودا ته يې اعتبار نه

---

[١٧] غير مُمَيِّز کوچنی هغه ته وايي چي په سودا او داسي نورو معاملاتو هيڅ نه پوهيږي د دغسي کوچني هيڅ تړون نه صحيح کيږي . د تفصيل د پاره د همدي ټوک د حجر باب ته مراجعه وکړئ

ورکول کيږي نو د وَکِيلُ په ذريعه يې هم نسي کولای .

مُمَيِّز کوچنی

د مُمَيِّزکوچني[۱۸] توکَيْل په هغو کارونو کي چي پخلپه يې شرعا د کولو واک نه لري هم نه صحيح کيږي لکه خپلي ښځي ته طلاق ورکول يا خپل مال بل ته په هبه او خيرات کي ورکول ، ځکه چي په داسي کارونو کي پر مُمَيِّزکوچني بنديز لګول سوی دی .

هغه کارونه چي د مُمَيِّزکوچني سراسر پګښي ګټه وي لکه د بل څخه خيرات قبلول نو په هغه کي بل چا ته وکالت ورکولای سي .

د مُمَيِّزکوچني هغه تصرفات چي ګټه او تاوان يې نامعلوم وي لکه رانيول ، خرڅول يا خپل شی په

---

[۱۸] مُمَيِّز کوچنی هغه ته وايي چي په سودا پوهيږي ، د مُمَيِّز کوچني تصرفات چي سراسر يې په ګټه وي صحيح کيږي او هغه تصرفات يې هيڅ نه صحيح کيږي چي محض په تاوان يې وي ، د ګټي او تاوان احتمال لرونکي تصرفات يې د ولي پر اجازه موقوفه دي ، د تفصيل د پاره د همدي ټوک د حجر باب ته مراجعه وکړئ .

اجاره ورکول ، که ولي د دا ډول کارونو د کولو اجازه ورکړې وي نو دی يې پخپله هم کولای سي او هم يې وکَيْل ته سپارلای سي او که ولي يې اجازه نه وه ورکړې بيا يې توکَيْل د ولي پر اجازه موقوفه کيږي .

د وکَيْل شرطونه

لومړی : هغه څوک وکَيْل کېدلای سي چي عاقل وي يعني په تړون پوهيږي ، لهذا ليونی او غير مُمَيِّزکوچنی د بل وکَيْل نه سي ګرځېدلای ، ځکه چي عاقلان نه دي او په دې نه پوهيږي چي رانيول او خرڅول څه شي ته وايي .

البته مُمَيِّزکوچنی که څوک د ځان وکَيْل وټاکي وکالت يې صحيح کيږي ، که څه هم يې ولي د کاروبار اجازه ورکړې نه وي ، ځکه مُمَيِّز کوچنی هغه ته وايي چي په سودا پوهيږي ، څوک چي په سودا پوهيږي هغه په سودا کي د بل وکَيْل هم ګرځېدلای سي .

دوهم : وکَیْل به د ورسپارل سوي کار ټرون هسي د مسخرو او بازیو پر ډول نه کوي بلکي د ټرون په قصد او اراده به یې کوي .

دریم : وکَیْل به په وکالت خبروي ، که څوک بل چا ته د یو شي د خرڅولو وکالت ورکړي او هغه په وکالت خبر نه وي خو هغه شی چي وکالت یې ورکول سوی دی خرڅ کړي سودا یې نه نافذیږي بلکي موقوفه ګرځي ، ځکه چي وکَیْل خبر نه دی چي ده ته د دې شي د خرڅولو وکالت ورکول سوی دی .

که مُوَکَّل د سودا وروسته اجازه ورکړه یا وکَیْل په وکالت خبر سو او د خبرتیا وروسته یې هغه مخکنۍ سودا صحیح کړه نو هغه مخکنۍ سودا یي نافذ کیږي .

د مُوَکَّل بِهِ شرطونه

په کوم شي کي چي چا ته وکالت ورکول کیږي هغه ته مُوَکَّل بِهِ وایي .

په لاندي کارونو کي ځوک بل چا ته وکالت ورکولای سي .

لومړی : کوم شی چي ځوک یې بل چا ته وکالت ورکوي هغه به یې خپل ملکیت وي ، ځکه ځوک چي د شي مالک نه وي په هغه کي پخپله د تصرف حق نه لري نو بل ته به یې څرنګه تصرف وسپاري .

البته ولي د دې حکم څخه مستثنا او بېل دی ، ځکه ولي که څه هم د قاصر د مال څښتن نه دی خو بیا هم د خپل صلاحیت په اندازه د قاصر په مال کي د ولایت پر بنسټ تصرف کولای سي .

دوهم : مُوَکَّل بِهِ به د مُبَاح شیانو څخه نه وي ځکه که ځوک د دښتي لرګیو ، خپله راشنه کېدونکو واښو یا د ښکار په کولو کي بل د ځان وکَیْل وټاکي ځو هغه د ده د پاره دا شیان لاس ته راوړي وکالت یې نه صحیح کیږي بلکي لرګي ، واښه او ښکار د وکَیْل ملکیت ګرځي ، ځکه چي ښکار ، دښتي لرګي او خپه راشنه کېدونکي

وابنه[۱۹] د مُبَاح شيانو څخه دي او مالک نه لري د هر چا لاس ته چي اول ورسي هغه يې مالک ګرځي .

دريم : مُوَکَّل بِه به د داسي کارونو څخه وي چي په هغه کي نيابت او استازيتوب صحيح کيږي يعني داسي کار به وي چي يو يې د بل پرځای ادا کولای سي .

په يو مخ بدني عباداتو کي نيابت نه صحيح کيږي نو ځکه ځوک هم خپل لمونځ او روژه بل ته نسي سپارلای چي هغه يې د ده په وکالت ادا کړي ، ځکه چي دا يو مخ بدني عبادات دي .

په مالي عباداتو کي وکالت او استازيتوب صحيح کيږي نو ځکه زکات ، مالي کفاره ، مالي نذر او خيرات وکَيْل د خپل مُوَکَّل پرځای ادا کولای سي

[۱۹] دښتي لرګي ، خپله راشنه کېدونکي وابنه هغو ته وايي چي په غرونو ، دښتونو او مځکو کي پخپله راشنه کيږي او خلک يې مقصودي نه کري دا مُبَاح دي څښتن نه لري ، هر چي هر څوک چي يې لاس ته راوړي هغه يې مالک ګرځي ، البته هغه لرګي او وابنه چي خلک يې مقصودي کري لکه شپشتي او خصيل هغه نورو ته مُبَاح نه دي بلکي خپل مالکان لري او هغوي يې اختيار لري .

ځکه چي دا ټول مالي عبادات دي .

حج او عمره که څه هم بدني عبادات دي خو د مال سره هم تړاو لري يعني نه يو مخ بدني عبادات دي او نه يو مخ مالي عبادات دي نو پدې ډول عباداتو کي بيا د عذر لکبله نيابت صحيح کيږي ، که څوک يې پخپله د ادا کولو څخه عاجز سي يا مړ سي نو نائب يعني وکَيْل يې د هغه پر ځای ادا کولای سي .

د وکالت ډولونه

وکالت پر دوه ډوله دی :

عام وکالت .

خاص وکالت .

عام وکالت

که مُوَکِّل کار د وکَيْل و راي او نظر ته وسپاري نو هغه ته عام وکالت وايي مثلاً: وکَيْل ته ووايي: هر هغه شی چي ستا خوښ وي ما ته يې رانيسه يا ورته وايي : هر ټوکر چي ستا خوښ وي ما ته يې رانيسه يا په نورو دا ډول الفاظو کار ور وسپاري چي عام وکالت ځني فهمول کيږي .

په عام وکالت کي که څه هم د مُوَکَّل فِيهِ نوع او قيمت بيان نه کړل سي بيا هم صحيح کيږي ، ځکه چي د نوع او قيمت ټاکنه او اختيار يې وکَيْل ته سپارل سوی دی .

خاص وکالت

که مُوَکِّل کار د وکَيْل رايي او نظر ته و نه سپاري او نه هغه ته عام او تام اختيار ورکړي هغه ته بيا خاص وکالت وايي .

د يو شي د رانيولو خاص وکالت هغه مهال صحيح کيږي چي مُوَکِّل وکَيْل ته د مُوَکَّل فِيهِ جنس او نوع بيان کړي يا يې جنس او قيمت ورته بيان کړي ، څو وکَيْل وکولای سي د خپل مُوَکِّل امر پرځای کړای سي ، ځکه چي د رانيولو په شي کي که زيات جهالت راسي نو هغه وکالت نه صحيح کيږي .

يو جنس چي مختلف انواع او ډولونه ولري د هغه نوع هم بايد بيان سي ، ځکه تنها د جنس په بيانولو يې جهالت له منځ څخه نه پورته کيږي او که نوع يا قيمت يې هم وکَيْل ته بيان سي نو بيا د شي نامعلومتيا تر ډېره حده کميږي .

که مُوَکِّل د رانيولو د شي جنس او نوع وکَيْل ته

وښوي ليکن د شي اعلي ، متوسط او ادنی درجه ورته ونه ښوي مثلاً : فقط دونه ورته ووايي چي يو پسه را رانيسه بيا يې هم وکالت صحيح کيږي ځکه وکالت د لږ جهالت او نامعلومتيا سره هم صحيح کيږي .

که مُوَکِّل وکَيْل ته ووايي : ما ته ټوکر را رانيسه يا ورته ووايي : حيوان را رانيسه ، يا ورته ووايي سرای را رانيسه ، دا ډول وکالت نه صحيح کيږي ، ځکه چي سرايونه د ښار ، منطقې ، ګاونډيانو او تعمير په لحاظ د بېلو بېلو انواعو په شان دي او يو د بل څخه ډېر تفاوت لري .

دغه ډول آسان ، غوايي ، پسونه او اوښان ټول حيوانان دي البته په نوع کي يو د بل څخه بېل بېل دي .

همدا راز ټوکران د مادې په اعتبار وريښمين ، نخي ، پشمي او د صنع او جوړښت په اعتبار افغاني ، جاپاني ، پاکستاني او داسي نور مختلف

انواع لري .

که د سرای د رانیولو قیمت یا تعمیراتي جوړ او منطقه یي هم ورته بیان کړي نو بیا یې وکالت صحیح کیږي

دغه ډول که د حیوان او ټوکره نوع یا د رانیولو قیمت هم ورته بیان کړی بیا یې وکالت صحیح کیږي .

د وکَیْل تَخَلُّف

که وکَیْل د مُوَکِّل د امر مطابق ترون انجام کړي هغه ترون یې پر مُوَکِّل باندي لازمیږي او که د مُوَکِّل د امر څخه مخالفت وکړي یعني د مُوَکِّل د خوا د ټاکل سوو شرطونو او قیدونو مراعات و نه ساتي نو هغه ترون یې پر مُوَکِّل نه لازمیږي .

د خرڅولو وکَیْل

د خرڅولو وکَیْل که د مُوَکِّل د شرطونو خلاف شی خرڅ کړي سودا یې پر مُوَکِّل نه لازمیږي بلکي د هغه پر اجازه موقوفه کیږي ، که مُوَکِّل اجازه ورکړه هلته بیا پر مُوَکَّل باندي لازمیږي ، که هغه اجازه ور نه کړي بیا یې سودا فسخ

کیږي .

مثال : زید بکر ته وویل : دا زما بایسکل په نقدو په درې زره افغانیو راخرڅ کړه .

بکر بایسکل په نقدو په پنځه ویشتو سوو افغانیو ورخرڅ کړی یا یې د دوو میاشتو په پور په درې زره افغانیو ورخرڅ کړی ، پدې دواړو صورتونو کي د بایسکله سودا د زید پر اجازه موقوفه کیږي ځکه وکَیْل یعني بکر د مُوَکِّل یعني زید د شرط مطابق سودا نه ده کړې ، نو ځکه یې سودا د مُوَکِّل د اجازې څخه پرته نه صحیح کیږي .

وکَیْل د مُوَکِّل شی پر ځان نه سي خرڅولای ځکه یو سړی په یوه وخت کي هم رانیونکی او هم خرڅونکی نسي کېدلای .

د غه ډول د ابوحنیفه رحمه الله علیه په آند وکَیْل د مُوَکِّل شی د هغه شي په قیمت یا تر هغه ارزانه پر خپلي ښځي ، پلار ، نیکه ، زوی ، لمسي یعني اصولو او فروعو او داسي نورو دوستانو چي د هغوی په حق کي یې شاهدي نه قبلیږي نسي خرڅولای ، ځکه چي وکَیْل په سودا کي تورن کیږي .

خو د شي د قيمت څخه يې په زيات قيمت بيا پر خرڅولای سي ځکه هلته بيا د تهمت تور نه پر لګول کيږي .

ياران وايي : وكَيْل د مُوَكِّل شی ببله خپله ځان څخه بل پر هر چا كه څه هم يې زوی او پلار يي وي خرڅولای سي البته په هغوني قيمت ځونه چي د شي ارزښت او قيمت وي ، ځكه چي وكالت مطلق دی يعني مُوَكِّل مشتري نه دی ورته ټاكلی .

په دغسي سودا كي تېروني خپل او بيګانه فرق نه لري ، ځكه چي د دوستانو ملكيتونه يو د بل څخه بېل بېل دي ، يو د بل د شي مالک نه بلل كيږي نو د تور لګولو سوال هم نه پيدا كيږي .

د رانيولو وكَيْل

د رانيولو وكَيْل كه خپل مُوَكِّل ته شی ور رانيسي خو د مُوَكِّل شرطونه مراعات نه كړي سودا يې پر مُوَكِّل باندي نه لازميږي ، بلكي سودا خپله پر وكَيْل لازميږي .

مثال : زيد بكر ته ووايي : د خالد هغه كرولا موټر را رانيسه .

که بکر ورته په ګوته سوې کرولا موټر ور رانیاوه نو د موټر سودا پر زید لازمیږي .

که بکر په ګوته سوې کرولا را نه نیول ، بلکي د خالد بل موټر یې رانیاوه نو د هغه سودا بیا پر زید نه لازمیږي ، بلکي د هغه سودا د بکر د خپل ځان د پاره ګرځي او پیسه به یې هم بکر ورکوي ، دغه رنګه ګټه او تاوان یې هم په بکر اړه پیدا کوي ، ځکه بکر د زید یعني د خپل مُوَکِّل د امر څخه مخالفت وکړی ، هغه یو موټر ورته په نښه کړی وو چي ورته را یې نیسي خو ده پر خپل سر بل موټر ورته را نیوی .

که مُوَکِّل وکَیْل ته ووایي : تر پنځو لکو افغانیو پوري یو موټر را رانیسه .

وکَیْل په پنځه لکه او پنځوس زره افغانۍ موټر ورته رانیسي دا سودا هم پر مُوَکِّل باندي نه لازمیږي ، ځکه وکَیْل ته تر پنځو لکو افغانیو پوري اختیار ورکول سوی دی خو ده تر هغه په زیاتو پیسو موټر رانیاوه نو د مُوَکِّل د امر څخه د مخالفت لکبله یې سودا پر مُوَکِّل نه لازمیږي .

ګټور تَخَلُّف

که وکَیْل د مُوَکِّل د امر څخه دا ډول مخالفت ورکړي چي هغه د مُوَکِّل په ښکاره ګټه وي ، د مخالفت سره سره يې بيا هم تړون پر مُوَکِّل باندي لازمیږي .

مثال : زيد بکر ته يو موټر په نښه کړ ورته وې ويل : دا موټر په پنځه لکه افغانۍ را رانیسه .

بکر هماغه موټر په څلور لکه افغانۍ ور رانیاوه

دلته که څه هم بکر د خپل مُوَکِّل يعني زيد د امر څخه مخالفت کړی دی خو دا مخالفت د مُوَکِّل په ګټه دی ، نو ځکه يې د مخالفت سره د موټر سودا پر زيد لازمیږي .

د وکَیْل تړونونه

وکَیْل چي د خپل مُوَکِّل د پاره وکالتاً تړونونه کوي هغه پر دوه ډوله دي :

لومړی : يو هغه تړونونه دي چي وکَیْل يې د تړون په مهال نسبت ځان ته کوي لکه بيع او اجاره .

دوهم : بل هغه تړونونه دي چي وکَیْل يې د تړون پر مهال نسبت خپل مُوَکِّل ته کوي لکه نکاح او طلاق .

وکَیْل چي د خپل مُوَکِّل د پاره یو شی رانیسي ، په سودا کي د مُوَکَّل و یادوني ته هیڅ اړتیا نه لري بلکي وکَیْل د سودا ایجاب یا قبول په خپل نامه کولای سي البته مَبِیعَه د مُوَکَّل ملکیت ګرځي .

که وکَیْل د مُوَکِّل نکاح د ښځي سره تړي د نکاح ایجاب یا قبول به د مُوَکِّل په نامه کوي یعني داسي به وایي : ما پلانکۍ ښځه د خپل مُوَکِّل پلانکي د پاره وکالتا قبوله کړې ده ، ځکه د نکاح تړون باید د مُوَکِّل په نامه وسي او که وکَیْل د نکاح ایجاب یا قبول په خپل نامه وکړي نو ښځه د وکَیْل په نکاح کي راځي .

د تړون مسؤلیتونه

په هر تړون کي پر تړون کونکو باندي ځیني حقونه راځي مثلاً : په سودا کي مشتري ته د مَبِیعِې سپارل د بایع پر ذمه راځي ، بایع ته بیا د ثمن سپارل د مشتري پر ذمه راځي ، دغه ډول مسؤلیتونو ته د تړون حقوق وایي .

هر هغه تړون چي وکَیْل یې پخپل نامه د مُوَکِّل د پاره کولای سي د هغه تړون حقوق وکَیْل ته راجع کیږي مثلاً : که وکَیْل د خپل مُوَکِّل د پاره

www.taleemulislam.net

یو شی رانیسي د هغه شي د قیمت اداینه د وکَیْل پر ذمه راځي ، وکَیْل بایع ته نسي ویلای چي دا شی ما د پلانکي د پاره رانیولی دی پیسې یې د هغه څخه واخله .

خو وکَیْل بیا حق لري چي د شي پیسې د مُوَکِّل څخه واخلي ، ځکه چي وکَیْل دا شی د مُوَکَّل د پاره د هغه په امر رانیولی دی .

مثال : زید بکر ته وویل : د خالد موټر په دونه را رانیسه ، بکر په خپل نامه په هغونو پیسو د خالد څخه هغه موټر رانیاوه ، دا موټر د زید ملکیت ګرځي خو خالد ته به د موټر پیسې بکر ورکوي ، ځکه چي د خالد څخه رانیونکی بکر دی .

هغه تړونونه چي وکَیْل یې په خپل نامه نسي کولای بلکي د تړون نسبت به خپل مُوَکِّل ته کوي د هغو تړونو حقوق بیا مُوَکِّل ته راجع کیږي .

مثال : زید بکر د خپلي نکاح وکَیْل وټاکه ، دلته بکر د نکاح تړون پخپل نامه نسي کولای بلکي ایجاب یا قبول به د زید په نامه کوي .

د نکاح په تړون د ښځي ولور لازمیږي ، دلته که

څه هم نکاح بکر ترلي ده خو بیا هم ښځه د خپل ولور مطالبه د بکر څخه نسي کولای بلکي د ولور ورکولو مسؤلیت یې د زید پر ذمه راځي .

د وکَیْل وکَیْل

په عام وکالت کي وکَیْل بل وکَیْل درولای سي ځکه چي عام وکالت هغه ته وایي چي مُوَکِّل کار د وکَیْل رایي او نظر ته وسپاري نو وکَیْل چي څه ډول لازم وګڼي همغسي کولای سي ، که یې پخپله کاوه او که یې وکَیْل ورته ټاکه په هغه یې کاوه ځکه ده لره اختیار ورکول سوی دی .

په خاص وکالت کي د خرڅولو وکَیْل بل وکَیْل د مُوَکِّل بې اجازې نسي درولای چي په هغه یې خرڅ کړي ، ځکه چي د شیانو خرڅول ځان ته مهارت ، تجربه او اعتماد غواړي ، داسي هم نه ده چي مُوَکِّل ته به د وکَیْل وکَیْل هم د ده په شان د تجربې ښښتن او اعتماد وړ کس وي ، ځکه ډېر خلک داسي دي چي یوه ته به ډېر د اعتماد وړ وي خو بل کس به بیا پر هغه د لږ شي باور لا هم نسي کولای .

خو که وکَیْل ته د داسي شي د خرڅولو وکالت ورکړل سي چي د هغه خرڅول پخپله د وکَیْل د

شان وړ او مناسب کار نه وي هلته بيا خاص وکَيْل د هغه د خرڅولو د پاره بل کس وکَيْل ټاکلای سي.

مثلا : يو مخور سړي ته څوک د پسه يا غوايي د خرڅولو وکالت ورکړي دلته وکَيْل بل کس وکَيْل درولای سي ، ځکه په ګنج کي د مخور سړي د پاره پخپله د پسه او غوايي خرڅول نا مناسب کار ښکاري .

دغه ډول که مُوَکَّل فِيهِ داسي شی وي چي وکَيْل يې په يوازي سر خرڅولای نسي بلکي په خرڅولو کي يې د بل کومک ته اړتيا ولري او يا داسي شی وي چي خرڅول يې خاص مهارت ته اړتيا ولري او وکَيْل د هغه ډول مهارت څښتن نه وي په داسي حالاتو کي هم خاص وکَيْل بل وکَيْل درولای سي .

د وکالت پای ته رسېدل

د وکَيْل وکالت په لاندي شيانو پای ته رسيږي :
لومړی : دا چي وکَيْل پخپله ځان د وکالت څخه ګوښه کړي .

دوهم : دا چي مُوَكِّل هغه کار چي وکَيْل ته يې سپارلی وو پخپله وکړي .

دريم : دا چي د مُوَكِّل يا د وکَيْل د وکالت اهليت ختم سي مثلا په مُوَكِّل او وکَيْل کي يو مړ سي يا ليونی سي دلته هم وکالت پای ته رسيږي .

څلورم : دا چي مُوَكَّل فِيهِ له منځه ولاړ سي مثلا د غوا د خرڅولو وکالت يې ورکړی وي او غوا مړه سي نو وکالت پای ته رسيږي .

پنځم : دا چي مُوَكِّل وکَيْل د وکالت څخه معزول او ګوښه کړي البته د وکَيْل د ګوښه کولو د پاره دوه شرطونه دي .

د وکَيْل معزولول

که مُوَكِّل وکَيْل د وکالت څخه ګوښه کاوه که لاندي دوو شرطونو وجود درلودی نو وکَيْل د وکالت څخه ګوښه کيږي :

اول : وکَیْل ته د ګوښه کېدلو خبر رسېدل .

دوهم : د وکالت سره د بل حق تړاو نه درلودل .

که مُوَکَّل د وکَیْل په مخ کي هغه معزول کړي وکالت یې ځای پر ځای ختمیږي .

که مُوَکِّل خپل وکَیْل د هغه په غیاب کي معزول کړي تر هغه وخته پوري وکَیْل پر خپل وکالت پاته بلل کیږي تر څو چي هغه ته پدې هکله د مُوَکِّل لیک یا قاصد ورځي یا دوه تنه یا یوعادل کس وکَیْل ته د معزول کېدلو خبر ورکوي .

دغه ډول که یو نفر چي هغه عادل نه وي وکَیْل ته د هغه د ګوښه کېدلو خبر ورکړي او وکَیْل یې خبره ومني هلته هم د وکَیْل وکالت وپای ته رسیږي .

مثال : زید بکر ته ماښام وویل : زما د پاره سبا یو چینایي بایسکل را رانیسه ، بکر یې وکالت ومانه ، زید د ماخستن په مهال د بکر په غیاب کي هغه د وکالت څخه ګوښه کړی ، بکر سبا سهار د زید د پاره بایسکل رانیاوه خو پدې خبر نه وو چي زید برایي شپه دی د وکالت څخه ګوښه کړی دی ، دغه سودا پر زید لازمیږي ،

ځکه چي نه بکر ته د معزوليت خبر رسېدلی دی او نه زيد په خبر کړی دی .

که بکر ته د سودا دمخه د معزوله کېدلو خبر ورسيږي او د هغه وروسته د زيد د پاره بايسکل رانيسي هلته د بايسکله سودا پر زيد نه لازميږي بلکي بايسکل پر بکر تاوانيږي .

د وکالت څخه د ګوښه کولو دوهم شرط دا دی چي د وکالت سره به د بل حق تړاو نلري ، که د وکالت سره د بل حق تړاو ومومي نو بيا مُوَکِّل خپل وکَيْل د وکالت څخه نسي ګوښه کولای .

مثال : زيد پر بکر د درو لکو افغانيو ټوکران د دوو مياشتو په پور خرڅ کړل ، د بکر څخه يې موټر په ګروي کي واخيستی او هم يې د موټر د خرڅولو د پاره وکَيْل په ودراوه ، بکر خالد ته وويل : که ما په دوو مياشتو کي د زيد پور ادا نکړی ته زما لخوا وکَيْل يې زما د ګروی موټر د زيد په پور کي خرڅ کړه .

پدې مثال کي خالد د بکر وکَيْل دی خو بکر يې د زيد د رضايت څخه پرته د وکالت څخه نسي ګوښه کولای ، ځکه د خالد د وکالت سره د زيد حق تړاو لري ، که د زيد پور تر خپل ميعاد

ځنډېدی نو هغه د همدې وکالت د لاري حاصلولای سي .

شَرِكَةُ

شَرِكَةُ ته په پښتو کي شراکت وايي .

شَرِكَةُ په لغت کي اختلاط او ګډېدلو ته وايي يعني يو مال د بل مال سره دا ډول ګډېدل چي بيا نه سره ببليږي ، په فقهي اصطلاح کي يې تعريف په لاندي ډول دی :

د شراکت تعريف : په سر مايه او ګټه کي د شريک کېدلو تړون ته شراکت وايي[۲۰] .

شراکت پر دوه ډوله دی .

(۱) شَرِكَةُ الاَملاكِ .

(۲) شَرِكَةُ العُقُودِ .

[۲۰] تعريف الشركة : هي عبارة عن عقد بين المتشار كين في راس المال والربح

شَرِكَةُ الاملاَک

شرکة املاک هغه شراکت ته وايي چي دوه يا څو تنه د يوه شي په مُشَاع ډول مالکان وګرځي ، مُشَاع دې ته وايي چي شريکان د شي په هر جزء کي د فيصدۍ له مخي شريکان وګرځي .

دلته موږ شَرِكَةُ الاملاکِ د اَملاکي شراکت په نامه يادو .

املاکي شراکت کله د شريکانو په خپل خوښه او اختيار را منځ ته کيږي او کله بيا د شريکانو بې اختياره را منځ ته کيږي .

مثال : زيد ، بکر او خالد ته يو باغ د پلار څخه په ميراث کي ورسيږي ، تر هغه مهاله چي دوی خپل منځ کي باغ وېشلی نه وي باغ د دوی درو تر منځ په مُشَاع ډول شريک دی .

دا د زيد ، بکر او خالد تر منځ املاکي شراکت دی خو دوی يو د بل سره بې اختياره پکښي شريکان سوي دي .

که زید ، بکر او خالد په ګډه باغ رانیسي هلته هم باغ د دوی درو تر منځ په مُشَاع ډول مشترک ګرځي خو دلته دا املاکي شراکت دوی تر منځ د دوی په خوښه او اختیار را منځ ته سوی دی .

اصطلاحات :

مُشَاع : مُشَاع هغه شي ته وایي چي د څو تنو تر منځ په ګډه د فیصدی په حساب شریک وي .

مُفرَزُ : د شریکانو تر منځ چي مُشَاع شی وویشل سي او د هر یوه حصه د بل د حصې څخه بېله کړه سي هغه ته مُفرَزُ وایي .

مثال : زید ، بکر او خالد ته د پلار سرای په میراث کي پاته سو ، دا سرای د زید ، بکر او خالد تر منځ په مُشَاع ډول مشترک ګرځي ، دوی درې د سرای په هره خونه ، په هره حصه کي یو د بل شریکان بلل کیږي .

که دوی سرای پخپل منځ کي وویشي او د هر یوه حصه د نورو څخه بېله او معلومه سي ، دلته

د هر یوه برخه د نورو څخه مُفرَزُ یعني بېله سوه نور نو دوی درې یو د بل شریکان نه بلل کیږي بلکي یو د بل ګاوندیان بلل کیږي .

تَمَلُّک : د یو شي مالک کېدلو ته تَمَلُّک وایي .

تَمَلُیک : بل ته په ځان شی ورکول تَمَلُیک بلل کیږي .

د املاکي شراکت حکم

په املاکي شراکت کي هر شریک د بل شریک په حصه کي بېګانه بلل کیږي او یو شریک د بل شریک په برخه کي د هغه بې اجازې هیڅ نوع تصرف نسي کولای .

مثال : که زید او بکر په ګډه باغ رانیسي ، نیمی پیسې یې زید او نیمی یې بکر ورکړي ، باغ د زید او بکر تر منځ په مُشَاع ډول سم برابر مشترک ګرځي .

په دوی دوو کي هر یو خپله حصه یعني د باغ ۵۰٪ پنځوسمه سلنه خرڅولای سي ، خو ټوله

باغ د هغه بل بې اجازې نسي خرڅولای ، ځکه چي په املاکي شراکت کي يو شريک د بل شريک په حصه کي هيڅ ډول تصرف د هغه بې اجازې نسي کولای .

شَرِكة العُقُود

دوه ياڅو تنه د تړون له مخي په مال او ګټه کي شريک کېدلو ته شَرِكَةُ العُقُودِ وايي ، دلته موږ

شَرِكَةُ العُقُودِ د تړوني شراکت په نامه هم يادو .

شركة عقود پر درې ډوله دی :

(۱) شَرِكَةُ الاَموَال .

(۲) شَرِكَةُ الاَعمَال .

(۳) شَرِكَةُ الوُجُوه .

شَرِكَةُ الاَموَال : شَرِكَةُ الاَموَال هغه شراکت ته وايي چي دوه يا څو تنه په مايه کي شريکان سي په ګډه معامله کوي ، الله تعالي چي هر څونه ګټه پکښي ورکړه هغه يې تر منځ د مايې يا ټاکلي سلني په حساب شريکه وي .

دلته موږ شَرِكَةُ الاَموَال د مالي شراکت په نامه هم يادو .

شَرِكَةُ الاَعمَال : شَرِكَةُ الاَعمَال هغه شراکت ته وايې چي دوه ياڅو تنه کاريګران خپل منځ کي دا ډول تړون وکړي چي د خلکو څخه به په مزدوري کارونه اخلي او په ګډه به يې کوي او د هغه اجوره به پخپل منځ کي سم برابر يا د ټاکلي سلني په حساب ويشي .

دلته موږ شَرِكَةُ الاَعمَال د کاري شراکت په نامه هم يادو .

شَرِكَةُ الوُجُوه : شَرِكَةُ الوُجُوه هغه شراکت ته وايي چي دوه يا څو تنه اعتباري او بې مايې کسان خپل تر منځ دا ډول تړون وکړي چي مالونه به د خلکو څخه په خپل اعتبار په پور رانيسي بيا به يې په نقدو خرڅوي ، هر څونه ګټه چي الله تعالي پکښي ورکړه هغه به يې تر منځ په نيمايي يا د ټاکلي فيصدۍ په حساب شريکه وي .

دلته موږ شَرِكَةُ الوُجُوه د اعتباري شراكت په نامه هم يادو .

د شَرِكَةُ العُقُودِ ډولونه

شَرِكَةُ العُقُودِ يا تړوني شراكت پر دوو ډولونو كېدلاى سي ، يو ډول ته يې شَرِكَةُ المُفَاوَضَة وايي او بل ډول ته يې شَرِكَةُ العَنَان وايي .

په مالي ، كاري او اعتباري شراكتونو كي كه شريكان په مايه ، ګټه او كار كي يو د بل مساوي او برابر نه وه يعني د مفاوضې ځانګړي شرطونه يې پرځاى نه وه بيا دا هر شراكت د شَرِكَةُ العَنَان په ډول دى .

كه په مالي ، كاري او اعتباري شراكتونو كي شريكان په مايه ، ګټه او كار كي يو د بل مساوي او برابر وه يعني د مفاوضې ځانګړي شرطونه يې پرځاى وه هلته بيا دا هر شراكت د شَرِكَةُ المُفَاوَضَة په ډول دى .

د پورتني وېش له مخي شَرِكَةُ العُقُودِ پر شپږو ډولونو وېشل کيږي .

شَرِكَةُ المُفَاوَضَة

په شَرِكَةُ الاَموَال يعني مالي شراکت کي که شريکان هر يو خپله ټوله مايه په شراکت کي شامله کړي او د ټولو شريکانو مايې يو د بل سره برابري وي ، همدا ډول په ګټه او تصرف کي هم ټول شريکان په مساوي او برابر ډول ونډي او مسؤليتونه ولري د هغوی دا مالي شراکت د شَرِكَةُ المُفَاوَضَة په نامه ياديږي ، ځکه پدې شراکت کي هر شريک بل ته د شراکت ټول کارونه سپاري .

د مفاوضې حکم

په شَرِكَةُ المُفَاوَضَة کي هر شريک د بل شريک هم وکَيْل او هم کفيل ګرځي ، لهذا د مفاوضې شراکت د هغو کسانو تر منځ کېدلای سي چي د وکالت او کفالت اهليت او وړتيا ولري .

د مفاوضې شراکت د هغو کسانو ترمنځ نسې کېدلای چي د يوه مايه ډېره د بل دا لږ وي يا د يوه د ګټي ونډه زياته او د بل دا لږ وي .

همدا ډول د مفاوضې شراکت د هغو کسانو ترمنځ هم نسې کېدلای چي په يو خاص نوع تجارت کي شريکان سي خو د دې تر څنګ هر يو ځان ته بل تجارت هم کوي ، ځکه په هر شراکت کي که د شريکانو مايې ، واک او مسؤليتونه ، د ګټي ونډي په برابر ډول نه وي بلکي د يوه دا زيات د بل دا کم وي هغه بيا د شَرِكَةُ العَنَان په نامه ياديږي .

د شَرِكَةُ المُفَاوَضَة و شرائطو ته چي وکتل سي وجود يې ډېر ګران او بيخي نادر ښکاري ، ځکه

نو د شَرِکَةُ المُفَاوَضَة بحث پر همدې ځای پای ته رسوو او د شَرِکَةُ العَنَان په تفصیلي بیان پیل کوو ځکه چي په عام ډول چي خلک مالي ، کاري یا اعتباري شراکتونه کوي هغه ټول د شَرِکَةُ العَنَان په ډول دي .

شَرِکَةُ العَنَان

په شَرِکَةُ الاَموَال یعني مالي شراکت کي که د یوه شریک مایه ډېره او د بل دا لږ وي یا د شریکانو مایې یو د بل سره مساوي او برابري وي ، خو په ګټه کي د یوه سلنه تر هغه بل زیاته وي یا تجارتي کار د یوه پر ذمه ډېر او د بل پر ذمه لږ یا بیخي نه وي یا په یو خاص ډول تجارت کي شریکان سي خو تر څنګ یې هر یو ځان ته نور کاروبار هم کوي نو دا مالي شراکت یې د شَرِکَةُ العَنَان د قسم څخه دی .

تاوان

په شَرِکَةُ العَنَان کي تاوان د مايې په تناسب پر هر شريک راځي ، هر شريک چي په شراکت کي هر څو فيصده مايه ولري نو هغونه فيصده تاوان پر هغه باندي راځي .

ګټه

په شَرِکَةُ العَنَان کي ګټه د شريکانو د خپل منځي فيصلې په حساب تقسيم کيږي .

که د شريکانو مايې يو د بل سره برابري وي او يوه شريک ته زياته ګټه او بل ته لږ ګټه وټاکل سي بيا هم جواز لري ، خو پدي شرط چي تجارتي کار به د دواړو پر ذمه وي يا به د هغه شريک پر ذمه وي چي هغه تر خپلې مايې زياته ګټه اخلي .

دا ځکه چي د ګټي استحقاق يا په مال يا په کار او يا په ضمان ثابتيږي نو هغه شريک چي د

هغه پر ذمه شراکتي هیڅ کار نه وي او بیا تر خپلي مايې زياته ګټه اخلي نو هغه د اضافي ګټي مستحق نه بلل کیږي ، ځکه چي د مال په مقابل کي چي د څونه ګټي مستحق دی دا تر هغه اضافه ده او کار هم نه کوي چي د کار لکبله د اضافي ګټي مستحق وبلل سي .

همدا ډول تر مايې اضافه ګټه د ضمان په مقابل کي هم نه اخلي ځکه په شراکت کي تاوان د مايې په تناسب پر شریکانو ویشل کیږي .

تصرفات

په شَرِكَةُ العَنَان کي هر شریک په شراکتي کار کي یو د بل وکَيْل ګرځي ، لهذا شَرِكَةُ العَنَان د هغو کسانو تر منځ صحیح کیږي چي هغوی د وکالت اهلیت او وړتیا ولري .

په شَرِكَةُ العَنَان کي هر شریک د شراکت د تړون لکبله راتلونکي تصرفات کولای سي .

اول خرڅول : هر شریک شراکتي مال په نقدو او پور خرڅولای سي ، دغه ډول په ګران او

ارزان نرخ يې هم خرڅولای سي ، ځکه چې د شراکت د تړون په اساس دوي يو د بل وکَيْل ګرځي ، البته په غبن فاحش يې د شريک بې اجازې نسي پلورلای يعني په دونه ارزانه قيمت يې نسي خرڅولای چې په هغه کي په عام ډول خلک نه تېر وځي .

دوهم رانيول : هر شريک د شراکت د پاره شراکتي مال په نقدو او پور رانيولای سي ، ليکن که د شراکت مايه ټوله په مالو بنده سي هلته بيا يو شريک هم نسي کولای چې د بل شريک بې اجازې په پور شی رانيسي .

که د شراکت مايه ټوله په مال بنده وي او يو شريک د شراکت د پاره په پور مال رانيسي هغه په شراکت کي نه شمېرل کيږي بلکي په خپله په ده اړه پيدا کوي او ګټه او تاوان يې هم پر ده راځي .

خو که شريک يې په داسي حال کي چې د شراکت ټولي پيسي په په مالو بندي وي په پور د

نورو مالو د رانیولو اجازه ورکړې وه هلته یې بیا په پور هم رانیولای سي او هغه مال په شراکت کي شمېرل کیږي .

دریم اِسْتِئْجَار : اِسْتِئْجَارمعنا په مزدوري اجیر درول یا یو ځای په کرایه نیول ، په شَرِکَةُ العَنَان کي شریک د شراکتي کاروبار د پاره اجیر او مزدور درولای سي ، دغه ډول د مالو د ساتني د پاره په کرایه ګدام هم نیولای سي .

څلورم اِیدَاع : په شَرِکَةُ العَنَان کي هر شریک شراکتي مال بل ته د ودیعې په ډول ورکولای سي یعني شریک شراکتي مال په بل چا ساتلای سي ، ځکه چي ایداع هم د تجارتي اړتیاؤ څخه بلل کیږي .

پنځم اِبضَاع : په شَرِکَةُ العَنَان کي هر شریک شراکتي مال په اِبضَاع ورکولای سي .

ابضاع دې ته وایي چي څوک بل ته پیسې د تجارت د پاره ورکړي ، څو هغه د ده په پیسو د ده د پاره تجارت ورکوي ، هغه یې نه په ګټه او

نه په تاوان کي شريک وي او نه مزدوري ځني اخلي .

شپږم توکَيْل : هر شريک د شراکتي مال پېر او پلور په وکَيْل کولای سي .

اووم حوالة : په شرکة العنان کي لکه څنګه چي شريک په پور مال خرڅولای سي دغه ډول د هغه مال د پيسو حواله د مشتري څخه پر بل چا باندي هم اخيستلای سي او که په پور شی رانيسي د هغه د پيسو حواله بايع ته هم پر بل چا باندي ورکولای سي .

اتم مال د ځان سره وړل : په شَرِكَةُ العَنَان کي هر شريک شراکتي مال په سفر کي د ځان سره وړلای سي .

نهم مضاربة : دغه ډول شريک په شَرِكَةُ العَنَان کي شراکتي مال بل ته په مضاربت هم ورکولای سي .

مضاربت دې ته وايې چي يو څوک و بل چا ته پيسې د تجارت د پاره ورکړي ، مايه د ده او

اوږه د هغه وي او ګټه يې تر منځ د فيصدۍ له مخي شريکه وي البته تاوان ټول د مايې پر څښتن راځي .

لسم رهن : په شَرِکَةُ العَنَان کي شريک کولای سي که شراکتي مال يې په پور خرڅاوه چي د مشتري څخه يو شی په ګروي کي واخلي ، دغه ډول که د شراکت د پاره يې مال په پور رانياوه نو د رانيول سوي مال په پور کي شراکتي شی په ګروي کي ورکولای سي .

د پورتنيو تصرفاتو يادونه که څه هم د شَرِکَةُ العَنَان په تړون کي صراحتا و نه کړل سي بيا يې هم شريک کولای سي ، ځکه دا ټول تصرفات د تجارانو معمول او په تجارت کي اړتيا ورته ليدل کيږي .

که د شراکت په تړون کي د مخکنيو تصرفاتو پر ځينو تصرفاتو په صريح ډول بنديز ولګول سي هلته يې بيا د شريک بې اجازې نسي کولای .

تحفه او قرض

په شَرِکَةُ العَنَان کي يو شريک لا هم د شراکتي مال څخه بل چا ته تحفه او خيرات نسي ورکولای .

دغه ډول د شراکت پيسې يو شريک لا هم بل چا ته په قرض نسي ورکولای البته که شريک د تحفي او قرض ورکولو اجازه ورکړي هلته يې بيا کولای سي .

د تړون حقوق

په شَرِکَةُ العَنَان کي چي هر شريک سودا وکړي د مَبِيعِې او ثمن راکړه ورکړه په هغه پوري اړه پيدا کوي .

که يو شريک يو شی خرڅ کړي هغه بل شريک يې د مشتري څخه د پيسو مطالبه نسي کولای او نه مشتري د هغه څخه د مَبِيعِې د سپارلو غوښتنه کولای سي يعني کوم شريک چي سودا يې نه ده کړې هغه د خپل شريک د بايع او مشتري څخه بيګانه بلل کيږي او يو او بل د مبيعي او ثمن په

سپارلو کي نسي مجبوره کولای ، ځکه چي د سودا حقوق تړون کونکي ته راجع کيږي .

شَرِكَةُ الوُجُوهِ

شَرِكَةُ الوُجُوهِ کټ مټ د شرکة الاموال په شان هم د مفاوضې په ډول او هم د عنان په ډول کېدلای سي او شرائط يې هم ټوله د شرکة الاموال دي .

د شرکة الاموال او د شرکة الوجوه تر منځ فرق يوازې پدې کي دی ، چي په شرکة الاموال کي شريکان په پيسو تجارت او کاروبار کوي او په شرکة الوجوه کي شريکان خپلي مايې نه لري بلکي په خپل اعتبار مالونه په پور رانيسي او بيا يې په څه اندازه ګټه په نقدو خرڅوي .

شرکة الوجوه که د مفاوضې په ډول وي نو د هغه د پاره د شريکانو د کفالت وړتيا هم شرط ده ځکه چي په مفارضه کي شريکان يو د بل کفيل هم ګرځي .

همدا ډول هر شی چي رانيسي هغه به نيمی پر

یوه او نیمی به پر بل حسابیږي او هم د هغه شي ثمن او تاوان به نیمی د یوه پر ذمه او نیمی د بل پر ذمه باندي راځي .

بل شرط یې دا هم دی چي تړون به د مفاوضې په نامه مُنْعَقِد کیږي .

د پورتنیو شرطونو څخه که یو شرط پر ځای نسي نو بیا هغه ته شرکة العنان وایي ، ځکه په شرکة العنان کي که په مُشْتَرَا یعني رانیول سوي شي کي د یوه ونډه ډېره او د بل ونډه لږ وي هم صحیح کیږي .

شرکة الوجوه که د عنان په ډول وي په شراکتي شي کي چي د هر شریک څونه ونډه وي تاوان یې هم هغونه پر هغه راځي .

مثال : که زید او بکر تر منځ اعتباري تړون پدې ډول وکړي چي هر شی چي دوی یې د شراکت د پاره رانیسي د هغه شپیته فیصده د زید او څلویښت فیصده یې د بکر ده .

نو هر شی چي د شراکت د پاره رانیسي د هغه

قیمت او تاوان شپیته فیصده پر زید او څلویښت فیصده یې د بکر پر ذمه باندي راځي .

د شَرِکَةُ الوُجُوهِ تړون که مطلق وکړل سي یعني په تړون کي د عنان او مفاوضې یادونه و نه کړي د هغه څخه شرکة العنان مراد اخیستل کیږي .

شَرِکَةُ الَاعمَالِ

شرکة الاعمال هم د مفاوضې او هم د عنان په ډول کېدلای سي ، شرکة الاعمال ته شرکة الابدان هم وایي .

مثال : زید او بکر خیاطان دي ، دوی د مفاوضې په نامه داسي شراکت وکړ چي په دوی دوو کي چي هر یو د خیاطۍ کار ونیسي هغه به دواړه په برابر ډول کوي او هم به یې ګټه او تاوان په برابر ډول سره وړي او پدې کار کي به یو د بل کفیل هم وي دغه ته مفاوضه وایي .

شرکة الاعمال که دعنان په ډول وو هر شریک چي د خلکو څخه کار ونیسي هغه پر نورو شریکانو هم لازمیږي .

مثال : که زید او بکر په خیاطي کي پدې ډول شریکان سي چي د خلکو څخه به د خیاطۍ کارونه نیسي بیا به يې په ګډه ورکوي خو مزدورۍ يې دوې حصې د زید او یوه حصه د بکر ده .

دلته که زید د خالد څخه ټوکر د کالو د پاره واخلي خالد يې د رغولو مطالبه د بکر څخه هم کولای سي او بکر نسي ورته ویلای چي کالي ما نه دي در څخه اخیستي ، دغه ډول بکر بیا د خالد څخه د کالو د مزدورۍ مطالبه کولای سي خالد بیا هغه ته نسي ویلای چي ما کالي تا ته د رغولو د پاره نه دي درکړي ، ځکه شرکة الاعمال که څه هم دعنان په ډول وي بیا هم هر شریک چي کار قبول کړي مُسْتَأْجِر يې د هغه بل شریک څخه هم د اجراء کولو مطالبه کولای سي لکه څه ډول چي د مفاوضې په شراکت کي يې کولای سي .

مضاربت

د مُضاَرَبَت تعريف : بل ته پيسې د كار وبار د پاره وركول چي ګټه يې د خاوند او عامل تر منځ د فيصدى په حساب شريكه وي مضاربت بلل كيږي[۲۱] .

د يادوني وړ ده چي په مُضَارَبت كي تاوان ټول پر رب المال راځي ، مُضَارِب په تاوان كي هيڅ ونډه نه اخلي بلكي د هغه خواري او محنت ضايع كيږي .

اصطلاحات :

رب المال: د پيسو خاوند ته رب المال يا مالک وايي .

مُضَارِب : د بل په پيسو كاركونكي ته چي په ګټه كي ورسره شريک وي مُضَارِب يا عامل وايي .

راس المال : راس المال هغو پيسو ته وايي چي په مضاربت كي د كار وبار د پاره و مُضَارِب ته

[۲۱] تعريف المُضاَرَبَةْ : هي ان يدفع المالک الي العامل مالا ليتجر فيه ويكون الربح مشتركا بينهما بحسب ما شرطا .

ور کول کيږي .

مثال : زيد بکر ته لس لکه افغانۍ د تجارت د پاره پدې شرط ورکړي چي ګټه به يې نيمه د زيد او نيمه د بکر وي دغه ډول تړون ته مُضَارَبَت وايي .

پدې مثال کي زيد ته رب المال وايي ، بکر ته مُضَارِب يا عامل وايي ، لس لکه افغانۍ چي زيد بکر ته ورکړي دي د راس المال په نامه ياديږي، مُضَارَبَت ته مُقَارضَة او مُعَاملة هم وايي .

د مُضَارَبَت تړون په ايجاب او قبول تړل کيږي .

د مُضَارَبَت ډولونه

مُضَارَبَت پر دوه ډوله دی ، مطلق مُضَارَبَت ، مقيد مُضَارَبَت .

مطلق مُضَارَبَت دې ته وايي چي رب المال بېله قيد او شرط څخه مُضَارِب ته مال ورکړي ورته ووايي : دا مال مي تا ته په مُضَارَبَت درکړ ، ته چي څه ډول لازم بولې هغه ډول کار په وکړه ، ګټه مو تر منځ دونه فيصده ستا او دونه فيصده زما ده .

مقيد مُضَارَبَت دې ته وايي چي رب المال و مُضَارِب ته د کاروبارځای وټاکي چي په پلانکي ښار او وطن کاروباره په کوه يا د کاروبار ډول ورته تعيين کړي چي د پلانکي شي تجارت په کوه يا وخت ورته وټاکي يا د کاروبار نفر ورته وټاکي چي د دغو کسانو سره پېر او پلور کوه .

په مقيد مُضَارَبَت کي مُضَارِب هغه ډول کاروبار کولای سي کوم چي ورته ټاکل سوی او د ټولو ټاکل سوو شرطونو مراعات به ساتي .

د ټرون کونکو شرطونه

د مُضَارَبَت د پاره یو شرط دا دی چي ټرون کونکي یعني مالک او عامل به دواړه د توکَیْل یعني د وکَیْل ټاکلو او هم د وکالت وړتیا او اهلیت لري .

د راس المال شرطونه

لومړی : راس المال به نقدي پیسې وي ، مځکه او نور سامانونه د مُضَارَبَت راس المال نسي کېدلای ، ځکه چي د هغو ارزښت نامعلوم دی .

البته که مالک مځکه یا نور سامانونه و مُضَارِب ته ورکړي او ورته ووایي : دا خرڅ کړه بیا یې پیسې په مُضَارَبَت واخله هلته بیا صحیح کیږي .

دوهم : د راس المال مقدار به معلوم او ټاکلی وي که د راس المال مقدار نامعلوم وي نو ګټه یې هم بیا نامعلومه پاتیږي ، پداسي حال کي چي په مُضَارَبَت کي باید د ګټي مقدار معلوم وي .

دريم : راس المال به حاضر وي ، پور او غايب مال په راس المال کي نه صحيح کيږي .

مثال : د زيد پر بکر دوه لکه افغانۍ باندي دي بکر ته ووايي : زما د پور پيسې په مضاربت واخله او کار په وکړه ، بکر په دوو لکو افغانيو د مُضَارَبَت د پاره موټر رانياوه نو دا موټر په مُضَارَبَت کي نه شمېرل کيږي .

په مخکني مثال کي د ابوحنيفه رحمة الله عليه د اصل پر بنسټ موټر د بکر کيږي او د موټر ګټه او تاوان په بکر پوري اړه لري ، د زيد پور د پخوا په شان د بکر پر ذمه پاتيږي ، ځکه د ابوحنيفه په آند که د چا پر بل پور باندي وي او بيا هغه ته وکالت ورکړي چي زما په پور شی را رانيسه دا وکالت نه صحيح کيږي .

البته د ملګرو په آند دا ډول وکالت صحيح کيږي په پورتني مثال کي د ملګرو د اصل پر بنسټ موټر د زيد کيږي ، ګټه او تاوان يې هم په زيد اړه لري ، ځکه بکر د زيد وکَيْل دی ، د زيد په

امر او د هغه په پيسو يې موټر رانياوه ، پدې سره مُضَارَبَت فاسديږي نو ځكه بكر د خپل كار په اندازه د اجورې مستحق ګرځي .

كه د زيد پر بكر پور باندي وي او خالد ته وايي : زما پور د بكر څخه واخله ته په هغه مُضَارَبَت وكړه دلته بيا مُضَارَبَت صحيح كيږي .

دغه ډول كه د چا پيسې بل ته د امانت په ډول

پرتې وي هغه ته وايي : زما د امانت په پيسو مضاربت وكړه دا هم صحيح كيږي .

ځلورم : راس المال به مُضَارِب ته سپارل كيږي څو هغه كار په وكړاى سي .

د ګټې شرطونه

لومړی : په مُضَارَبَت کي باید د رب المال او مُضَارِب د ګټې مقدار معلوم وي ځکه د مُضَارَبَت اصلي موخه همدا ګټه ده ، که د ګټې وېش نامعلوم سي نو مُضَارَبَت فاسدېږي .

البته که څوک چا ته پیسې ورکړي او ورته ووايي : په ګټه کي شریکان یو دلته بیا مُضَارَبَت صحیح دی او ګټه نیمه د یوه او نیمه د بل کېږي ځکه دلته شراکت د برابري په معنا راځي .

دوهم : د ګټې وېش به د فیصدۍ له مخي تاکل کېږي ، البته په هر څو فیصدي چي تر منځ موافقه وکړي .

که د دواړو سلني برابري وي هم صحیح کېږي

او که د یوه دا مثلا څلوېښت فیصده او د بل دا شپېته فیصده وټاکل سي هم صحیح کېږي .

که د یوه د پاره معلوم مقدار ګټه وټاکل سي د مثال په ډول د یوه د ګټې ونډه شل زره افغانۍ

وټاکل سي تر شلو زرو چي هر څونه اضافه ګټه وسي هغه د هغه بل د پاره وټاکل سي دا ډول مُضَارَبَت بيا نه صحيح کيږي ، ځکه ګټه يې تر منځ مُشَاع نه ده .

د فاسد مُضَارَبَت حکمونه

مُضَارَبَت به صحيح وي يا به فاسد وي هر ډول يې ځان ته حکمونه لري پدې ځپرکي کي د فاسد مُضَارَبَت احکام بيانوو .

په فاسد مُضَارَبَت کي مُضَارِب نه د نفقې حق لري او نه د ټاکلي ګټې حق لري بلکي د اجر مثل مستحق ګرځي .

مُضَارِب چي څومره کار کړی دی دغه کار چي اجير په څومره اجوره کوي هغه د مُضَارِب د کار اجر مثل بلل کيږي .

مثال : که زيد بکر ته ووايي : زما موټر واخله ټکسيتوب په کوه ، څومره پيسه چي وګټې هغه مو تر منځ سم نيمی ده .

دا ډول مُضَارَبَت فاسد دی ، بکر چي څومره پیسه وګټي هغه ټوله د زید یعني د رب المال کیږي ، ځکه دا د هغه د مال زیږد او محصول دی ، البته بکر د خپل کار په اندازه د مزدورۍ مستحق ګرځي .

په فاسد مُضَارَبَت کي که بیخي ګټه ونسي بیا هم مُضَارِب د اجر مثل حق لري .

د صحیح مُضَارَبَت احکام

د صحیح مُضَارَبَت ډېر احکام دي ځیني يې د مُضَارِب د لاس و حالت ته راجع کیږي ، ځیني يې د مُضَارِب د تصرفاتو سره تړاو لري ، ځیني يې د مُضَارِب وکار ته راجع کیږي او ځیني بیا پدې اړوند دي چي مُضَارِب په کاروبار کولو د څه شي مستحق ګرځي او ځیني نور بیا و رب المال ته راجع کیږي چي هغه په خپل مال د څه شي مستحق ګرځي .

د مُضَارِب د لاس حالت

مُضَارِب امین دی ، د مُضَارِب په لاس کي راس المال د ودیعې او امانتي مال حکم لري ځکه چي د مالک په اجازه یې اخیستی دی .

مُضَارِب چي څه مهال په راس المال د مُضَارَبَت د پاره مال رانیسي نو بیا د پېر او پلور د وکَیْل حکم پیدا کوي ځکه د بل په مال کي یې د هغه په اجازه تصرف وکړ ، وکَیْل هم همدې ته وایي .

مُضَارِب چي څه مهال ګټه وکړي نو د خپلي ونډې په اندازه د رب المال سره شریک ګرځي ، ځکه په خپل کار او عمل د مال د یوې برخي څښتن وګرځېدی ، خو که د یو سبب لکبله مُضَارَبَت فاسد سو نو د مُضَارَبَت تړون د اجارې په تړون بدلیږي او مُضَارِب د رب المال د پاره د اجیر حکم پیدا کوي او د خپل کار په اندازه د اجورې مستحق ګرځي .

که د مُضَارِب په لاس کي بېله د ده د تفریط او

نيمګړتيا څخه مال له منځه ولاړ سي تلف سي تاوان يې نه پر راځي .

د مُضَارَبَت ټول تاوان پر رب المال راځي البته که د مخه يې ګټه کړې وي اول هغه ګټه په تاوان کي ځي ، که تاوان تر ګټي زيات وو نو بيا د ګټي څخه اضافه تاوان د مايې څخه شمېرل کيږي .

که مُضَارِب د رب المال د شرط څخه مخالفت وکړي مثلا : داسي کاروبار په وکړي چي رب المال يې اجازه نه وي ورکړې يا داسي شی په رانيسي چي رب المال د هغه د رانيولو څخه منع کړی وي ، پدې صورت کي مُضَارِب د غاصب په شان ګڼل کيږي د مال ضمان پر راځي ، ځکه دا د بل پر ملک د تيري په معنا دی .

که رب المال پر مُضَارِب د راس المال د تلف کېدلو د ضمان شرط کښېښود نو شرط يې باطل دی البته تړون يې صحيح بلل کيږي .

د مُضَارِب تصرفات

د مُضَارِب تصرفات د مُضَارَبَت په ډول پوري اړه لري ځکه مُضَارِب په مقيد مُضَارَبَت کي يو ډول تصرفات کولای سي او په مطلق مُضَارَبَت کي بل ډول تصرفات کولای سي .

مطلق مُضَارَبَت مو مخکي وپېژنده چي رب المال و مُضَارِب ته بېله کوم قيد او شرط څخه مال ورکړي يعني نه د کاروبار ځای او نه د کاروبار ډول او وخت ورته وټاکي ، بلکي هر څه د مُضَارِب و رايي ته وسپاري .

په مطلق مُضَارَبَت کي مُضَارِب چي څه ډول لازم و بلل هغه ډول تصرف کولای سي او هر نوع تجارت په هر ځای کي د هر چا سره کولای سي .

د مُضَارَبَت د پاره مالونه رانيولای او خرڅولای سي ځکه د مُضَارَبَت مقصد ګټه ده او ګټه په پېر او پلور لاس ته راځي ، البته د مالونو په رانيولو کي دونه اختيار نلري چي يو شی په غبن فاحش

يعني د هغه تر نرخ ډېر ګران رانيسي بلكي شى به پخپل قيمت يا يې تر قيمت لږ څه پورته يا كښته كوم چي خلک په عام ډول پكښي تير وځي رانيولاى سي ، ځكه مُضَارِب وكَيْل دى د وكَيْل رانيول به په متعارف ډول وي يعني د خلكو د پېژندل سوي تګلاري مطابق به وي .

په مطلق مُضَارَبَت كي د ابوحنيفه رحمة الله عليه په آند مُضَارِب مالونه په نقدو ، پور او هم يې په غبن فاحش خرڅولاى سي يعني د شي د قيمت څخه يې په ډېر تفاوت ګران يا ارزان هم خرڅولاى سي .

د ملګرو په آند د مُضَارِب خرڅلاو هم بايد په متعارف ډول وي .

په مطلق مُضَارَبَت كي مُضَارِب مال بل ته د امانت په ډول د ساتني د پاره اېښولاى سي .

په مطلق مُضَارَبَت كي مُضَارِب مال بل ته په ابضاع وركولاى سي ، څو هغه د ده د پاره په وړيا ډول كاروبار په وكړي .

په مطلق مُضَارَبَت کي مُضَارِب اجير درولاى سي او هم د ګدام او کاروبار د پاره ځاى په کرايه نيولاى سي .

په مطلق مُضَارَبَت کي مُضَارِب د پېر او پلور د پاره وکَيْل درولاى سي .

دغه ډول د مشهور روايت له مخي د مُضَارَبَت مال په سفر کي هم د ځان سره وړلاى سي .

اجازه غوښتونکي تصرفات

ځيني کارونه دا ډول دي چي په مطلق مُضَارَبَت کي يې مُضَارِب د ځرګندي اجازې پرته نسي کولاى ، که رب المال په صريح ډول اجازه ورکړي هلته يې بيا کولاى سي .

لومړى اِستِدَانَة : استدانت پور اخيستلو ته وايي ، مُضَارِب د مُضَارَبَت د پاره د رب المال د اجازې پرته د بل څخه پيسې په پور نسي اخيستلاى .

که مُضَارِب پور وکړي هغه پر رب المال نه راځي بلکي پخپله د مُضَارِب پر ذمه يې ضمان

راځي ، خو که رب المال اجازه ورته ورکړي
بیا پور کولای د پور د پیسو تاوان هم د رب
المال پر ذمه راځي .

مثال : زید بکر ته پنځه لکه افغانۍ په مضاربت
ورکړې ، بکر د خالد څخه د همدې مُضَارَبَت د
پاره پنځه لکه افغانۍ پور واخیستی ، ټوله لس
لکه افغانۍ سوې او مال یې په رانیاوه په هغه کي
یې دوه لکه افغانۍ تاوان وکړ ، که بکر پور د
زید په اجازه کړی وو د لسو لکو افغانیو ټوله
تاوان پر زید راځي ، ځکه هغه د ټوله مال څښتن
دی پور هم د هغه پر ذمه دی .

خو که بکر د زید بې اجازې پور کړی وو د
پنځو لکو افغانیو تاوان چي یو لک کیږي پر زید
راځي د پاته یو لک افغانیو تاوان پر بکر راځي
ځکه پنځه لکه افغانۍ چي ده پور کړی دی هغه د
ده پر ذمه راځي ګڼه او تاوان یې په ده اړه لري .

دوهم اِقرَاض : اِقرَاض پور ورکولو ته وايي ، مُضَارِب د راس المال څخه د رب المال د اجازې پرته بل ته پيسې په پور نسي ورکولای .

دريم هبه : مُضَارِب د مُضَارَبَت د مال څخه ډېر شی د رب المال بې اجازې په هبه او تحفه کي نسي ورکولای .

څلورم : مُضَارِب د رب المال بې اجازې د مُضَارَبَت د مايې څخه زيات مال نه په نقدو او نه په پور رانيولای سي ، که د رب المال بې اجازې يې داسي وکړه د هغه ضمان پر مُضَارِب راځي.

مثال : زيد بکر ته پنځه لکه افغانۍ په مُضَارَبَت ورکړې ، بکر درې لکه افغانۍ په مال بندي کړې ، دوه لکه نقدي ورته پاته دي ، بکر د زيد بې اجازې د څلورو لکو افغانيو نور مال نيم په نقدو نيم د دوو مياشتو په پور رانياوه ، دغه مال نيمه برخه چي دوه لکه يې قيمت دی په مُضَارَبَت کي شمېرل کيږي ، ځکه د مُضَارَبَت د

پيسو څخه دوه لکه افغانۍ ور پاتي دي او د نيمي برخي ضمان يې پر بکر راځي .

که پدې مال کي يې يو لک افغانۍ تاوان وکړ پنځوس زره يې د مُضَارَبَت په مال يعني د زيد د مايي څخه شمېرل کيږي او پنځوس زره تاوان يې پر بکر راځي او که ګټه يې وکړه هغه هم دا ډول نيمه د بکر او نيمه يې د مُضَارَبَت برخه کيږي .

خو که زيد بکر ته د مايې څخه د زيات مال رانيولو اجازه ورکړې وه بيا يې تاوان ټوله پر زيد راځي او په ګټه کي يې زيد او بکر دواړه د مُضَارَبَت د وېش له مخي ونډه لري .

پنځم : مُضَارِب د رب المال بې اجازې راس المال نه بل چا ته په مُضَارَبَت ورکولای سي او نه د بل چا سره په شراکت کاروبار په کولای سي .

دغه ډول د مُضَارَبَت مايه نه د بل د مال سره ګډولای سي او نه يې د خپل مال سره ګډولای

سي يعني د مُضَارَبَت په مايې د خپلي مايې سره ګډ کاروبار نسي په کولاى .

خو که رب المال داسي تصرفاتو اجازه ورکړي يا رب المال ورته ووايي : ته چي څه ډول لازم ګڼې هغسي کار په وکړه بيا دا ټول تصرفات کولاى سي .

په لنډ ويلاى سو چي په مطلق مُضَارَبَت کي د مُضَارِب تصرفات درې ډوله دي

لومړى : يو يې هغه ډول تصرفات دي چي د عرف او عادت له مخي يې مُضَارِب کولاى سي لکه رانيول ، خرڅول ، د رانيولو او خرڅولو د پاره وکَيْل ټاکل ، دا ډول تصرفات که څه هم يې په صراحت اجازه ورکول سوې نه وي بيا يې هم مُضَارِب د تجارانو د عرف او عادت له مخي کولاى سي .

دوهم : هغه ډول تصرفات دي چي مُضَارِب يې نسي کولاى خو که کاروبار د ده و رايي او نظر ته وسپارل سي هلته يې بيا کولاى سي ، لکه د

مُضَارَبَت مال بل ته په مُضَارَبَت ورکول یا د مُضَارَبَت مال د ځان یا د بل د پیسو سره د شَرِکَة العَنَان په ډول پر کار اچول .

دریم : هغه ډول تصرفات دي چي مُضَارِب یې نسي کولای خو که په صریح ډول رب المال اجازه ورته ورکړي نو بیا یې کولای سي ، لکه د مُضَارَبَت د مال څخه بل چا ته قرض او هبه ورکول .

مُقَید مُضَارَبَت

د مُقَید مُضَارَبَت احکام ټول د مُطلق مُضَارَبَت په شان دي کوم چي وړاندي مو ولوستل او فرق یې تنها په هغه قید او شرط کي راځي کوم چي د رب المال لخوا ورته ایښودل سوی وي .

که رب المال د کاروبار د پاره یو ښار او وطن ورته وټاکي نو په بل وطن کي بیا کاروبار نسي په کولای .

مثال : زيد و بكر ته په مُضَارَبَت پيسې ورکړي خو دا شرط پر کښېږدي چې په کندهار کې به کاروبار په کوي نو بكر د کندهار څخه ماسيوا په نورو ښارونو کاروبار نسي په کولای .

که بکر په هرات کې مالونه په رانيسي يا يې خرڅ کړي ضمان يې پر راځي يعني کوم مال چې په هرات کې يې په رانيولی دی هغه د مُضَارَبَت د پاره نه ګرځي بلکي د بکر د خپل ځان د پاره کيږي او ګټه او تاوان هم پر بکر راځي البته د ابوحنيفه او محمد په آند ګټه يې ورته پاکه او حلاله نه ده ، ابويوسف وايي : ګټه يې ورته حلاله ده .

دغه ډول که رب المال ځانګړی کاروبار مُضَارِب ته وټاکي نو د هغه کار څخه ماسيوا بل کاروبار نسي په کولای .

دغه رنګه که رب المال يو کس يا شرکت ورته وټاکي چې د هغه څخه مال رانيسه يا يې پر

خرڅوه ، دلته هم د هغه څخه ماسیوا د بل چا سره پېر او پلور نسي کولای .

که د مُضَارَبَت تړون په پیل په مطلق ډول وکړل سي وروسته تر هغه د رب المال لخوا قید او شرط ورته کښېښودل سي که تر اوسه یې مال نه وو رانیولی یا یې مال په رانیولی وو خو د هغه پیسې یې بیرته نقدي کړي وې نو مُضَارَبَت مقید کیږي او د وروستي قید او شرط مراعات به ساتي .

خو که د مُضَارَبَت مایه په مال بنده وه بیا یې شرط نه صحیح کیږي ، مُضَارَبَت د پخوا په شان مطلق ګڼل کیږي تر څو چي په مالو ټوله پیسه نقدیږي .

د مُضَارِب حقوق

مُضَارِب د مُضَارَبَت په پیسو د کار کولو لکبله د دوو شیانو مستحق ګرځي یو د نفقې مستحق ګرځي او بل د ګټي څخه د ټاکل سوي برخي مستحق ګرځي .

د نفقې څخه مراد د سفر په جريان کي د ورځنيو اړتياوو خرڅ دی .

د نفقې خرڅ

مُضَارِب په هغه سفر کي چي د مُضَارَبَت د پاره يې کوي د مُضَارَبَت د پيسو څخه خپلي ورځنۍ اړتياوي پوره کولای سي ، لکه خوراک ، څښاک ، جامې ، د خادم اجوره ، د حمام خرڅ ، د شپه تېر بستر ، د جامو پرېوللو خرڅ ، د سپرلۍ خرڅ ځکه دا ټول په ورځني اړتياوو کي راځي .

د درملني خرڅ په نفقه کي نه راځي البته د ابوحنيفه رحمة الله عليه د يو قول له مخي د درملني خرڅ هم په نفقه کي راځي ځکه ببله روغتيا څخه کاروبار کېدلای نسي .

مُضَارِب به سفرخرڅ په معروف ډول کوي او اسراف به نه پکښي کوي ، بلکي د تجارانو چي څومره عادت وي په هغونه کچه خرڅ کولای سي .

که څوک د مُضَارَبَت د پاره سفر وکړي ، خو مالونه را ننيسي بيرته د پيسو سره راستون سي بيا هم سفر خرڅ د مُضَارَبَت د پيسو څخه حق لري .

مُضَارِب د سفر خرڅ حق لري دا که تنها د مُضَارَبَت د پاره سفر وي او که د مُضَارَبَت د مال سره د خپل مال د پاره هم سفر کوي يا د څو تنو د مُضَارَبَت د مالونو د پاره سفر کوي .

که سفر يې تنها د مُضَارَبَت د مالونو د پاره وو خرڅ يې ټول د مُضَارَبَت د مال څخه دی او که د مُضَارَبَت د مال څخه علاوه د ځان د مالونو يا د نورو کسانو د مالونو د پاره يې هم سفر کاوه نو بيا يې خرڅ پر ټولو د مايې په حساب وېشل کيږي .

د ګټې حق

د مُضَارِب دوهم حق ټاکل سوی مقدار ګټه ده ، په صحيح مُضَارَبَت که ګټه وسوه نو د هغي څخه څومره مقدار چي د مُضَارِب د پاره ټاکل سوی

دی هغوني د مُضَارِب حق کيږي ، خو که ګټه يې ونکړه نو بيا مُضَارِب د هيڅ شي حق نلري .

د مُضَارَبَت ګټه هغه مهال را څرګنديږي چي وېش وکړي ، د مُضَارِب او رب المال تر منځ هغه وېش معتبر دی چي رب المال خپل راس المال قبض کړي .

مثال : زيد و بکر ته لس لکه افغانۍ په مُضَارَبَت ورکړې او کال وروسته يې حساب وکړ ، درې لکه افغانۍ يې ګټه کړې وه ، نيمه ګټه يعني يو لک او پنځوس زره افغانۍ يې زيد ته ورکړې او يو لک او پنځوس زره افغانۍ بکر واخيستي ، زيد خپلي لس لکه افغانۍ قبض نکړې بلکي مُضَارَبَت ته يې ادامه پسي ورکړه ، په دوهم کال کي يې څلور لکه افغانۍ تاوان وکړ ، په دغه تاوان کي اول د تېر کال درې لکه افغانۍ ورکول کيږي پاته يو لک افغانۍ د زيد د مايې څخه کميږي ، د تير کال وېش يې ځکه ندی معتبر چي

په هغه کې زید خپله مایه د بکر څخه نده قبض کړې .

که په اول کال بکر زید ته د هغه لس لکه افغانۍ یو ځلي تسلیم کړي وای د دوهم کال د پاره یې نوی تړون کړی وای بیا د تېر کال ګټه د دوهم کال په تاوان کې نه تله بلکې د دوهم کال تاوان ټول پر زید راتلی .

رهن

د رهن تعریف : رهن هغه تړون ته وایي چي مال د وثیقې او اعتماد د پاره بل ته پکښي ایښول کیږي .

اصطلاحات :

رهن : رهن هغه شي ته وایي چي بل ته په ګروي کي ایښودل کیږي ، دغه ډول مرهون هم ورته وایي .

رَاهِن : رَاهِن هغه چا ته وایي چي خپل شی بل ته په ګروي بردي .

مُرتَهِن : مُرتَهِن و هغه چا ته وايي چي د خپل شي په ضمانت کي ګروي ورته ايښودل کيږي .

مثال : زيد پيسو ته اړ سو ، بکر ته يې وويل : دوه لکه افغانۍ د شپږو مياشتود پاره په قرض حسن راکړه ، بکر ورته وويل : ښه دی دوه لکه افغانۍ په پور درکوم خو په ضمانت کي به يو شی راته ايږدې ، زيد موټر په ضمانت کي ورته ورکړی دغه تړون ته په عربي رهن او په پښتو کي ګروي ورته وايي .

پدې مثال کي زيد رَاهِن ، بکر مُرْتَهِن ، د زيد موټر رهن يا مرهون بلل کيږي .

مضمون : يو شی چي د چا په لاس کي مضمون وي د هغه مطلب دا دی که دا شی د ده په لاس کي ورک سو يا له منځه ولاړی نو خاوند ته به يې تاوان ورکوي يعني د دې شي چي هر څونه بازاري نرخ وو هغونه پيسې به يې څښتن ته ورکوي .

امانت : يو شی چي د چا په لاس کي امانت وي د هغه مطلب دا دی چي که دا شی يې په لاس کي ضايع يا ورک سي نو تاوان يې نه پر راځي بلکې د دې شي د خاوند خپل مال له منځه ولاړی د بل چا پر ذمه يې تاوان نه راځي .

ليکن که امانتي شی څوک پخپل لاس ضايع کړي يا د نه ساتني او بې باکۍ لکبله ځني ورک سي بيا يې تاوان پر راځي .

عاريت : عاريت هغه شي ته وايي چي د يو څه مدې د پاره بل ته د استفادې او کار اخيستلو د پاره ورکول کيږي .

مُستَعِير : مُستَعِير هغه چا ته وايي چي د بل څخه يو شی د موقت وخت د پاره غواړي څو د کار اخيستلو وروسته يې بيرته ور رد کړي .

مضارب : مضارب هغه چا ته وايي چي د بل سره په اوږه شريک وي يعني پيسه د هغه او کار پر ده وي .

شریک : شریکان هغو ته وایي چي دوه یا څو تنه پیسې سره واچوي او په ګډه کاروبار کوي .

هلاک کېدل : یو شی چي پخپله ویران سي یا له منځه ولاړ سي هغه ته هلاک کېدل وایي .

استهلاک : یو شی چي څوک قصداً ویران کړي یا یې ضایع کړي هغه ته استهلاک وایي .

مُشَاع : د څو تنو تر منځ د فیصدۍ له مخي ګډ او مشترک شي ته مُشَاع وایي .

د رهن تړون

د رهن تړون په ایجاب او قبول مُنْعَقِد کیږي او په قبضولو سره لازمیږي یعني که مُرتَهِن یا د هغه وکَیْل تر تړون وروسته رهن قبض کړي نو تړون لازم سو بیا رَاهِن د رجوع او فسخ کولو حق نه لري .

رَاهِن چي څه مهال د مُرتَهِن ټوله حق ادا کړي هلته بیا رهن د مُرتَهِن څخه اخیستلای سي .

د رهن قبض او تسليمي هغه وخت صحيح بلل کيږي چي مَرهُون په بل شي اشغال او اړ نه وي او نه د بل شي سره نښتى وي او نه مُشَاع وي يعني د بل سره ګډ شراکتي شى څوک په رهن کي نسي ورکولاى .

رهن د امانتي شي په ضمانت کي نه ايښودل کيږي بلکي د مضمون پور په ضمانت کي ايښودل کيږي .

مثلاً : که څوک بل چا ته يو شى امانت ږدي نو د دغه امانتي شي په ضمانت کي رهن نسي اخيستلاى ، ځکه رهن د مضمون شي په ضمانت کي د دې کبله اخيستل کيږي چي که شى ضايع کېدى نو مُرتَهِن به خپل حق د رهن څخه لاس ته راوړي او امانتي شيان چي د چا په لاس کي وي هغه يې د تاوان ذمه واره نه دى .

شراکتي مالونه ، د مضاربت پيسې او عاريتي شيان هم ټوله امانتي مالونه بلل کيږي که هلاک سي نو مالک يې د شريک ، مضارب او مستعير

څخه د تاوان اخيستلو حق نه لري ، ليکن که شريک ، مضارب او مستعير د شراکت او مضاربت مالونه او پيسې يا د عاريت شيان استهلاک کړي هلته بيا مضمون ګرځي خاوندانو ته به يې تاوان ورکوي .

دا چي د مضاربت ، عاريت او شراکت مالونه امانتي مالونه دي نو له همدې جهته څوک د خپل شريک څخه د شراکتي مال په ضمانت کي رهن نسي اخيستلای .

همدا رنګه که څوک بل ته په مضاربت پيسې ورکوي يا يو شی په عاريت ورکوي د مضاربت د پيسو او د عاريت په ضمانت کي هم رهن نسي ځيني اخيستلای .

د رهن حکمونه

رهن ځان ته بېل بېل حکمونه لري ځيني يې دلته يو په بل پسې درته بيانوو :

د رهن ضمان

د رهن یو حکم د رهن ضمان دی ، رهن د پور په ضمانت کي ایښودل کیږي .

په پور او د رهن په قیمت کي چي هر مبلغ لږ وو نو رهن په هغه اندازه مضمون ګرځي .

مثال : زید بکر ته یو لک افغانۍ قرض ورکړې او په ضمانت کي یې د بکر موټر په ګروي کي ځني واخیستي ، د زید څخه همدا د رهن موټر غلو غلا کړی .

دلته د موټر د بازار نرخ ته کتل کیږي ، که د موټر د بازار قیمت دوه لکه افغانۍ وو یعني د پور سره برابر وو د موټر ټوله تاوان پر زید راځي نو پر بکر چي یې دوه لکه افغانۍ باندي دي هغه یې ټولي د موټر په تاوان کي ولاړې .

که د موټر د بازار نرخ یو لک افغانۍ وو دلته هم ټوله تاوان پر زید راځي پر بکر یې یو لک افغانۍ پور پاتیږي .

که د موټر قیمت درې لکه افغانۍ وو بیا د موټر دوې دریمې چې دوه لکه کیږي مضمون او یوه دریمه یې چې یو لک کیږي د امانت حکم لري ځکه پور د رهن تر قیمت لږ دی نو د پور په اندازه رهن مضمون ګرځي .

د زید څخه که موټر ضایع سو د دوو لکو افغانیو یې تاوان یې پر زید راځي د هغه پور په ادا کیږي او د یو لک افغانیو تاوان یې خپله پر بکر راځي ځکه د رهن بازاري نرخ که تر قرض زیات وو هغه اضافه مبلغ یې د امانت حکم لري او بکر یې د زید څخه تاوان نسي غوښتلای .

رهن امانت غوندي دی

د رهن دوهم حکم دا دی چې رهن امانت غوندي دی ، مُرْتَهِن د رهن څخه د هیڅ ډول استفادې او کار اخیستلو حق نه لري .

څوک چې د یو شي څخه ناوړه ګټه اخلي یا ناحقه تصرف پکښې کوي هغه ته تَعدَي وايي .

څوک چي په یو شي کي تعدي وکړي د هغه شي ضمان پر راځي نو ځکه که مُرْتَهِن د رهن څخه کار اخیستی یا یې بل ته په عاریت ورکړي د رهن د ټوله قیمت ضمان پر راځي ، لیکن که مُرْتَهِن رهن رَاهِن ته په عاریت ورکړي هلته یې پر مُرْتَهِن ضمان نه راځي ځکه رَاهِن د شي څښتن دی که ځني ورک یا ضایع سي خپل شی یې له منځه ولاړ .

مُرْتَهِن هر وخت کولای سي چي رهن بیرته د رَاهِن څخه واخلي ، څه مهال چي رهن بیرته د مُرْتَهِن لاس ته ورسیږي نو بیرته یې ضمان پر مُرْتَهِن را ځي .

د رهن ساتنه

د رهن دریم حکم د رهن حفاظت او ساتنه ده ، د رهن د ساتني مسئولیت پر مر تهن دی او د امانتي شي په شان حفاظت او ساتنه به یې کوي ، د رهن د ساتني خرڅ په مُرْتَهِن پوري اړه لري .

مُرْتَهِن رهن پخپله هم ساتلای سي او د خپلي ښځي ، اولاد او خصوصي خادم په لاس يې هم ساتلای سي .

مُرْتَهِن حق نه لري چي د پورتنيو کسانو څخه پرته په بل چا رهن وساتي يا يې بل ته د امانت په ډول کښېږدي .

که مُرْتَهِن د يادو سوو کسانو څخه پرته په بل چا د رهن ساتنه کوي يا يې بل چا ته د امانت په ول وسپاري دايې په ساتنه کي تعدي ده او په تعدي د رهن د ټوله قيمت تاوان پر مُرْتَهِن باندي راځي.

د رهن پالنه

د رهن څلورم حکم د رهن پالنه او خوراکه ده ، د رهن د پالني او خوراکې خرڅ په رَاهِن پوري اړه لري .

مثلاً : که رهن باغ وو د باغ د اوبولو ، پيوند ، پوجۍ ، د ميوو شکولو ، انبارو او داسي نور د باغ پالني مصرفونه په رَاهِن اړه لري .

دغه ډول که مُرْتَهِن ته حیوان په ګروي کي ورکول سي نو د شپانه او واښو خرڅ يې په رَاهِن پوري اړه لري .

د حيوانانو څر او پيونه د پالني او جسماني ودي لکبله کيږي ، نو ځکه د شپانه تنخوا هم په رَاهِن پوري اړه لري .

د رهن پيدا وار

د رهن پنځم حکم د رهن نماء يا حاصلات دي ، د رهن نماء او حاصل په رَاهِن اړه لري او د هغه ملکيت بلل کيږي .

که رهن باغ وو د باغ ميوه د هغه نماء او حاصل دى او ټول د رَاهِن حق او ملکيت دي ، که رهن پسونه وه د پسو وړى ، شيدې او وريان ټول د رَاهِن دي .

مُرْتَهِن د رهن په نماء او حاصلاتو کي هيڅ حق نه لري ، البته د رهن نماء او حاصل د رهن سره يو ځاى په ګروي کي پاتيږي .

رَاهِن چي هر وخت د مُرْتَهِن ټوله پور ادا کړي هلته بیا رهن او د هغه ټول حاصلات رَاهِن ته سپارل کیږي .

که د رهن نماء او حاصل پخپله له منځه ولاړ او ضایع سي د هغه تاوان پر مُرْتَهِن نه راځي ، خو که د مُرْتَهِن د تیري او نیمګړتیا لکبله ضایع او له منځه ولاړ سي نو بیا یې د رهن په شان ټوله تاوان پر مُرْتَهِن راځي .

دریم ګړی

د رهن شپږم حکم دریم ګړي ته د رهن اېښودل دي ، د رَاهِن او مُرْتَهِن په موافقه او خوښي رهن دریم عادل نفر ته هم اېښودل کېدلای سي .

رهن چي د رَاهِن او مُرْتَهِن په موافقه دریم نفر ته کښېښول سي نو د هغه څخه یې د اخیستلو حق نه رَاهِن او نه مُرْتَهِن لري .

رهن به دریم نفر ته تر هغه وخته پروت وي چې رَاهِن د مُرْتَهِن ټوله پور ادا کوي او د پور د ادا کولو وروسته رَاهِن خپل ګروي اخیستلای سي .

رهن چې د رَاهِن او مُرْتَهِن په خوښي دریم نفر ته کښېښول سي د هغه ضمان هم پر مُرْتَهِن راځي نو که د دریم نفر په لاس کي هلاک او ضایع سي تاوان یي پر مُرْتَهِن راځي ، لیکن که د رهن قیمت تر پور زیات وو نو د اضافي قیمت تاوان یې پر مُرْتَهِن نه راځي بلکي خپله پر رَاهِن راځي .

که رهن د دریم نفر د تیري لکبله ضایع سو نو بیا یې ټوله تاوان پر همدغه دریم نفر راځي .

د رهن تاوان

د رهن اوم حکم د رهن تاوان اخیستل دي ، که د رَاهِن او مُرْتَهِن څخه پرته بل نفر پر رهن تېرى وکړي مثلا : غلا یې کړي یا د ماتیدو شی وي مات یې کړي نو د دې نفر څخه د تاوان

اخیستلو د پاره دعوه او ځغاستي تاختي د مُرْتَهِن وظیفه ده .

د رهن تاوان چي واخیستل سي هغه بیا د رهن په عوض کي ایښودل کیږي او څه مهال چي د مُرْتَهِن پور ادا سي نو بیا رَاهِن ته حواله کیږي .

د رهن خرڅول

د رهن اتم حکم د رهن خرڅول دي ، رَاهِن که د مُرْتَهِن بې اجازې رهن خرڅ کړي سودا يې د مُرْتَهِن پر اجازه موقوفه کیږي ، که مُرْتَهِن اجازه ورکړه بیا يې سودا نافذیږي .

دغه ډول که رَاهِن د مُرْتَهِن ټوله پور ادا کړي هلته يې هم سودا نافذ کیږي .

د رهن د پاره وکیل ټاکل

د رهن نهم حکم د رهن د پاره وکَیْل ټاکل دي ، که رَاهِن د رهن د خرڅولو د پاره مُرْتَهِن یا بل نفر وکَیْل وټاکی او هغه ته دنده ورکړي چي څه مهال چي د پور د ادا کولو نېټه راورسیږي رهن

خرڅ کړي ، د مُرْتَهِن پور په ادا کړي دا وکالت جایز دی ، البته رَاهِن هر وخت کولای سي چي دا وکَیْل د وکالت څخه معزول او ګوښه کړي ، لیکن که د رهن په تړون کي د هغه د وکالت شرط تاکل سوی وي یعني مُرْتَهِن پدې شرط معامله ورسره کړې وي چي د مدې په رسېدلو که د ده پور ور نه کړل سي نو دی یا یو بل ټاکلی نفر به رهن خرڅوي او د هغه په قیمت به د مُرْتَهِن پور ادا کوي ، دلته بیا رَاهِن دا وکَیْل د وکالت څخه نسي ګوښه کولای .

دغه ډول د رَاهِن د مړیني لکبله هم همدا وکَیْل د وکالت څخه نه ګوښه کیږي بلکي د مخکني وکالت پر اساس رهن خرڅولای سي څو د مُرْتَهِن پور په ادا کړي .

د رَاهِن مړینه

د رهن لسم حکم د رَاهِن مړ کېدل دي ، که رَاهِن مړ سي د هغه وصي به رهن خرڅوي د هغه په قیمت به د مُرْتَهِن پور ادا کوي .

که رَاهِن وصي نه درلودی بیا به قاضي د هغه د پاره وصي ټاکي ، هغه ټاکل سوی وصي به رهن خرڅوي د مُرْتَهِن پور به په ادا کوي .

بيع الوفاء

څوک چي پیسو ته د اړتیا او احتیاج لکبله خپل جایداد لکه ، باغ ، سرای یا دوکان پر بل خرڅ کړي او تر ټرون دمخه یا وروسته مشتري وعده ورکړي چي هر وخت زما پیسې بیرته راکړل سي زه جایداد در رد کوم دغي سودا ته بیع الوفاء وايي .

بیع الوفاء په یوه لحاظ د بیع حکم لري ځکه چي د جایداد حاصل مشتري اخلي او په بل اعتبار د فاسدی بیع حکم لري ، ځکه د بایع او مشتري څخه یې هر یو ټرون فسخ کولای سي او په بل اعتبار د رهن او ګروی حکم لري ، ځکه چي مشتري یې پر بل نفر نه سي خرڅولای ، هر وخت چي د جایداد څښتن مشتري ته خپلي پیسې ورکړي هغه به یې جایداد ور تسلیموي .

د علماوو اختلاف

په بيع الوفاء کي د علماوو اختلاف دی ځيني يې ناجايزه بولي ، ځکه چي دا نه يو مخ د بيع ټړون دی او نه يو مخ د رهن ټړون دی .

ځيني يې رهن او ګروي بولي او د رهن ټول احکام ورته ثابتوي يعني مشتري به يې د رهن په شان ساتنه کوي ، د هغه څخه به هيڅ ډول استفاده او کار نه اخلي او نه به يې حاصل خوري بلکي حاصل او نماء يې په اصلي مالک پوري اړه لري ، که مشتري يې حاصل او مېوه وخوري نو د هغه ضمان او تاوان به اصلي مالک ته ورکوي .

خو که مالک يې د خوراک او استفادې اجازه ورکړي بيا يې خوراک او استفاده ورته مُبَاح کيږي .

ځيني علماء بيا بيع الوفاء جايز بولي ځيني احکام د بيع او ځيني احکام د رهن ورته ثابتوي ، ځکه

چي بیع الوفاء د رهن او بیع دواړو سره مشابهت او ورته والی لري .

بیع الوفاء څه ته وایي ؟

هغه علماء کرام چي بیع الوفاء جایز بولي هغوی بیع الوفاء هغه تړون ته وایي چي بایع او مشتري د بیع په الفاظو سودا وکړي ، خو د سودا تر مخه یا تر سودا وروسته یو د بل سره وعده وکړي ، چي که هر وخت بایع یعني د جایداد اصلي خاوند مشتري ته خپلي پیسې ورکړي هغه به یې جایداد ور تسلیم کوي .

په داسي ډول که سودا وکړي سودا یې صحیح ده او په وعده یې وفاء کول لازمیږي یعني هر وخت چي بایع بیرته پیسې ورکړي مشتري به یې د همدغي وعدې پر بنسټ جایداد ور تسلیموي .

د بیع الوفاء نه صحیح کېدل

بیع الوفاء د بیرته ورکولو په شرط یا د بیع الوفاء په نامه یا د رهن په نامه نه صحیح کیږي بلکي د

عادي سودا په نامه که انجام سي هلته يې سودا صحيح بلل کيږي .

که بيع الوفاء پدې شرط وسي چي مشتري به مَبِيعَه بيرته بايع ته ردوي نو سودا يې نه صحيح کيږي مثلا : بايع د تړون په وخت کي ووايي : زه دا مځکه په دونه پيسو پدې شرط دربان‍دي خرڅوم چي هر وخت زه ستا پيسې درکړم ته به بيرته زما مځکه را کوې نو دا سودا يې نه صحيح کيږي .

همدا دول که بايع او مشتري سودا د بيع الوفاء په شرط وکړي او دواړه پدې پوهيږي چي بيع الوفاء غير لازمي سودا ده يعني داسي سودا ده چي تر تړون وروسته بيرته فسخ کېدلای سي دغه سودا هم نه صحيح کيږي .

دغه ډول که سودا د ګروی او رهن په نامه وکړل سي هغه هم بيع نه بلل کيږي .

لنډه دا چي هغه سودا چي د ګروی په نامه وکړل

سي يا د بيرته ورکولو په شرط وکړل سي نو هغه سودا ناجايزه ده او هغه ته بيع الوفاء نه وايي ، بلکي بيع الوفاء چي ځيني علماء جايز بولي هغه هغي سودا ته وايي چي يو پر بل خپل شی ببله قيد او شرط څخه د عادي سوداوو پر ډول خرڅ کړي خو د سودا تر تړون د مخه يا وروسته د بيرته ورکولو وعده وکړي .

په دا ډول که سودا وسي هغه ته بيع الوفاء وايي ځيني احکام د رهن او ځيني احکام د بيع ورته ثابتيږي البته د هغو علماؤ په آند چي جايز يې ګڼي .

د بيع الوفاء احکام

لومړی : په بيع الوفاء کي بايع هر وخت کولای سي چي مشتري ته پيسې بيرته ورکړي او مَبِيعَه ځيني تسليم کړي .

دوهم : دغه ډول مشتري هم په هر وخت کي حق لري چي مَبِيعَه ور رد کړي او خپلي پيسې ځيني واخلي .

دریم : مشتري د بیع الوفاء مَبِیعَه پر بل چا نسي خرڅولای .

څلورم : دغه ډول بایع هم د بیع الوفاء مَبِیعَه د مشتري بې اجازې پر بل چا نسي خرڅولای .

پنځم : د بیع الوفاء د مَبِیعِې څخه استفاده کول او هم یې حاصل خوړل مشتري ته جایز دي .

شپږم : که مشتري او بایع د بیع الوفاء د مَبِیعِې د حاصل پر نیمی کولو متفق سي نو دا هم صحیح کیږي او په وعده یې وفاء لازمیږي او د مبیعي نیمی حاصل به مشتري اخلي او نیمی حاصل به یې بایع ته ورکوي .

دغه ډول د حاصل د نیمایي څخه کمه یا زیاته برخه و مشتري یا بایع ته ټاکل هم جواز لري .

اووم : د مشتري په لاس کي د بیع الوفاء د مَبِیعِې هلاکېدل یا یې استهلاکول د رهن حکم لري .

که د مَبِيعِې قيمت تر پور کم وو د مبيعي د قيمت په اندازه د مشتري پور ادا کيږي او که د مَبِيعِې قيمت تر پور زيات وو نو د مشتري پور ادا کيږي ، د ضافي قيمت تاوان يې د تعدي او استهلاک په صورت کي پر مشتري راځي او د هلاک په صورت کي د بايع خپل مال له منځه ځي او پر مشتري يې تاوان نه راځي .

اتم : د بيع الوفاء د بايع او مشتري څخه چي هر يو مړ سي د فسخ کولو حق يې د هغه وارثانو ته نقليږي .

شُفْعَه

د شفعي تعرف: شُفْعَه هغه حق ته وايي چي د مشتري څخه جايداد په پربوتي قيمت لاس ته په راځي .

اصطلاحات :

شفيع : شفيع هغه چاته وايي چي د شُفْعَې حق ورکول کيږي .

مَشْفُوع بِهِ : مَشْفُوع بِهِ هغه جايداد ته وايي چي د

شُفْعَې حق په ثابتیږي .

مَشْفُوع فِيهِ : مَشْفُوع فِيهِ هغه جايداد ته وايي چي په شُفْعَه راګرځول کيږي .

مَشْفُوع عَلَيْهِ : مَشْفُوع عَلَيْهِ هغه مشتري ته وايي چي جايداد په شُفْعَه ځني راګرځول کيږي .

د شُفْعَې حق

لاندي درې کسان يو په بل پسې د شفعي حق لري :

اول : په مَبِيعَه کي شريک .

دوهم : د مَبِيعِې په حقونو کي شريک .

دريم : د جايداد سره نښتی ګاونډی .

اول مستحق

که دوه تنه په ګډه يوه مځکه رانيسي يا په ميراث ورته ورسيږي نو تر څو چي دوی خپل په منځ کي مځکه تقسيم کړې نه وي دوی دوه يو د بل شريکان بلل کيږي يعني د دوی تر منځ املاکي شراکت دی .

که په دغو شريکانو کي يو خپل سهم خرڅ کړي نو هغه بل شريک يې تر ګاونډيانو د مخه د

شفعي حق لري ځکه چي په مَبِيعَه کي شراکت ور سره لري .

دوهم مستحق

که په مَبِيعَه کي يې املاکي شريک نه درلودی يا شريک يي لاره خو هغه د شفعي تر حق تېر سو بيا حق د هغه چا دی چي په کوڅه او لار کي ورسره شريک وي يا د مځکي اوبه يې ورسره شريکي او په نوبت وي .

لاري دوه ډوله دي :

عمومي لاري .

خصوصي لاري .

عمومي لاري هغو لارو ته وايي چي ايله وي يعني په پای کي بندي نه وي او عام او خاص ټول خلک تګ او رتګ پکښي کوي ، ايله لار که د کوڅې په شکل وي او که د لويي جادې په شکل وي بيا هم عمومي لاره بلل کيږي او په عمومي لارو د شفعي حق نه ثابتيږي .

خصوصي لاري هغو لارو ته وايي چي په پای کي بندي وي او د څو معدودو کورونو او مځکو د تګ او راتګ کار ځني اخيستل کيږي او په

خصوصي لارو د شفعي حق ثابتيږي .

که د يوې کوڅې په پای کي بله کوڅه وي ، د پای د کوڅې مالکان د سر په کوڅه کي د شفعي حق لري خو د سر د کوڅې خلک بيا د پای په کوڅه کي د شفعي حق نه لري .

ويالې هم پر دوه ډوله دي :

عمومي يا غټي ويالې .
خصوصي يا کوچنی ويالې

عمومي ويالې و هغو ويالو ته وايي چي کښتی پکښي چليږي يا بې شمېره مځکي په اوبيږي .

خصوصي ويالې و هغو ويالو ته وايي چي د ګوتو په شمېر مځکي او باغونه په خړوبيږي .

ابويوسف رحمة الله عليه وايي : هغه وياله چي دوه يا درې باغونه په خړوبيږي هغې ته خصوصي وياله وايي او که تر درو زيات باغونه يا مځکي په اوبيدلې هغي ته لويه يا عمومي وياله وايي .

په عمومي وياله د شفعي حق نه ثابتيږي .

په خصوصي وياله د شفعي حق ثابتيږي .

که د يوې خاصي ويالې څخه مثلاً دوې نوري

ویالې ببلې سوي وي د پای ویاله والا د سر په ویاله کي د شفعي حق لري خو د سر ویاله والا د پای په ویالو کي د شفعي حق نلري .

د جایداد په خصوصي لار یا اوبو کي چي څوک شریک وي هغه د مبیعي په حقونو کي شریک بلل کیږي او په دوهمه درجه کي د شفعي حق لري .

دریم مستحق

که خرڅ سوي جایداد نه املاکي شریک درلودی او نه یې د جایداد په حقونو کي شریک درلودی یا یې املاکي شریک او په حقونو کي شریکان درلودل خو هغو د شفعي غوښتنه نه کول بیا د شفعي حق د همسایه دی .

د همسایه څخه مراد هغه ګاونډی دی چي د هغه جایداد د مَبِیعِ یعني مَشْفُوع فِیهِ سره نښتی وي .

د شفعي وېش

که د یوې درجي مستحقین څو تنه وه او هر یوه یې د شفعي دعوه کول نو مَبِیعَه د سرو پر سر باندي تقسیمیږي .

د شفعي وېش د مستحقینو تر منځ د جایداد د

کچي په حساب نه کيږي بلکې د مَشْفُوع بِهِ و مالکانو ته کتل کيږي ، د مَشْفُوع بِهِ جايدادونو مالکان چي هر څو تنه وي پر هغوني برخو د شفعي جايداد پر وېشل کيږي .

مثال : يو باغ د زيد ، بکر او خالد تر منځ مشترک دی ، زيد د باغ د نيمايي برخي يعني (٥٠%) مالک دی بکر او خالد يې د څلورمي څلورمي برخي مالکان دي ، که خالد خپل سهم خرڅ کړي او زيد او بکر يې د شفعي دعوه وکړي ، د خالد خرڅ سوی سهم نيم زيد او نيم يې بکر ته په شُفْعَه کي ورکول کيږي ، که څه هم د زيد جايداد تر بکر دوه برابره دی .

همدا ډول که يو کور خرڅ سي او د اولي او دوهمي درجي د شفعي مستحقين يې نه درلودل بلکې دري ګاونډيان يې درودلل او د يوه ګاونډي کور شل متره ورسره متصل وو ، د بل دا لس متره ورسره متصل وو او د دريم دا دوه متره ور سره متصل وو او درو واړو يې د شفعي دعوه کول نو هر ګاونډي ته د مَشْفُوع فِيهِ دريمه دريمه حصه په شُفْعَه کي ورکول کيږي .

که څه هم د يوه ګاونډي کور ډېر ورسره نښتی

دی او د بل دا لړ ورسره نښتی دی ، ځکه چي د شفعي مستحقين که څو تنه وي او ټوله د يوې درجي وي نو تقسيم يې د سړو پر سر کيږي ، البته که د شفعي غوښتونکی يو د اولي درجي يعني په مَبِيعَه کي شريک وي او بل يې په لاره کي شريک وي او دريم يې بيا په جايداد پوري نښتی همسايه وي نو دلته بيا يوازي ټوله شُفْعَه اول نفر يعني املاکي شريک ته ورکول کيږي ، ځکه که د لوړي درجي مستحق د شفعي غوښتنه ولري نو د کښتي درجي مستحق ته هيڅ ونډه نه ورکول کيږي .

د شفعي طلب

شريک او همسايه لره د شفعي حق د غلط ګاونډي د مخنيوي لکبله ورکول کيږي نو ځکه هر وخت چي جايداد خرڅ سي په جايداد کي شريک يا همسايه لره يې د شفعي حق ثابتيږي .

د شفعي حق د شراکت او همسايتوب لکبله په بيع ثابتيږي خو د دې حق د استقرار او پاته کېدلو د پاره دوه تلاښه ضروري دي ، که شفيع دا دوه تلاښه ونکړي نو د شفعي حق يې ساقط کيږي ، دا دوه تلاښه يو د طلب مواثبه او د بل طلب

اِشهَاد په نامه یادیږي .

طلب مُوَاثَبَه

هر وخت چي شفیع ته د بیع خبر ورسیږي په هماغه مجلس کي به د شفعي غوښتنه کوي یعني په خوله به وايي : زه دغه خرڅ سوی جایداد په شُفْعَه غواړم او و دغي غوښتني ته طلب مواثبه وايي .

شفیع که د سودا د خبرېدلو وروسته په هماغه مجلس کي د شفعي غوښتنه و نکړي د شفعي حق يې ساقط کيږي .

د امام محمد رحمة الله عليه یو قول دا هم دی چي که شفیع ته لیک ورسیږي او د خط په سر یا په منځ کي د سودا خبر ورته لیکل سوی وي او دی خط تر پایه ولولي او وروسته يې د شفعي غوښتنه وکړي نو په دونه لږ ځنډ يې لا هم د شفعي حق ساقطیږي ، ځکه چي د شفعي حق ډېر کمزوری حق دی او په طلب کي يې معمولي ځنډ د نه غوښتني دلیل او د سقوط سبب ګرځي .

د احتیاط د پاره په کار ده چي پر طلب مواثبه شاهدان ودرول سي ، ځکه که مَشْفُوع عَلَيْهِ يې د

طلب مواثبه څخه انکار وکړي په شاهدانو به يې ورته ثابت کړي .

که شفيع په سودا خبر سي او د هغه وروسته ووايي چي چا رانيولی دی ؟ يا د قيمت په هکله پوښتنه وکړي چي په څو يې رانيولی دی ؟ نو په دغو پوښتنو يې د شفعي حق نه ساقطيږي ، ځکه چي د يو کس همسايتوب څوک قبلوي د بل دا بيا نه قبلوي .

دغه ډول په يوه قيمت څوک يو شی رانيسي او په بل قيمت يې بيا نه رانيسي نو ځکه د خبرېدلو وروسته يې دا ډول پوښتني داعراض او نه غوښتني دليل نه ګرځي .

طلب اِشهَاد

د طلب مواثبه وروسته به شفيع بايع ته ځي او د دوو شاهدانو په مخ کي به هغه ته وايي چي دغه جايداد چي تا خرڅ کړی دی ما يې د شفعي غوښتنه کړې ده او په شُفْعَه يې غواړم .

داسي هم کولای سي چي د بايع پر ځای مشتري ته ورسي او د دوو شاهدانو په مخ کي ورته ووايي چي دغه جايداد چي تا رانيولی دی ما يې

د شفعي طلب کړی دی او په شُفْعَه يې غوښتنکی يم .

داسي هم کولای سي چي د بايع او مشتري پر ځای خپله جايداد ته ورسي او د دوو تنو شاهدانوپه مخ کي ووايي چي دا د پلانکي جايداد دی او پر پلانکي يې خرڅ کړی دی ، ما يې لا مخته د شفعي غوښتنه کړې ده او اوس يې هم په شُفْعَه غوښتنکی يم .

که بايع جايداد مشتري ته تسليم کړی وو هلته به شفيع بايع ته د شفعي د غوښتني د اثبات د پاره نه ورځي بلکي مشتري يا جايداد ته به ورځي او د دوو تنو شاهدانو په مخ کي به د شفعي غوښتنه کوي ، ودغي غوښتني ته طلب اِشهَاد وايي .

که شفيع د طلب مواثبه وروسته بېله ځنده څخه طلب اِشهَاد ونه کړي د شفعي حق يې ساقطيږي البته که د عذر لکبله يې په طلب کي ځنډ راسي بيا يې په ځنډ د شفعي حق نه ساقطيږي ، خو د عذر تر له منځه تلو وروسته به يې سمدستي طلب اِشهَاد کوي .

طلب اِشهَاد ته طلب تقرير هم وايي ، ځکه چي په همدې طلب سره يې د شفعي حق ثابت پاتيږي ، خو که د طلب مواثبه وروسته طلب اِشهَاد ونه

کړي نو د شفعي حق يې له منځه ځي .

طلب خصومت

د طلب اِشهَاد وروسته به شفيع دعوه قاضي ته وړاندي کوي څو هغه جايداد په شُفْعَه ورته را وګرځوي ، و دغه طلب ته طلب خصومت يا د لاسته راوړلو طلب وايي ، خو دا په هغه وخت کي کيږي که مشتري په خپل خوښه جايداد نه ورپرېښاوه .

د ابو حنيفه رحمة الله عليه په وينا د طلب خصومت په ځنډولو د شفعي حق نه ساقط کيږي .

امام محمد رحمة الله عليه وايي : که شفيع طلب خصومت د طلب اِشهَاد څخه يوه مياشت بېله عذره و ځنډاوه نو د شفعي حق يې ساقطيږي .

د ابو يوسف رحمة الله عليه يو قول د امام صاحب په شان او بل يې دا دی : که شفيع په خپل اختيار د قضا د مجلس د دايرېدلو څخه دعوه وځنډول نو د شفعي حق يې ساقط کيږي .

د قضا مجلس

څه مهال چي د شفعي دعوه قاضي ته وړاندي سي هغه به اول د مُدَّعِي څخه يعني د شفيع څخه

د مَشْفُوع فِيهِ حدود پوښتي چي په کوم ځای کي موقعيت لري او ګردچاپېر يې کوم کوم ځايونه واقع دي ، دغه ډول د شفعي لامل به هم ځني پوښتي تر څو جوته سي چي د کومي درجې شفيع دی ايا په مَشْفُوع فِيهِ کي شريک دی او که يې ګاونډی دی .

د شفيع وروسته به مُدَّعا عَلَيْه يعني مشتري پوښتي چي ايا شفيع په خپله وينا کي رښتنی دی او که نه دی .

که مشتري د شفيع د شراکت يا د ګاونډيتوب څخه انکار وکړي نو بيا به قاضي شفيع ته وايي چي پر هغه جايداد دي شاهدان وړاندي کړه د کوم په اساس چي ته ځان د شفعي مستحق ګڼې .

که شفيع شاهدان نه درلودل بيا به مشتري ته پدې ډول قسم ورکوي : والله زه پدې علم نه لرم چي شفيع د هغه جايداد مالک دی کوم چي لکبله يې د شفعي دعوه کوي .

که شفيع د مَشْفُوع بِهِ [۲۲] پر ملکيت شاهدان تېر کړل يا مشتري د قسم اخيستلو څخه ډډه وکړل بيا

[۲۲] مَشْفُوع بِهِ هغه جايداد ته وايي چي د هغه لکبله شفيع د شفعي حق پيدا کوي .

قاضي د مشتري څخه پوښتنه کوي چي ایا تاسو مَشْفُوع فِیهِ رانیولی دی او که مو نه دی رانیولی؟

که مشتري سودا ومنل خو ښه ، ور نه نو د شفیع څخه به پر سودا شاهدان طلبوي .

که شفیع شاهدان نه درلودل نو مشتري ته به داسي قسم ورکوي : والله ما دا جایداد ندی را نیولی .

که پر سودا شاهدان تېر سول یا مشتري د قسم اخیستلو څخه منع وکړل نو قاضي به د شفعي فیصله کوي او شفیع به د قضا وروسته سمدستي پیسې حاضروي ، که مشتري سودا په پور کړې وه بیا به هم شفیع پیسې نقدي ورکوي .

مشتري حق لري چي د پیسو لاسته راوړلو تر وخته مَبِیعَه د شفیع څخه راوګرځوي .

په نرخ کي اختلاف

که د شفیع او مشتري تر منځ د مَشْفُوع فِیهِ په ثمن[۲۳] کي اختلاف راسي ، که شفیع شاهدان تېر کړل د شفیع وینا په نرخ کي منل کیږي او که

[۲۳] ثمن د شي هغه قیمت ته وایي چي د بایع او مشتري تر منځ په سودا کي ټاکل سوی وي او د شي قیمت د هغه شي د پازار و عام نرخ ته وایي .

شفیع شاهدان نه درلودل بیا د مشتري قول د قسم وروسته معتبر بلل کیږي .

که مشتري جګ قیمت وایه او بایع تر هغه ټیټ قیمت وایه نو که چیري بایع پیسې اخیستي وې شفیع به د مشتري د وینا پیسې ورکوي او که بایع پیسې نه وې اخیستي بیا بایع ته د بایع د وینا مطابق پیسې ورکول کیږي .

مالچه او تخفیف

که جایداد په مالچه یعني په بل جایداد یا په قِیَمِيّ شیانو خرڅ سي نو شفیع به مشتري ته د مشتري د جایداد قیمت ورکوي او که په نقدو پیسو یا په مثلي شیانو خرڅ سي بیا به هغونه پیسې یا مثلي شیان ورکوي په څومره چي یې رانیولی دی .

که بایع د سودا وروسته مشتري ته په ثمن کي تخفیف ورکړي نو هغه تخفیف شفیع ته هم ورکول کیږي او که مشتري بایع ته تر ټاکل سوي نرخ زیاتي پیسې ورکړي هغه بیا پر شفیع باندي نه لازمیږي .

خيار

شفيع هم د مشتري په شان خيار عيب او خيار رويت لري ، که شفيع مَشْفُوع فِيهِ ليدلی نه وو په خيار رويت يې ردولای سي او دغه رنګه که مَشْفُوع فِيهِ عيب درلودی په خيار عيب يې هم ردولای سي .

د شفعي حق خرڅول

که شفيع د پيسو په بدل کي د شفعي تر حق تېر سي نو هم يې د شفعي حق له منځه ځي او هم به د مشتري پيسي بيرته ورکوي ، ځکه چي د شفعي حق نه خرڅيږي .

د شفعي حق له منځه تلل

که شفيع د شفعي تر فيصلې دمخه مړ سي نو وارثانو ته يې د شفعي حق نه پاتيږي .

همدا ډول که شفيع د شفعي تر فيصلې دمخه مَشْفُوع بِهِ يعني هغه جايداد خرڅ کړي کوم چي په هغه د شفعي مستحق ګرځي نو د شفعي حق يې له منځه ځي .

تر شفعي تېرېدل

که شفیع خبر سو چي مَشْفُوع فِيهِ په دونه خرڅ سوی دی یا پلانکي رانیولی دی او د شفعي تر حق تېر سو خو وروسته خبر سو چي هغه بل چا رانیولی دی یا تر هغه په لږو پیسو خرڅ سوی دی بیرته د شفعي مستحق ګرځي .

که شفیع خبر سي چي پلانکي رانیولی دی او د شفعي تر حق تېر سي وروسته خبر سي چي د هغه سره بل څوک هم شریک دی نو د شریک برخه یي په شُفْعَه کي راګرځولای سي .

هغه جایداد چي ښځي ته په ولور کي وټاکل سي یا د قصاص په جوړه کي ورکړل سي یا مفت په هدیه کي چا ته ورکړل سي په هغه کي شفیع د شفعي حق نه لري ځکه شُفْعَه په هغه جایداد کي راځي چي د مال په بدل کي تبادله سي .

اجاره

د اجارې عقد هغه تړون ته وایي چي مال د منافعو په عوض کي پکښي تبادله کیږي .

منافع د منفعت جمع ده او منفعت ګټي ته وایي .

مثلا : په خیاط کالي جوړول د خیاط د لاس ګټه او منفعت دی او په کور کي اوسېدل د کور ګټه

او منفعت دی او د خیاط مزدوري او د کور کرایه بیا مال دی .

کور په کرایه نیول یا خیاط ته کالي په اجوره ورکول د اجارې تړون دی ځکه د خیاط مزدوري او د کور کرایه د کور د منفعت او د خیاط د لاس د ګټې په عوض کي تبادله کیږي .

یادونه : څوک چي د باغ میوه په درختو پوري رانیسي یا یې پر بل چا خرڅه کړي نو زموږ د سیمي خلک وایي : باغ یې اجاره کړی ، دغه تړون که څه هم خلک اجاره بولي خو شرعا اجاره نه بلل کیږي ، بلکي دا د بیع تړون دی ځکه دا مبادله د مال په مال ده او مال په مال مبادله کول بیع بلل کیږي .

کور په کرایه نیول ، په موټر کي په پیسو سفر کول ، په خیاط ، نجار او مستري یو شی جوړول په ډاکټر علاج کول ، موټروان ، میرزا او نوکر د ورځي یا میاشتي او یا د کال د پاره په نوکرۍ درول دا ټول د اجارې تړونونه دي ، که څه هم یې په پښتو کي ځیني د مزدورۍ ، ځیني یې د کرایې او ځیني نور یې بیا د فیس ، ټېکې او د مېرزایي په نومونو یادیږي ، ځکه چي په دغو

ترونو کي مال په منافعو معاوضه کيږي .

اصطلاحات :

اِجَارَة : و بل ته يو شی په کرايه ورکول اجاره ده .

مُؤجِر : مُؤجِر هغه چا ته وايي چي و بل چا ته يو شی په کرايه ورکوي .

اِسْتِئْجَار : د بل چا څخه يو شی په کرايه اخيستلو ته اِسْتِئْجَار وايي .

مُسْتَأْجِر : يو څوک چي د بل شی په کرايه اخلي هغه ته مُسْتَأْجِر وايي ، مُسْتَأْجِر د جيم په زېر ويل کيږي .

مُسْتَأْجَر : هغه شی چي په کرايه اخيستل کيږي هغه ته مُسْتَأْجَر وايي ، مُسْتَأْجَر د جيم په زور ويل کيږي .

مثال : زيد و بکر ته کور په کرايه ورکړی ، پدې مثال کي زيد مُؤجِر دی ، بکر مُسْتَأْجِر دی او د زيد کور مُسْتَأْجَر دی .

منفعت او اجوره

لکه څنګه چي په بيع کي د ثمن او مَبِيعِ معلومول ضروري دي دغه ډول په اجاره کي بيا

د منفعت او اجورې معلومول ضروري دي ، ځکه په اجاره کي منفعت د اجورې په مقابل کي تبادله کيږي .

که څوک سرای د يوه کال د پاره د مياشتي په لس زره افغانيو په کرايه ورکړي نو اجاره يې صحيح ده ، ځکه چي هم اجوره معلومه ده چي د کاله يولک او شل زره افغانۍ په دولس قسطه دي او هم يې د يوه کال د مدې په ټاکلو د سرای منفعت يعني د سرای هستوګنه معلومه او ټاکل سوې ده .

که څوک سرای په لس زره افغانيو په کرايه ورکړي ليکن د هستوکني مده و نه ټاکي يا يې د يوه کال د پاره په کرايه ورکړي ليکن کرايه يې معلومه نه کړي نو دا اجاره نه صحيح کيږي ، ځکه چي په اول صورت کي منفعت نامعلوم دی او په دوهم صورت کي اجوره نامعلومه ده .

د منفعت معلومېدل

د خپلو لرګيو ځخه په اجوره په نجار دروازې جوړول يا کور يو چا ته په کرايه ورکول د اجارې ترونونه دي .

په دغو ترونو کي د نجار مزدورۍ او د کور کرايه اجوره بلل کيږي او نجار چي د لرګيو ځخه دروازه جوړوي او په کور کي چي هستوګنه کيږي هغه منافع بلل کيږي .

منفعت کله د مدې په ټاکلو معلوميږي او کله بيا د کار په ټاکلو معلوميږي .

په کار د منفعت معلومول

منفعت کله د کار په ټاکلو معلوميږي مثلاً : يو ځوک نجار ته لرګي ورکړي او ورته ووايي چي د دغو لرګيو ځخه داسي دروازه په دونه اندازه راجوړه کړه يا خياط ته ټوکر ورکړي او هغه ته وايي چي د دې ټوکره ځخه دا ډول کالي يا صدرۍ راجوړه کړه ، دلته که ځه هم مده نه ده ټاکل سوې خو د کار په ټاکلو يې منفعت معلوميږي نو خياط او نجار چي ټاکل سوي کارونه په هر ځونه مده کي وکړي د خپلي ټاکل

سوي مزدورۍ مستحق ګرځي .

په مده د منفعت معلومول

منافع کله د مدې په ټاکلو معلومیږي مثلاً : که څوک خیاط یا نجار ورځنی یا میاشتنی په معاش ودروي او په هغه د نجارۍ او د خیاطۍ کارونه کوي نو په دغه ټاکل سوې مده کي که ورځ وي او که میاشت وي چي خیاط او نجار هر څونه کار وکړي نو څومره اجوره چي ورته ټاکل سوې ده د هغه مستحق ګرځي .

توره مځکه د زراعت د پاره په اجاره ورکول ، سرای د هستوګني د پاره یا دوکان د کاروبار د پاره په کرایه ورکول هغه وخت صحیح کیږي چي هم کرایه او هم د کرایې مده مثلاً : میاشت یا کال وټاکل سي ، ځکه په مځکه باندي کښت کول ، په سرای کي اوسېدل او په دوکان کي کاروبار کول د مځکي ، سرای او د دوکان منافع دي او دا یوازي د مدې په ټاکلو معلومیږي .

که څوک سرای یا دوکان کرایه کړي او د هري میاشتي کرایه یي مثلاً : شل زره افغانۍ وټاکي خو دا معلومه نه کړي چي قرارداد د څو میاشتو د پاره دی ، دا تړون د یوې میاشتي د پاره

صحيح دی او په نورو مياشتو کې فاسد دی .

مُؤجِر کولای سي چې د اولي مياشتي تر پوره کېدلو وروسته مُسْتَأْجِر ته جواب ورکړي او کور په تخليه کړي .

که د قرارداد آخري نېټه هم وټاکي يعني د مياشتو شمېر يې هم وټاکي مثلاً : د اجاري قرارداد د درو کلنو د پاره د مياشتي په شل زره افغانيو وکړي بيا يې اجاره د درو کلنونو د پاره صحيح ده او مُؤجِر نسي کولای چې تر درو کلنونو مخته کور په خالي کړي .

په لومړي صورت کې چې د هري مياشتي د کرايې بلغ ټاکل سوی وو خو د قرارداد د پای مده يعني ټولي مياشتي نه وي ټاکلي سوي ، که د دوهمي مياشتي په سر کې مُسْتَأْجِر يو ګړی لا هم په سرای کې واوسي او دا پداسي حال کې چې د مياشتي د داخلېدو څخه وړاندي مُؤجِر د سرای د تخليه کولو طلب هم نه وي ځني کړی نو د دوهمي مياشتي اجاره يې هم صحيح او لازميږي او مُؤجِر نسي کولای چې د دوهمي مياشتي د پوره کېدلو تر مخه يې د سرای څخه وباسي .

همدا ډول مياشت په مياشت د هري مياشتي په

سر کي چي مُسْتَأْجِر يوه ورځ يا يو کړى هلته پاتيږي د همهغي مياشتي د پاره د اجارې تړون صحيح او لازميږي .

كرايه كښني

که څوک حيوان يا موټر د بار وړلو د پاره کرايه کوي نو اجاره يې هغه وخت صحيح کيږي چي هم د بار مقدار معلوم کړل سي او هم د بار رسولو ځاى وټاکل سي .

د اجارې کار په اشاره او د مسافي په ټاکلو هم معلوميږي مثلاً : پنډي يا ترانسپورټ والا ته وايي : دغه مال يا دا سامان پلانکي ځاى ته وړم د پنډي مزدوري او د موټر کرايه هم ورسره وټاکي دا اجاره صحيح ده ، دلته که څه هم د بار وزن نامعلوم دى خو وبار ته په اشاره کولو او د واټن په بيانولو يې منفعت تعيين کيږي .

د مُسْتَأْجَر استعمالونکى

که څوک سراى کرايه کړي خو دا معلومه نه کړي چي څوک به هستوګنه پکښي کوي بيا يې هم د اجارې تړون صحيح کيږي او مُسْتَأْجِر يعني

په کرایه نیونکی کولای سي چي خپله پدې سرای کي هستوکنه وکړي یا بل څوک په وړیا ډول پکښي واړوي یا یې بل چا ته په لږ یا ډېره کرایه په اجاره ورکړي .

که څوک دوکان کرایه کړي خو دا چي په دوکان کي څه کاروبار کوي هغه تعیین نه کړي د اجارې تړون یې صحیح کیږي او مُسْتَأْجِر په دا دوکان کي هر نوع کاروبار کولای سي ، آن تر دې چي بل ته یې مفت یا په لږ او ډېره کرایه هم ورکولای سي ، البته داسي کاروبار چي په هغه د دوکان تعمیر ته تاوان رسیږي لکه آهنګری یا ژرنده نو هغه بیا ببله بیانولو څخه نسي پکښي کولای ، ځکه چي تعمیر په اوبو او د ماشیانو د درانه بږغ په لرزه تکاني او کمزوری کیږي ، خو که مُسْتَأْجِر د اجارې په تړون کي د همدې کارونو کول ورسره معلوم او ټاکلي وه نو بیا یې پکښي کولای سي .

که څوک مځکه د کښت او زراعت د پاره اجاره کوي باید د کرلو شی هم په تړون کي معلوم کړي او که معلوم یې نه کړي اجاره یې نه صحیح کیږي ، ځکه چي په شیانو کي فرق سته

ځيني شيان داسي دي چي مځكي ته تاوان رسوي او وروسته يې مځكه د تخمونو څخه نه پاكيږي او ځيني نور بيا مځكي ته تاوان نه رسوي .

كه مُسْتَأْجِر مځكه پدې شرط څني اجاره كړي چي هر شی د ده زړه وي نو هغه به په كري بيا هر شی په كرلای سي .

د زراعتي مځكي په اجاره كي مُسْتَأْجِر د لاري او اوبو دواړو حق لري كه څه هم په تړون كي نه وي بيان سوي .

د اجارې پر ځمكه آبادئ

توره مځكه د تعمير او نهال ايښوني د پاره هم اجاره كېدلای سي خو هر وخت چي د اجارې مده پوره سي مُسْتَأْجِر به خپل تعمير ويرانوي او نهالان به د مځكي څخه كاږي او د پخوا په شان هواره مځكه به مُؤجِر ته تسليموي .

كه د مځكي څښتن پخپله خوښه د مُسْتَأْجِر تعمير او نهالان پر خپله مځكه پريښول بيا مځكه د ده او تعمير او نهالان يې د مُسْتَأْجِر دي او دا تر هغه مهاله چي د مځكي د څښتن خوښه وي يا دا چي د مځكي خاوند په خپله خوښه مُسْتَأْجِر ته د

تعمیر او نهالانو قیمت ورکړي .

د نهالانو قیمت د شنو ونو په ارزښت نه ورکول کیږي بلکي د ده په مځکه کي د کښل سوو نهالانو چي څونه ارزښت وي هغونه پیسې به یي ورکوي یعني نهالان د بوټو په قیمت ځني رانیسي .

دغه ډول د تعمیر قیمت هم د جوړ تعمیر نه ورکول کیږي بلکي د ده په مځکه کي چي د نړول سوي تعمیر د موادو څونه ارزښت وي هغونه پیسې به د دې جوړ تعمیر په قیمت کي ورکوي .

بار او سپرلۍ

د بار او سپرلۍ د پاره د حیوانانو او موټرانو کرایه کول هم جواز لري ، که د اجارې په تړون کي د موټر چلونکی او پر حیوان باندي د سپرلۍ کونکی په مشخص ډول و نه ټاکل سي نو مُسْتَأْجِر کولای سي چي موټر پخپله وچلوي یا یې په بل چا وچلوي ، همدا رنګه پر حیوان خپله هم سپربدلای سي او بل چا ته یې هم د سپرلۍ د پاره ورکولای سي .

که موټر او حیوان پدې شرط په کرایه ورکړي چي موټر به پلانکی چلوي یا د حیوان سپرلۍ به پلانکی کوي دلته مُسْتَأْجِر حق نه لري چي د ټاکل سوي نفر څخه پرته و بل چا ته يې د چلاو او سپرلۍ د پاره ورکړي ، ځکه چي د ټولو خلکو د موټر چلاو او د حیوان سپرلۍ یو ډول نه دي ځیني ماهر او احتیاط کاره وي او ځیني بیا بې تجربې یا بې باکه وي .

په داسي اجاره کي که د ټاکل سوي نفر څخه ماسیوا بل نفر د موټر او حیوان چلاو او سپرلۍ وکړي نو مُسْتَأْجِر يې ضامن ګرځي یعني د ټکر او بل هر ډول خرابۍ تاوان پر مُسْتَأْجِر راځي .

همدا ډول هر هغه شی چي د یوه او بل نفر په استعمال کي تفاوت ولري یعني د یوه په لاس کي تاواني او خرابيږي او د بل په لاس کي بیا نه زیانمن کيږي د هغه څخه هم که د تاکل سوي نفر څخه پرته بل کس کار اخلي نو تاوان يې پر مُسْتَأْجِر راځي .

مُسْتَأْجِر کولای سي چي جایداد او بل هر هغه شی چي د یوه او بل نفر په استعمال کي فرق نه لري د ټاکل سوي نفر څخه پرته بل چا ته د

استفادې د پاره ورکړي .

مثال : زيد و بكر ته كور پدې شرط په كرايه وركړ چي خپله به بكر پكښې اوسيږي ، دلته بكر كولاى سي چي خالد يا بل كس پكښې هستوګن كړي ، كه خالد په عادي ډول پكښې اوسېدى او كور ونړېدى پر بكر يې تاوان نه راځي ، ځكه چي په كور كي د يوه او بل هستوګنه بې تفاوته ده .

د تړون مخالفت

كه څوک حيوان يا موټر د بار وړولو د پاره كرايه كړي او د بار مقدار او نوع هم وټاكي نو مُسْتَأْجِر نسي كولاى چي د ټاكلي مقدار څخه زيات بار پر بار كړي يا بل داسي شی پر بار كړي چي د هغه وړل تر ټاكل سوي شي تر وړلو حيوان او موټر ته زيانمن وي مثلاً : موټر د شلو خرو ارو غنمو د پاره په كرايه وركړي نو مُسْتَأْجِر نسي كولاى چي په هغه كي تر شل خرواره زيات بار يوسي يا په هغه كي ډبري يا بل زيان رسونكى شی بار كړي ، ځكه چي د ډبرو وړل تر غنمو موټر ته زيانمن دي ، البته د غنمو پر ځاى كه شل خرواره ورجي يا بوره

پکښې بار کړي نو هغه پروا نه لري ، ځکه چې د غنمو ، وريجو او بورې بار يو د بل ځخه په وړلو کې تفاوت نه لري .

دغه ډول که حيوان تر يوه ټاکلي ځای پورې د شلو منو وړو د پاره کرايه کړي نو مُسْتَأْجِر کولای سي چې پر هغه باندي وړو ته ورته يا تر وړو لا هم بې ضرره شی پر بار کړي او هر هغه شی چې د بار وړل يې تر وړو تاواني او ضررناکه وي هغه بيا نسي پر بارولای لکه ډبره ، وسپنه او داسې نور درانه شيان .

که مُسْتَأْجِر پر حيوان يا په موټر کې تر ټاکل سوي بار ځخه زيات بار بار کړي يا تر هغه بار بل تاواني او ضررناکه بار بار کړي نو د مُسْتَأْجَر يعني د کرايه کړل سوي حيوان او سپرلۍ د خرابۍ او هلاکت تاوان پر مُسْتَأْجِر يعني پر کرايه اخيستونکي باندي راځي .

مثلاً : حيوان يې د شلو منو بار وړلو د پاره کرايه کړی وي او بيا پر هغه پنځه ويشت منه بار کړي که حيوان د بار ځخه ومړ او هلاک سو نو د اضافه بار تاوان يې پر مُسْتَأْجِر باندي د تعدي لکبله راځي چې په مخکني مثال کې د

حیوان د ارزښت شل فیصده کیږي ، خو که دونه بار پر بار کړي چې د داسي حیوانانو د طاقت څخه وتلی وي نو بیا به د حیوان د ټوله قیمت تاوان ورکوي .

اجیر

اجیر هغه چاته وایي چې د بل کار په مزدورۍ کوي اجیران پر دوه ډوله دي :

(۱) اجیر خاص .

(۲) اجیر مشترک .

اجیر خاص

اجیر خاص هغه مزدور او نوکر ته وایي چې د یوې ټاکلي مدې لکه ورځ ، میاشت او کال د پاره د یو چا سره مزدور سي .

اجیر خاص چې په ټاکل سوې مده کي ځان د مُسْتَأْجِرِ په اختیار کي ورکړي نو د ټاکل سوي مدې په پوره کېدلو د خپل اجرت او مزدورۍ مستحق ګرځي ، که څه هم مُسْتَأْجِرِ کار نه ځني واخلي او ټوله وخت یې همداسي په بیکارۍ پر تېر سي .

د اجير خاص ضمان

د مُسْتَأْجِرِ شی د اجير خاص په لاس کي مضمون نه دی بلکي د امانت حکم لري .

د اجير خاص په لاس کي يو شی هلاک يا مات سي يا په کار کولو کي يو شی ځني مات يا هلاک سي د هغه تاوان پر اجير خاص نه راځي.

مثال : زيد بکر د خدمت د پاره اجير کړي او د بکر د لاس څخه د زيد ترموز ولويږي مات سي يا يو لوښی يې په پرېوللو کي ځني مات سي نو د ترموز او لوښي تاوان پر بکر نه راځي ، ځکه چي بکر اجير خاص دی .

که بکر قصدا د زيد يو لوښی مات کړي نو د هغه تاوان پر بکر راځي ، ځکه اجير خاص که په قصد او تعدي د مُسْتَأْجِرِ شي ته زيان ورسوي نو د هغه تاوان پر راځي ، ځکه د مُسْتَأْجِرِ شی د اجير په لاس کي د امانت حکم لري ، هر هغه شی چي د امانت حکم ولري هغه په لاندي شيانو مضمون ګرځي .

اول : دا چي په ساتنه کي يې بې باکي او تقصير وکړي .

دوهم : دا چي په قصدي ډول يې تلف او خراب کړي .

دريم : دا چي د تړون د شرايطو څخه مخالفت پکښي وکړي .

اجير خاص ته په ټاکل سوې مده کي ببله خپل مُسْتَأْجِر څخه د بل چا مزدوري کول ناروا ده

مثال : زيد بکر د سهار څخه تر مازيګر پوري ورځنی مزدور ودراوه نو بکر ته په دغه ورځ کي د بل سړي مزدوري کول ناروا ده ، ځکه چي بکر اجير خاص يعني شخصي نوکر دی او د ټاکلي وخت خدمت يې د مُسْتَأْجِر دی .

اجير مشترک

اجير مشترک هغه چا ته وايي چي يو ټاکلی کار په مزدوري کوي لکه د بازار عام کاسبان .

اجير مشترک کولای سي چي د هر چا د پاره کار وکړي او مُسْتَأْجِر هغه د بل د کار څخه نسي منع کولای ، ځکه چي اجير مشترک د خلکو د پاره ګډ کار کوي .

اجير مشترک چي ټاکل سوی کار وکړي نو بيا د اجرت او مزدوري مستحق کرځي .

خیاط ، حمال او ډاکټر که کارونه د ورځنۍ یا میاشتنۍ مزدوري په حساب کول نو دوی خاص اجیران بلل کیږي او د ټاکلي مدې په پوره کېدلو د اجرت مستحق کرځي .

که خیاط مزدوري د جوړې په حساب اخیستله او حمال مزدوري د من کټ په حساب غوښتله او ډاکټر فیس د معاینې او اپریشن په حساب اخیستی دلته بیا دوی مشترک اجیران بلل کیږي ، د ټاکل سوو کارو په انجامولو د اجرت مستحق ګرځي .

د اجیر مشترک ضمان

ابوحنیفه رحمه الله علیه وایي : د مُسْتَأْجِر شی د اجیر مشترک په لاس مضمون نه دی یعني د امانت حکم لري ، په تلف او ضایع کېدلو یې تاوان پر اجیر مشترک نه راځي .

مثال : بکر خیاط دی که زید و بکر ته ټوکر د کالو جوړولو د پاره په مزدوري ورکړي او د بکر دوکان غله ووهي ، ټوکر ځني غلا کړي د ټوکره تاوان پر بکر نه راځي ، ځکه چي بکر اجیر مشترک دی او ټوکر یې په لاس کي د امانت حکم لري .

که د بکر د بې باکۍ او تعدي لکبله ټوکر تلف او له منځه ولاړ سي هلته يې بيا تاوان پر بکر راځي ، ځکه چي امانت په تعدي او تقصير مضمون ګرځي .

ابويوسف او محمد رحمهما الله تعالی وايي : د مُسْتَأْجِر شی د اجير مشترک په لاس کي مضمون دی يعني که د مُسْتَأْجِر شی د اجير مشترک څخه تلف يا خراب سي نو مُسْتَأْجِر ته به يي تاوان ورکوي ، که څه هم اجير مشترک په هغه کي تقصير او تعدي نه وي کړې ، البته که د مُسْتَأْجِر شی د اجير مشترک څخه په داسي طوفان يا عمومي اور کي غرق او وسوزي چي خلکو يې مخنيوی نسوای کولای بيا يې ضمان پر اجير مشترک نه راځي .

فتوا د يارانو پر قول ده يعني د اجير مشترک څخه که شی تلف او ضايع سي نو مُسْتَأْجِر ته به يې تاوان ورکوي ، ځکه په اوسنۍ زمانه کي خلکو تغيير کړی دی د خلکو د مالونو د خوندي ساتلو همدا لاره ده .

د خاص او مشترک اجير فرق

د اجير خاص او اجير مشترک تر منځ فرق دا

دی چي اجير خاص د وخت په پوره کېدلو د اجورې مستحق ګرځي او بل دا چي اجير خاص د مزدورۍ په مده او وخت کې د بل چا مزدوري نسي کولای ، دغه ډول د مُسْتَأْجِر شيان د اجير خاص په لاس کي د مزدورۍ په مده کي امانت غوندي غير مضمون دي .

اجير مشترک بيا د کار په پوره کولو د اجورې مستحق ګرځي خو تر څنګ يې د بل هر چا مزدوري هم کولای سي او بل دا چي د مُسْتَأْجِر شی يې په لاس کي د مُفتی به قول پر اساس مضمون دی .

که د دوبي څخه کالي د پرېوللو په مهال کي په ټکولو څيري سي نو مُسْتَأْجِر ته به يې تاوان ورکوي .

د حمال څخه که د ښويدلو لکبه شی مات سي يا يې د بار تړلو رسۍ وشکيږي او شی ځني مات سي نو د هغه تاوان به مُسْتَأْجِر ته ورکوي .

د ملاح يعني کښتۍ وان څخه که کښتۍ په راګرځولو کي ډوبه سي نو د مالو خاوندانو ته به د غرق سوو مالونو تاوان ورکوي ، البته که په

کښتۍ کي انسانان هم غرق سي نو د هغو تاوان پرملاح نه راځي .

دغه ډول که څوک د سپرلۍ څخه راولوېږي د هغه تاوان هم پر کرایه کښ نه راځي .

که کښتۍ په طوفاني بادونو او طوفاني څپو غرقه سي هلته هم د مالونو تاوان پر ملاح نه راځي .

د اجورې استحقاق

اجیر په درو شیانو د خپلي اجورې او مزدورۍ د اخیستلو مستحق ګرځي .

اول : اجیر مشترک چي ټاکل سوی کار انجام کړي او د اجیر خاص چي ټاکل سوې مده پوره سي نو د خپلو اجورو مستحق ګرځي باید ورته ورکول سي .

دوهم : اجیر که د مُسْتَأْجِر سره د اجارې عقد او تړون پدې شرط وکړي چي اجوره او مزدوري به تر کار دمخه ورکول کیږي بیا اجیر د ټاکلي کار او مدې څخه وړاندي د خپل اجرت او مزدورۍ مستحق ګرځي یعني اجوره یې باید د کار څخه مخکي ورکړله سي .

دریم : مُسْتَأْجِر که په خپله خوښه اجیر ته تر کار

وړاندي اجوره او مزدوري ورکړي نو بیا که څه هم اجیر مشترک تر اوسه کار نه وي انجام کړی یا د اجیر خاص د معاش نېټه نه وي رارسیدلې مُسْتَأْجِر يې بیرته د اخیستلو حق نه لري .

که اجیر مشترک تر پیشکي اجورې اخیستلو وروسته هغه په تړون کي ورسپارل سوی کار انجام نه کړي نو مُسْتَأْجِر بیرته پیسه څني اخیستلای سي .

دغه ډول که اجیر خاص د ټاکل سوي مدې څخه مخته کار پرېږدي نو مُسْتَأْجِر بیرته خپلي پیسې څني اخیستلای سي .

تفريعات

يو څوک چي کور په کرايه ونيسي مُؤجِر حق لري چي د هري ورځي په تېرېدلو د همهغي ورځي د کرايې غوښتنه ځني وکړي ، خو که داجارې په تړون کي يې د کرايې د اخيستلو د پاره وخت ټاکلی وو مثلاً : هفته په هفته ، مياشت په مياشت يا يې کال په کال د کرايې اخيستلو وخت تعيين کړی وو بيا د ټاکل سوې نېټي څخه وړاندي د کرايې غوښتنه نسي کولای .

څوک چي د واده د ډوډۍ پخولو د پاره اشپز ودروي نو اشپز د ډوډۍ اچولو وروسته د اجرت اخيستلو مستحق ګرځي ، ځکه د ډوډۍ اچول هم پر اشپز باندي دي .

څوک چي خښت مال ته خښتي په ټيکه وکړي امام صاحب وايي : خښت مال هغه وخت د اجورې مستحق ګرځي چي خښتي په ميدان کي ودروي .

ياران وايي : د ميدان څخه د خښتو ټولول او وډل هم پر خښت مال باندي دي ، خو که نوموړو اجيرانو د اجارې لاسليک پدې شرط کړی وو چي اجوره به يې د کار تر انجامولو دمخه

ورکول کيږي بيا د پيشکي اجورې مستحق ګرځي .

هر هغه اجير چي د هغه کار د شي په ذات کي اثر ښکاره کوي لکه دوبی او رنګمال نو هغه کولای سي چي د مُسْتَأْجِر شی د خپلي اجورې د لاس ته راوړلو تر وخته راوګرځوي .

که د اجير کار د شي په ذات کي اثر نه درلودی لکه حمال او بارکښ نو هغه د خپلي اجورې د پاره د مُسْتَأْجِر بار نسي راګرځولای .

پر ګناه اجوره اخيستل

که څوک د ګناه د پاره اجير ودروي نو اجاره يې نه صحيح کيږي ، ځکه د اجارې تړون پر هغه شي کېدلای سي چي هغه په شريعت کي مُبَاح وي يعني شريعت يې د کولو څخه منع نه وي کړې .

که څوک غزلچي د غزلو د پاره په اجوره راولي يا مسلئ د بدلو د پاره په اجوره راولي دا اجاره نه صحيح کيږي يعني غزلچي او مسلئ د اجورې حق نلري .

دغه ډول که څوک د جادو يا د حرامو اشعارو د

تعلیم د پاره استاد ودروي نو هغه هم د اجورې حق نلري .

پر طاعت اجوره اخیستل

زموږ د امامانو په آند که څوک د طاعت د پاره په اجوره ودرول سي نو هغه د اجورې اخیستلو حق نلري .

دغه ډول هر کار چي د اجارې تر تړون دمخه پر چا فرض یا واجب وي نو د هغه کار د پاره يې اجیرتوب هم نه صحیح کیږي ، ځکه ببله اجارې څخه هم دا کار پر هغه واجب دی .

زموږ د مذهب وروستني علماء پر امامت ، آذان او د قرآن پر تعلیم د اجورې اخیستل جایز ګڼي ، ځکه چي په نن زمانه کي که امام ، مؤذن او استاد ته تنخوا ور نه کول سي نو دا کارونه معطل پاتیږي او د دې کارونو په معطل پاته کېدلو دین ته ستر زیان رسیږي .

امام مالک او امام شافعي د قران پر تعلیم د اجورې اخیستل جایز ګڼي ، ځکه چي رسول الله ﷺ فرمایلي دي : إن أحق ما أخذتم علیه أجراً کتاب الله . (بخاري)

ژباړه : کوم شیان چي تاسو اجوره پر اخلی په
هغو کي تر ټولو زیات د اجورې اخیستلو وړ د
الله کتاب دی .

د قرانکریم د تعلیم څخه ماسیوا پر نورو تعلیماتو
اجوره اخیستل د علماوو په اتفاق جایز دي لکه د
ژبي ، ادب ، حساب ، لیک ، فقهي ، او حدیثو
ښوول ، همدا رنګه د مسجدنو ، پلانو او داسي
نورو د خیر د ځایونو پر جوړولو اجوره اخیستل
هم جایز ده .

د اجیر د کار څخه مزد

پر داسي کار اِسْتِئْجَار نه صحیح کیږي چي د
هغه څخه خپله اجیر ګټه اخلي ، نو ځکه پر
طاعت اِسْتِئْجَار نه صحیح کیږي ځکه دا د خپل
ځان د پاره کار دی ، د طاعت ګټه خپله طاعت
کونکي ته رسیږي او د خپل ځان د پاره چي
څوک کار کوي نو پر هغه د بل څخه د اجورې
اخیستلو حق نلري .

دغه ډول که څوک غنم وړه کوي او ژرندي والا
ته یعني اجیر ته یې د وړو څخه یو ټاکلی مقدار
په اجوره کي وټاکي دا هم نه صحیح کیږي .

د غنمو په وړه کولو کي ژرندي والا ته د وړو ښخه يو مقدار اجوره ټاکل د قفيز طحان په نامه ياديږي او رسول اللهﷺ د قفيز طحان ښخه منع کړې ده .

همدا ډول د کونجدو ښخه په معلوم مقدار غوړو غوړي ايستل هم نه صحيح کيږي .

عمومي قاعده دا ده چي کوم شی چي د اجير د کار په نتيجه کي لاس ته راځي د هغه ښخه اجير ته اجوره ورکول د اجارې تړون فاسدوي .

مالکيه او حنابله وايي : د اجير د کار په پايله کي چي کوم شی لاس ته راځي د هماغه شي ښخه که معلوم مقدار په اجوره کي وټاکل سي اجاره يې صحيح ده[٢٤] ، د همدې جملې ښخه د کښتګرو دا تعامل هم دی چي د غنمو د لو يعني د رېبولو په اجوره کي غنم ورکوي .

د کرايې د ځای ترميم

د کرايې په مده کي که د کرايې ځای ترميم ته اړتيا پيدا کړي لکه د بامو ګلول ، د لښتيو خلاصول ، د ښاه او سلواغې اصلاح کول ، د

[٢٤] د قفيز طحان د حديث صحت د مالکيه او حنابله په آند ثابت نه دی .

برمې او د اوبو راکښلو ماشین او د اوبو پایپونه او د داسې نورو اړینو شیانو سمول ، دغه ډول که یو ځای یې ونړیږي د هغه ودانول څو ځای د استفادې وړ وګرځي دا ټول په مُؤجِر یعني د کور په څښتن اړه لري ، ځکه چې هغه یې مالک دی .

د کور څښتن د کور پر ترمیمولو نه مجبوره کیږي ، ځکه د شي څښتن د خپل ملک په اصلاح او ترمیم څوک نسي مجبور کولای ، خو که اصلاح یې نکړي نو مُسْتَأْجِر د اجارې د فسخ کولو اختیار پیدا کوي .

که مُسْتَأْجِر د دغو شیانو څخه یو شی په خپله خوښه اصلاح کړي نو د ترمیم خرڅ یې د مالک څخه نسي اخیستلای .

که مُسْتَأْجِر د ځای د څښتن یا د هغه د ځای ناستي په غوښتنه یې ترمیم وکړ بیا یې ټول خرڅ پر مالک باندي راځي .

د ایجارې وپای ته رسېدل

د ایجارې میعاد چې پای ته ورسیږي نو مُسْتَأْجِر به د کور یا دوکان کلی و مُؤجِر ته سپاري ، دغه

ډول د جاروکښنې کثافات به هم د کور څخه باسي

که څوک حیوان یا یو موټر په ښار کي د یو متعین ځای څخه کرایه کړي تر څو تر یو ټاکلي ځای پوري تګ او راتګ پر وکړي یا بار پر یوسي نو پر مُسْتَأْجِر لازمه ده چي په کوم ځای کي چي یې قبض کړی دی هم هلته یې بیرته مُؤجِر ته وسپاري .

که د مدې تر پوره کېدلو وروسته یې بیرته هغه خپل ځای ته ور نه ولي ، بلکي خپل کور یا بل ځای ته یې بوځي او هلته هلاک سي نو ضمان یې پر راځي ، ځکه د تړون تر پوره کېدلو وروسته یې بل ځای ته بیول تعدي ده .

د فسخ عذرونه

د ایجارې تړون لازمي دی ، خو که فسخ کولو ته یې حاجت ومندل سي نو د عذر لکبله فسخ کېدلای سي .

عذر هر هغه پېښېدونکې پېښې ته وایي چي که د ایجارې تړون پر خپل حالت دوام ومومي نو تړون کونکي ته یې زیان رسیږي او ببله د ایجارې د تړون د فسخ کولو څخه په بل شي یې

ضرر نه دفع کیږي .

د مُسْتَأْجِرِ عذر

مُسْتَأْجِرِ که مفلس سي یا د یو کسب څخه بل کسب ته واوړي یا د یوه ځای څخه بل ځای ته سفر کوي دا ټول د اجارې د فسخ کولو په عذرونو کي شمېرل کیږي ، ځکه په دا ډول حالاتو کي که د اجارې تړون فسخ نه کړل سي نو مُسْتَأْجِرِ ته یې زیان رسیږي .

مثال : زید د بکر څخه دوکان د دوو کلنو د پاره په کرایه ونیاوه ، شپږ میاشتي وروسته زید ډیوالي سو او کاروبار یې سقوط وکړ ، د همدې عذر لکبله زید د اجارې تړون فسخ کولای سي .

دغه ډول که زید د ټوکرانو په مارکیټ د بکر څخه دوکان په کرایه ونیاوه او د قرارداد تر پوره کېدلو دمخه زید د ټوکرانو کاروبار پرېښاوه او داسي کاروبار یې پیل کړ چي هغه پدې مارکیټ کي نه کېده نو دا هم د اجارې د تړون د فسخ کولو د عذرونو څخه شمېرل کیږي .

دغه ډول که زید د بکر څخه په کندهار کي کور د یوه کال د پاره په کرایه ونیاوه او څلور میاشتي

وروسته زيد و کابل ته کوچ کاوه دا هم د اجارې د تړون د فسخ کولو د عذرونو څخه دی .

د مُؤجِر عذر

که څوک کور په کرايه ورکړي او د ميعاد تر پوره کېدلو دمخه دونه پور پر باندي سي چي بېله د دا کور د قيمت څخه يې په بل شي پور نسوای ادا کولای نو دا هم د کور د مالک يعني د مُؤجِر د پاره عذر دی چي د اجارې تړون په فسخ کړي څو وکولای سي کور خرڅ کړي .

دغه ډول که څوک سرای رانيسي بيا يې بل ته په کرايه ورکړي او وروسته په کور کي داسي عيب ورته معلوم سي چي لکبله يې سودا فسخ کولای سي نو دا هم د اجارې د فسخ کولو د عذرونو څخه شمېرل کيږي .

د حمال او کرايه کښ دا ډول ناروغۍ چي بار وړل ورته ضرر رسوي د ابويوسف رحمة الله عليه په آند په عذر کي شمېرل کيږي .

امام محمد رحمة الله عليه وايي : د کرايه کښ ناروغۍ عذر نه دی ، ځکه چي بل کس د اوښانو يعني سپرلۍ سره ليږلای سي .

مُزَارَعَة

مُزَارَعَة ته په پښتو کي کښتګري وايي .

د مزارعي تعريف: مځکه د کښت د پاره د حاصل په يوه برخه ورکول مُزَارَعَة بلل کيږي .

مُزَارَعَة د مُخَابَرة او مُحَاقَله په نامه هم ياديږي[۲۵]

اصطلاحات :

مُزَارِع : مزارع کښتګر ته وايي دغه ډول مزارع دعامل په نامه هم ياديږي .

زَرع : زرع کښت ته وايي .

صاحب الارض : صاحب الارض د مځکي مالک او څښتن ته وايي .

مځکه د حاصل په دريمه يا څلورمه په کښتګري ورکول د ابوحنيفه رحمة الله عليه او زفر رحمة الله عليه په آند جواز نه لري[۲۶] .

مُزَارَعَة د ابو يوسف او امام محمد او نورو فقهاوو په آند جائز ده .

---

[۲۵] المزارعة شرعا : عقد على الزارع ببعض الخارج

[۲۶] ابوحنيفه او زفر د رافع بن خديج په روايت استدلال کوي : قَال رَسُول اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ فَلْيُزْرِعْهَا أَخَاهُ،وَلاَ يُكَارِيهَا بِثُلُثٍ وَلاَ بِرُبُعٍ وَلاَ بِطَعَامٍ مُسَمًّى (مسلم)

فتوا هم د یارانو پر قول ده ځکه چي د مزارعې ټړون ته خلک اړتیا لري او همدا یې تعامل دی .

د مزارعې رکن

مُزَارَعَة هم د نورو ټړونو په شان په ایجاب او قبول مُنْعَقِد کیږي ځکه چي رکن یې دی .

د مزارعې ټړون په ابتداء کي اجاره او په پای کي شراکت ګرځي ، ځکه که تخم د مځکي پر خاوند باندي وي نو په ابتداء کي مزارع یعني کښتګر مُسْتَأْجِر او په پای کي شریک ګرځي او که تخم پر مزارع باندي وو نو مځکه په شروع کي مُسْتَأْجَر ده یعني اجاره سوې ده خو په حاصل کي بیرته د مځکي خاوند او کښتګر یو د بل شریکان ګرځي .

د کښت حاصلات

په کښتګرۍ کي باید د کښت د حاصلاتو وېش د مځکي د څښتن او کښتګر تر منځ په ټړون کي ټاکل سوی وي .

حاصل به د کښتګر او د مځکي د خاوند تر منځ په مُشَاع ډول مشترک وي او د هر یوه ونډه به د فیصدۍ له مخي لکه نیمی ، دریمه یا څلورمه

معلومه وي .

که یوه ته معلوم مقدار ونډه وټاکل سي او د هغه څخه اضافه د هغه بل د پاره وټاکل سي یا د مځکي د یوې معلومي برخي حاصل د یوه د پاره او د بلي برخي دا د بل د پاره وټاکل سي نو معامله یې تر منځ فاسدیږي .

مثال : زید بکر ته مځکه د غنمو د پاره په کښتګرۍ ورکړه ، پدې ډول چي د حاصل یو خروار غنم به زید ته ورکوي او تر خروار اضافه هر څونه چي وي هغه به د بکر ونډه وي نو دا کښتګري یې فاسده ده .

دغه ډول که زید بکر ته مځکه په کښتګرۍ پدې ډول ورکړه ، چي د مځکي د یوې معلومي برخي حاصل یې زید او پاته یې د بکر دی دلته هم تړون فاسدیږي .

دغه رنګه دا هم نه صحیح کیږي چي پروړ یې مثلا د یوه او غنم یې د بل وي .

په کښتګرۍ کي به مځکه د کښتګر په اختیار کي ورکول کیږي ، که د مځکي کار د مالک پر غاړه هم واچول سي نو تړون یې نه صحیح

کېږي .

د کښتګرۍ حالات

د ملګرو په آند کښتګرۍ څلور حالات لري ، په درو حالاتو کي يې تړون صحيح کېږي او په يوه حالت کي يې تړون باطلېږي .

لومړی : که مځکه او تخم د يوه وي او کار او حيوان يا د زراعت وسايط پر بل وي نو تړون يې صحيح دی ، ځکه پدې حالت کي د تخم او د مځکي څښتن د کښتګر استخدام کونکی ګڼل کېږي او د کښتګر حيوان يا تراکتور د هغه د کار په آله کي شمېرل کېږي .

دوهم : که مځکه د يوه وي او کار ، تخم او حيوان د بل وي نو تړون يې تر منځ صحيح دی ځکه دلته بيا کښتګر د مځکي په يو مقدار حاصل د مځکي اجاره کونکی ګڼل کېږي .

دريم : که مځکه ، تخم ، او حيوان د يوه وي ، کار پر بل وي نو دا تړون هم صحيح دی ، خو دلته بيا د مځکي څښتن دا ډول ګڼل کېږي چي کښتګر يې د مځکي په يو مقدار حاصل اجير کړی دی .

ځلورم : که مځکه او حیوان د یوه وي او تخم او کار پر بل وي نو دا تړون یې فاسد دی ، ځکه که دا تړون د مځکي اجاره وګڼل سي نو د ځمکي پر خاوند حیوان یا تراکتور لازمول تړون فاسدوي او که تړون د کښتګر اجاره یعني استخدامول و ګڼل سي نو پر اجیر باندي تخم لازمول تړون فاسدوي .

د فاسد تړون حکم

که د کښتګرۍ تړون فاسد سي حاصل یې ټول د تخم والا کیږي .

که تخم د مځکي د خاوند وو کښتګر ته به اجر مثل یعني د هغه د کار په پرتله اجوره ورکوي او که تخم د کښتګر وو نو کښتګر به د مځکي مالک ته د مځکي کرایه ورکوي .

باغواني

باغواني ته په عربي مُسَاقَاة وایي .

د مُسَاقَاة تعریف : وني او باغ په بزګرۍ بزګر ته د خړوبولو او پالني د پاره پدې شرط ورکول چي حاصل به یې تر منځ مشترک وي مُسَاقَاة بلل کیږي .

باغواني هم د کښتګرۍ په شان د ابوحنيفه او زفر په آند جايز نده[۲۷] ، البته د ابويوسف ، امام محمد ، امام مالک ، امام شافعي او امام احمد په آند مُسَاقَاة يعني باغ په باغواني ورکول جايز دی ځکه رسول الله ﷺ د خيبر مځکي او باغونه د خيبر يهودو ته په سم نيمی حاصل په بزګرۍ ورکړي وه او بل دا چي خلک اړتيا ورته لري ، مخکي مو ولوستل چي د کښتګرۍ او باغوانۍ په هکله فتوا د ملګرو پر وينا ده .

مُغَارَسَة

مُغَارَسَة د نهالګيو ايښودلو ته وايي يعني دا چي څوک بل ته سپېره ځمکه تر يو ټاکلي ميعاد پوري ورکړي ، څو هغه نهالګي پر ولګوي او څه مهال چي وني يې پر حاصل راسي نو باغ خپل منځ کي وويشي ، مثلا نيم يې مالک ته پاته سي او نيم يې بزګر ته په اجوره کي ورکړي .

مُغَارَسَة زموږ د امامانو په آند او هم د نورو بې شمېرو فقهاوو په آند جايز نه ده ، البته مالکيه يې په ځيني شرطونو جايز ګڼي .

[۲۷] عَنْ نَافِعٍ قَالَ ذَهَبْتُ مَعَ ابْنِ عُمَرَ إِلَى رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ حَتَّى أَتَاهُ بِالْبَلَاطِ فَأَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ . دا حديث د ابوحنيفه رحمة الله عليه د پاره دليل دی .

حَجر

ځوک چي د يو شي مالک وي نو هغه پدې شي کي د تصرف حق لري او بل ځوک يې په شي کي بې اجازې تصرف نسي کولای ، ځکه دی يي مالک او څښتن دی .

خو کله پر يو چا بنديز لګول کيږي او پخپل شي او ملکيت کي د تصرف څخه منع کيږي ، و دغه بنديز ته حَجر وايي .

هغه ځوک چي پر هغه بنديز لګول کيږي او پخپل مال او ملکيت کي د تصرف څخه منع کيږي هغه ته مَحْجُورعَلَيْهِ وايي .

د تصرفاتو بنديز يا د مَحْجُورعَلَيْهِ د مصلحت او ګټي په غرض لګول کيږي يا د نورو د مصلحت او ګټي په غرض لګول کيږي مثلاً : پر ليوني باندي د تصرفاتو بنديز د ليوني د ګټي په غرض لګول کيږي ، تر څو مال يې د ضايع کېدلو څخه وساتل سي .

که رَاهِن د مُرْتَهِن بې اجازې رهن خرڅ کړي سودا يې د مُرْتَهِن پر اجازه موقوفه کيږي او دا هم يو ډول بنديز دی چي پر رَاهِن لګول کيږي ،

رَاهِن که څه هم د مرهون څښتن دی بیا یې هم د خرڅلاو څخه منع دی .

پر رَاهِن چي د رهن د خرڅولو بندیز لګول کیږي دا د مُرْتَهِن د ګټي او مصلحت په غرض لګول کیږي ، څو د مُرْتَهِن حق ضایع نسي .

د حَجر اسباب

بندیز د کوچینوالي ، لیونتوب او غلامی لکبله لګول کیږي او دغو درو شیانو ته د حجر اسباب وایي .

د بلوغ نښي او عمر

کوچنی نابالغه ته وایي ، هلک هغه وخت په بالغانو یعني غټانو کي شمېرل کیږي چي احتلام یا انزال ورته پېښ سي یا خپله ښځه ځني حامله سي ، که دا نه وه نو بیا چي عمر یې پوره اتلس کاله سي .

نجلۍ هغه وخت په بالغانو کي شمېرل کیږي چي حیض یا احتلام ورته پېښ سي یا یې اولاد په نس سي ، که دا نه وه نو بیا چي عمر یې پوره اولس کاله سي .

ابویوسف او امام محمد وایي : که پر هلک او نجلۍ د بلوغ نښې ښکاره نسي نو چي عمر یې پوره پنځلس کاله سي هغوی بالغان ګڼل کیږي .

هلک او نجلۍ چي بلوغ ته نژدې سي نو هلک ته مُرَاهِق او نجلۍ ته مُرَاهِقَة وایي .

د مراهق او د مراهقي د بلوغ پېژندنه که ګرانه سي هلته بیا د دوی خپله وینا د بلوغ په هکله منل کیږي ، که دوی ځانونه بالغان بلل نو د غټانو په جمع کي شمېرل کیږي .

مُمَیِّز او نا مُمَیِّز

ماشومان پر دوه ډوله دي ، یو شمېر یې هغه کم عمره ماشومان دي چي په هیڅ نه پوهیږي ، هغوی ته غیر مُمَیِّز کوچنیان وایي او بل هغه ماشون دي چي په یو څه پوهیږي ، هغوی ته بیا مُمَیِّزکوچنیان وایي .

مثلا : که یو کوچنی دوکاندار ته پیسې ورکړي او دوکاندار یې په بدل کي شی ورکړي او کوچنی شی ځیني واخلي او بیا ژاړي خپلې پسې هم بیرته غواړي نو دا کوچنی غیر مُمَیِّز دی ،

ځکه چي په سودا هيڅ نه پوهيږي .

د غير مُمَيِّزکوچنی سودا او نور معاملات نه صحيح کيږي ، تر داسي بريده چي د ولي په اجازه لاهم نه صحيح کيږي .

داسي کوچنی چي هغه د دوکاندار څخه د شي د رانيولو وروسته خپلي پيسې بيرته نه غواړي هغه ته مُمَيِّز وايي ، ځکه هغه پدې پوهيږي چي مَبِيعَه د پيسو په بدل کي لاس ته راوړل کيږي .

د مُمَيِّز تړونونه

د مُمَيِّزکوچني سودا او نور تړونونه پر درې ډوله دي .

لومړی : يو يې هغه تړونونه دي چي په هغه کي د کوچني سراسر ګټه او فايده وي نو دغه ډول تړونونه يې د ولي بې اجازې هم صحيح کيږي لکه خيرات وصيت او د سوغات قبلول .

دوهم : بل يې هغسي تړونونه دي چي د کوچني محض په تاوان وي نو هغه يې د ولي په اجازه لا هم نه صحيح کيږي ، لکه خپلي ښځي ته طلاق ورکول يا خپل مال بل ته په خيرات يا سوغات کي ورکول ، خيرات که څه هم د خير

کار دی خو په دنیوي لحاظ یې مال د لاس څخه په وځي نو ځکه یې پر خیرات بندیز لګول کیږي

دریم : بل یې هغه تړونونه دي چې په هغه کي د ګټې او تاوان دواړو احتمال وي دا ډول تړونونه یې د ولي پر اجازه موقوفه کیږي .

د ولیانو ترتیب

ولي هغه چاته وایي چې شرعا د بل په مال کي د تصرف واک ورسپارل سوی وي او تصرف یې د بل پر اجازه هم موقوفه نه وي .

د کوچني ولي خپل پلار دی ، خو پدې شرط چې خپله لیونی او مَحْجُور عَلَيْهِ نه وي .

که پلار یې نه درلودی بیا یې په مالي تصرفاتو کي هغه څوک ولي او سرپرست بلل کیږي چې پلار یې وصي ټاکلی وي ، که د پلار وصي یې بل وصي وټاکي هغه یې هم ولي بلل کیږي .

که کوچني پلار نه درلودی او نه یې پلار وصي ټاکلی وو نو د هغه ولي بیا پلرنی نیکه یعني د پلار پلار دی ، که نیکه یې هم نه درلودی بیا یې د نیکه لخوا ټاکل سوی وصي یا د نیکه د وصي وصي یې ولي بلل کیږي .

که پلار ، نیکه او د هغوی وصیان نه وه نو بیا یې حاکم وروسته یې قاضي بیا یې د قاضي وصي ولي بلل کیږي .

د ولیانو پورتنی ترتیب د مالي تصرفاتو په هکله دی ، ځکه چي د نکاح او واده په هکله د ولیانو ترتیب بېل دی ، لکه څنګه چي مو د فقه المبتدي په دوهم ټوک کي ولوستل .

د پورته کسانو څخه پرته نور کسان لکه ورور ، اکا ، مور او د مور وصي د کوچني او لیوني د مال شرعا سرپرستي نسي کولای .

د ولي تصرف

پر ولي باندي لازمه ده چي د مَحْجُورعَلَيْهِ په مال کي د هغه په فایده تصرف وکړي .

د مَحْجُورعَلَيْهِ په مال کي د ولي هغه تصرفات نه صحیح کیږي چي په هغه کي د مَحْجُورعَلَيْهِ تاوان او ضرر وي ، ځکه نو ولي د کوچني مال بل ته په پور ، سوغات او خیرات کي نسي ورکولای او نه یې ښځي ته طلاق ورکولای سي ځکه چي پدې کي د مَحْجُورعَلَيْهِ تاوان دی .

ولي د کوچني د پاره د بل وصیت ، خیرات او

تحفه قبلولای سي ، ځکه پدې کې د کوچني سراسر ګټه او فایده ده .

د ولي سودا

ولي د کوچني مال د بازار په نرخ یا تر هغه په زیات قیمت خرڅولای سي .

دغه ډول ولي کوچني ته یو شی د بازار په نرخ یا تر هغه ارزانه رانیولای سي .

که ولي یو شی په غبن یسیر یعني تر خپل نرخ دونه ګران رانیسي چي په عام ډول خلک پکښې تېر وځي هغه هم صحیح کيږي ، خو په غبن فاحش یعني تر خپل ارزښت یې ډېر ګران نسي ورته رانیولای .

ولي د کوچني مال په سفر کي د ځان سره وړلای سي او هم یې بل ته په مضاربت یا شراکت ورکولای سي ، دغه ډول د رانیولو او خرڅولو د پاره یې بل څوک وکَیْل هم ټاکلای سي .

د ولي اجاره

ولي خپل تر لاس لاندي کوچنی د بل سره په دونه مزدورۍ اجیر کولای سي چي ده غوندي کسان هغوني مزدوري اخلي او یا ترهغوی لا هم

زیاته مزدوري ورته وټاکي ، خو په ډېره لږه مزدورۍ يي يعني په غبن فاحش يي نسي مزدور کولای .

ولي د کوچني شی بل ته په کرایه ورکولای سي او د بل شی بیا ده ته په کرایه اخیستلای سي ، ځکه چي دا ټول تصرفات د تجارت سره تړلي دي او څوک چي د تجارت اختیار ولري نو هغه د تجارت سره د اړوند ټولو شیانو اختیارات هم پیدا کوي .

د ولي نفقه

که ولي غني او بډا وو نو د یتیم د مال څخه به هیڅ هم نه خوري او که فقیر وو بیا کولای سي چي د یتیم د مال د سرپرستۍ لکبله په جایز طریقه بېله اسراف څخه څه شی ځني وخوري .

د ولي اجازه

د ولي اجازه لکه څنګه چي تر تړون وړاندي یا وروسته په څرګنده وینا صحیح کیږي ، دغه ډول په دلالت او اشاره يې هم اجازه صحیح کیږي ، نو ځکه مُمَیِّزکوچنیان چي خپل ورځني خوراکي شیان لکه بسکوټ ، پاپړ او داسي رانیسي هلته

که څه هم د ولي څرنګه اجازه نه وي بيا يې هم سودا صحيح کيږي ، ځکه کوچني ته پيسې د همدې شيانو د رانيولو د پاره ورکول کيږي .

د کوچني طلاق

د نابالغه کوچني طلاق نه واقع کيږي ، کوچنی که خپلي ښځې ته خپله يا د وکَيْل په ذريعه طلاق ورکړي نو طلاق يې نه صحيح کيږي ، دغه ډول د کوچني ولي او سرپرست هم د کوچني و ښځې ته طلاق نسي ورکولای .

د کوچني اقرار

که څوک پخپله خوښه اقرار وکړي او د بل حق پر ځان ومني نو اقرار يې پر هغه حجت ګرځي او د بل حق يې پر ذمه په ثابتيږي او تر اقرار وروسته يې انکار يا پښيماني نه منل کيږي ، ځکه سړی پخپل اقرار نيول کيږي .

د کوچني اقرار ته اعتبار نه ورکول کيږي ، که کوچنی په خپله خوله اقرار وکړي چي د پلانکي پر ما دونه پيسې پور باندي دی نو د هغه پور پر ده نه ثابيتيږي .

هغه کوچنی چي په سودا پوهيږي او د ولي له

خوا د کاروبار اجازه ورکول سوې وي د هغه مالي اقرار د اعتبار وړ دی یعني که د بل په مالي حق اقرار وکړي هغه یې پر ذمه ثابتیږي .

د کوچني کارونه

کوچني که څه هم پخپله وینا پړ او ګرم نه بلل کیږي یعني اقرار او د ولي بې اجازې تړونونو ته یې اعتبار نه ورکول کیږي ، خو د خپلو افعالو او کارونو په جزا نیول کیږي ، نو ځکه که د چا شی مات کړي تاوان به یې ورکوي .

لیونی

لیونی هغه چا ته وایي چي عقل نه لري او وهل او ټکول کوي .

لیونیان پر دوه ډوله دي یو هغه لیونی دی چي تل لیونی وي او بل هغه دی چي کله لیونی او کله بیا په عقل او هوښ کي راځي .

دا ډول لیونی د عقلمندۍ په حالت کي د عاقلانو حکم لري ، لمونځ ، زکات ، روژه او حج باندي فرضیږي ، طلاق ، معاملات او نور تړونونه یې صحیح کیږي ، خو چي څه مهال د لیونتوب دوره پر راسي بیا د لیونیانو حکم لري حجر او

بنديز پر لګول کيږي .

ليونی د غير مُمَيِّز کوچني حکم لري ، نه عبادات لکه لمونځ ، زکات ، روژه او حج باندي لازم دي او نه يې هيڅ نوع تصرف صحيح کيږي .

د ليوني ويناوو او تړونو ته که څه هم يې ولي اجازه ورکړي وي بيا هم اعتبار نه ورکول کيږي نو ځکه نه يې طلاق هم نه واقع کيږي .

د ليوني د ځاني او مالي کارونو د سمبالولو د پاره چي په شريعت کوم کس ټاکل سوی دی هغه د ليوني د ځاني او مالي تصرف دنده په غاړه لري ، و دا کس ته ولي وايي او د ولي تصرفات به ټوله د ليوني په ګټه وي .

ليونی هم د کوچني په شان د خپل فعل ذمه واره دی ، که د بل شی مات يا خراب کړي نو د هغه تاوان ځني اخيستل کيږي .

مَعتُوه

معتوه هغه چا ته وايي چي د عقل د خرابۍ لکبله سم نه پوهيږي ، خبري يې ګډي وډي وي او کارونه يې فاسد او ناسم وي ، معتوه ته په پښتو کي باوله هم ويلای سو .

هغه معتوه چي باوله توب يې ډېر زيات وي هغه د ليوني او غير مُمَيِّز کوچني حکم لري ، هيڅ نوع تصرف او وينا ته يې اعتبار نه ورکول کيږي .

هغه معتوه چي باوله توب يې لږ وي يعني نيم حاله باوله وي هغه بيا د مُمَيِّز کوچني حکم لري يعني يو مخ د ګټي او فايدې تصرفات يې لکه د بل څخه خيرات او تحفه قبلول د ولي بې اجازې صحيح او معتبر دي او داسي تصرفات يې چي هغه يې محض په تاوان او ضرر وي د ولي په اجازه لا هم نه صحيح کيږي لکه خپل مال و بل ته په تحفه او سوغات کي ورکول يا خپلي ښځي ته طلاق ورکول .

د نيم حاله باوله داسي تصرفات چي په هغه کي کېدلای سي چي ګټمن يا تاواني دي وي د ولي پر اجازه موقوفه کيږي لکه د يو شي رانيول ، ځکه که ارزانه يې رانيولی وو په سودا کي ګټمن دی او که ګران يي رانيولی وو بيا تاواني دی نو د نيم حاله باوله دا ډول تصرفات د ولي پر اجازه موقوفه کيږي .

سَفِيه

سَفِيه هغه چا ته وايي چي په مال كي اسراف كوي او مالونه بې ځايه په داسي لارو چارو كي مصرفوي چي نه شريعت ته د منلو وړ وي او نه يې عقل مني .

داسي هم ويلای سو چي سفيه هغه چا ته وايي چي عقل لري خو د عقل په غوښتنه عمل نه كوي بلكي د هغه خلاف مالونه مصرفوي .

د سَفِيه بنديز

امام ابوحنيفه رحمه‌الله عليه وايي : پر عاقل ، بالغ او حر انسان باندي د پور ، غفلت او سَفَه يعني ناعقلمندۍ لكبله حجر او بنديز نه لګول كيږي ، ليكن كه كوچنی بالغ سو خو بيا هم د خپل مال په اصلاح او ګټه نه پوهېدی نو هغه ته دي خپل مالونه تر پنځه ويشت كلنۍ پوري نه تسليمږي او د هغه ولي دي يې د مال سرپرستي كوي ، خو د دې سره كه هغه خپله كوم تصرف پكښي وكړ تصرف يې نافذ او صحيح ګڼل كيږي او تر پنځه ويشت كلنۍ وروسته دي مال ور تسليم سي ، كه

څه هم د خپل مال په ګټه او اصلاح نه پوهيږي .

دغه کس که تر پنځه ويشت کلنۍ دمخه د خپل مال په اصلاح او ګټه وپوهيږي بيا د هماغه وخت څخه يې مالونه ورسپارل کيږي .

ابويوسف او محمد وايي : پر سَفِيه باندي د هغه د مال د ساتني په سبب حجر لګول کيږي .

پر کوم کس چي بنديز ولګول سي هغه ته مَحْجُورعَلَيْهِ وايي ، د مَحْجُورعَلَيْهِ سَفِيه هغه تصرفات چي فسخ کېدلای سي لکه رانيول او خرڅول هغه يې د قِيَم يعني سرپرست پر اجازه موقوفه کيږي .

د مَحْجُورعَلَيْهِ سَفِيه هغه تصرفات چي هغه فسخ کېدلای نسي لکه نکاح او طلاق هغه يې صحيح کيږي .

سَفِيه که په داسي جرم اقرار وکړي چي لکبله يې حد او قصاص پر واجبيږي نو اقرار يې د ځان په حق کي منل کيږي .

دغه ډول د سَفِيه په مال کي زکات فرضيږي او د خپل اولاد ، ښځي او ذوی الارحام نفقه هم باندي واجبيږي ، البته قِيَم يې د مال څخه د ښځي او

اولاد نفقه او زکات ادا کوي .

مُغَفَل

مُغَفَل ناخبره او بیده انسان ته وایي چي د بې تجربه ګۍ او ساده ګۍ لکبله د ګټي په سودا نه پوهیږي او تل په سودا کي تېر ایستل کیږي .

د ملګرو په آند پر مُغَفَل هم د هغه د مال د ساتني لکبله بندیز لګول کیږي .

د یادوني وړ ده چي پر سَفِیه او مُغَفَل باندي د امام محمد رحمة الله علیه په آند د نښو په ښکاره کېدلو بندیز لګول کیږي او د ابویوسف رحمة الله علیه په آند پر سَفِیه او مُغَفَل باندي د بندیز لګېدل یا د بندیز پورته کېدل د قاضي په حکم کېدلای سي او همدا د ابویوسف قول راجح دی .

دغه ډول د ملګرو په آند پر مدیون د داین د پور د ساتني په سبب بندیز لګول کیږي ، مَدیُون هغه چا ته وایي چي د بل پور پر باندي وي ، دَایِن بیا هغه چاته وایي چي پر بل یې پور باندي وي .

د سفیه ، مُغَفَل او مدیون د حجر او بندیز په هکله فتوا د یارانو پر قول ده ، البته پر دوی باندي بندیز د قاضي په حکم لګول کیږي .

پر کوچني ، ليوني او معتوه باندي بېله د قاضي د حکم څخه هم بنديز لګول کيږي .

نااهل کسان

پر ناپوه طبيب ، بې باک مُفتِي او مُفلِس کرايه کښ باندي هم دعامه خلکو د ګټي په سبب حجر او بنديز لګول کيږي .

ناپوه طبيب يا ناپوه ډاکټر هغه چاته وايي چي د ډاکټرۍ او طبابت اهليت ونه لري مثلاً :مريضانو ته مُهلِکه او وژونکي دواوي ورکوي ، که کله دوا د حساسيت يا کوم بل سبب لکبله پر مريض بد تاثير وکړي نو هغه يې مخنيوی نسي کولای .

بې باک مُفتِي هغه چا ته وايي چي د خپله ځانه څخه فتواوي ورکوي ، د حلال په حرامولو او د حرام په حلالولو هيڅ باک نه کوي .

مُفلِس کرايه کښ هغه چاته وايي چي ترانسپورټي امکانات يعني نقليه وسايط او پيسې نه لري ، خو د دې سره د خلکو او مالونو د حمل او نقل قرار داد د خلکو سره کوي او څه مهال چي د کوچ او انتقال نبټه پر ورسيږي نو ځان پټوي او کومي پيسې چي د وړاندي يې د خلکو څخه اخيستي

وي هغه پخپل کار کي پر کار اچوي .

په نن زمانه کي چي د حاجيانو د بيولو او راوستلو کوم خصوصي شرکتونه دي دا هم د کرايه کښنانو په حکم کي راتللای سي .

ناپوه طبيب ، بې باک مُفتِي او مفلس کرايه کښ ځکه د ډاکټرۍ ، افتاء او کرايه کښني څخه منع کيږي تر څو عامه خلک يې د بدني ، ديني او مالي تاوانو څخه وژغورل سي .

د مَديُون بنديز

امام ابوحنيفه رحمة الله عليه وايي : پر مفلس پوروړي باندي حجر نه لګول کيږي او نه يې مال په جبر خرڅيږي بلکي د قاضي د خوا به امر ورته کيږي چي د خلکو پورونه ادا کړي .

که دی پخپله خپل جايداد او مالونه خرڅ کړي تر څو د پوروړو پورونه په ادا کړي خو ښه او که داسي و نه کړي نو بيا دي تر هغه وخته بندي کيږي تر څو چي د خلکو پورونه ادا کوي يا په جيل کي مري ، ځکه څوک چي پيسې لري او غني وي او د بل حق د معياد تر پوره کېدلو

وروسته لا هم نه ادا کوي هغه ظالم دی او د ظالم سزا بند دی .

لیکن که هیڅ په لاس کي و نه لري او لاس تنګي يې ثابته سي بیا د پیسو تر پیدا کولو پوري مهلت ورکول کیږي .

یاران وایي : پر مَدیُون باندي که پور يې د شتمنۍ سره برابر یا زیات وو ، د پوروړو په غوښتنه د قاضي په حکم بندیز لګول کیږي او تر بندیز وروسته د هر هغه مالي تصرف څخه منع کیږي چي پوروړو يې په زیانمن کیږي ، نو ځکه نفلي خیراتونه ، مالي راکړه ورکړه نسي کولای ، البته د خپل ځان ، ښځي ، اولادونو او ذوی الارحام د نفقې خرڅ کولای سي ، ځکه د هر انسان خپلي اصلي اړتیاوي د پوروړو تر حق مخته دي .

پلار ، نیکه ، مور، انا ، بالغان زامن ، لمسیان ، وړونه خوېندي او د هغوی اولادونه ، ماما ، خاله ، اکا ، عمه ټول په ذوي الارحام کي راځي که په دوی کي یو څوک محتاج وي ، نه د خپلي نفقې د پاره شی په لاس کي ولري او نه د کار او خوارۍ توان ولري نو د ضرورت په اندازه نفقه

يې پر سرې لازميږي .

همدا ډول كه مديون پخپله خوښه خپل مالونه او جايداد د پوروړو په پور كي نه خرڅول نو حاكم يې جايداد او مالونه خرڅولای سي تر څو د پوروړو تر منځ يې د فيصدي له مخي وويشي .

كه مديون تر حجر وروسته د بل په پور اقرار وكړي نو اقرار يې د بنديز تر پورته كېدلو وروسته نافذيږي يعني اول يې د شتمنۍ څخه د مخكنيو پوروړو پورونه ادا كيږي او تر هغو وروسته يې د هغه چا پور ادا كيږي چي مديون يې د بنديز په مهال په پور اقرار كړی دی .

مُفلِس

مفلس ډيوالي ته وايي ، د مفلس مال كه نامعلوم وو او پوروړو يې د قاضي څخه د بندي كولو غوښتنه كول او ده ويل چي زه مال نه لرم ، نو قاضي دي يې دوې ، درې مياشتي يا څونه چي يې لازم وبولي بندي كړي او د مال پوښتنه دي څني كوي .

كه د بند سره يې بيا هم مال ښكاره نه سو يا يې د مال پر نه درلودلو شاهدان تېر كړل نو د بند

څخه دي خوشي او ایله سي او د ده او د پوروړو تر منځ دي خنډ هم نه جوړیږي ، دغه رنګه پوروړي به یې هم تل نه په پسې کیږي او نه به یې د کاروبار او سفر څخه منع کوي .

که د نفقې څخه څه زیاته پیسه وګټي هغه دي پوروړي ځني اخلي او خپل منځ کي دي د پیسو پر سر سره ویشي .

یاران وایي : که حاکم د مُفلس د ډیوالیتوب پرېکړه وکړي یعني هغه مُفلس وبولي نو بیا دي قاضي پوروړي تر هغه مهاله ځني منع کوي تر څو چي پیسې پیدا کوي او یا دا چي پوروړي یې شاهدان تېر کړي چي ده اوس پیسې پیدا کړي دي .

د فقه المبتدي دریم ټوک معاملات پر همدې ځای پای ته رسیږي ورپسې یې ان شاء الله څلورم ټوک دی ، په څلورم ټوک کي د قضا او میراث احکام او مسایل بیانیږي .

پای

د فقه المبتدي د دريم ټوک تبيض د ۱۳۹۰ کال د سنبلې د مياشتي پر دوهمه نېټه ، د چهار شنبې په ورځ ، چي د ۱٤۳۲ کال د روژې د مياشتي د څلور ويشتمي نېټې سره سمون خوري د الله په توفيق پای ته ورسېد .

و آخر دعونا ان الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام علي سيدنا محمد و آله وصحبه اجمعين .

د تعليم الاسلام ويب پاڼي لخوا پر ليکه کيږي:

www.taleemulislam.net

فقه المبتدي

فقه المبتـدي په پـښتو ژبه
د فقهي مسائلو د زده کړې
لپاره په څـــلورو جلدونو
کې ترتيب سوی تدريسي
کتاب دی .
لومړی ټوک : عبادات يې په
دريمه ټولـــګۍ کـــې ،
دوهم ټوک : نـــکاح يې په
څلورمه ټولګـــۍ کـــې ،
دريم ټوک : معاملات يې په
پنـــځمه ټولـــګۍ کې
او
څلورم ټوک : قضا او ميراث
يې په شپږمه ټولګۍ
کې تدريسيږي.
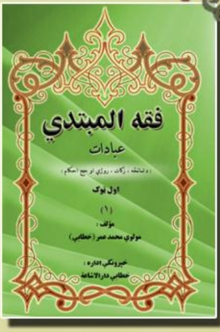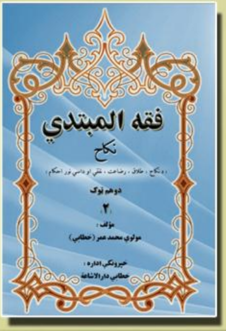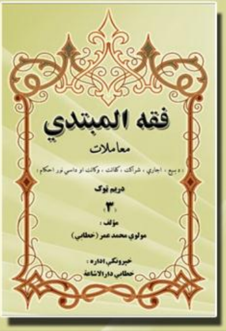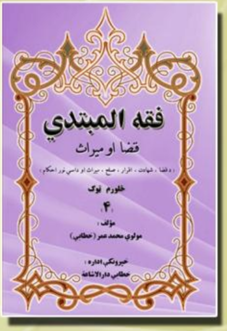
www.taleemulislam.net